

TAMPEREEN YLIOPISTO

Riikka Suominen

”KANSAN NAISILLA ON ENIMMÄKSEEN PALJO LAPSIA, JOITA HE EIVÄT TAHTOISI”

Naisten reproduktiotouivet ja -pyrkimykset 1900-luvun alun Suomessa

---

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Historian pro gradu -tutkielma
Tampere 2019

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

SUOMINEN RIIKKA: "Kansan naisilla on enimmäkseen paljo lapsia, joita he eivät tahtoisi" Naisten reproduktiotoiveet ja -pyrkimykset 1900-luvun alun Suomessa.

Pro gradu -tutkielma, 87 s., 4 liitesivua.

Historia

Toukokuu 2019

Tässä tutkielmassa käsitellään 1900-luvun taitteeseen ajoittunutta reproduktiokulttuurin murrosta naisten reproduktioon liittyvien toiveiden ja pyrkimysten kautta. Tutkimuksessa tarkastellaan naisten lisääntymisoikeuksien ja -terveyden historian toteutumista ja kehitystä tutkittavana ajanjaksona. Tutkimuksen aikarajausta perusteleen Suomessa 1900-luvun alkuun ajoittanut hedelmällisyyden transitio, jonka seurauksena lapsiluku pieneni yhteiskunnassa pysyvästi. Tutkimus osoittaa, että lisääntymisoikeuksien ja -terveyden toteutuminen ei ole itsestäänselvyys, vaan oikeudet on saavutettu pitkän kamppailun tuloksena. Oikeuksiin voidaan aina pyrkiä vaikuttamaan myös takautuvasti, jonka vuoksi niiden historiallista kehityskulkua on tärkeää tuoda tutkimuksessa esiin.

Kysyn tutkimuksessani *millaista tietoa ajattelua naisilla oli oman lisääntymisensä suhteen 1900-luvun alun Suomessa?* Tutkimuskysymykseni avulla naiset nousevat politiikan kohteista aktiivisiksi toimijoiksi. Selvitän, millaista ajattelua naisilla on ollut lisääntymisestä ja miten he ovat mahdollisesti haastaneet vallitsevaa reproduktiokulttuuria toiminnallaan. Tarkastelen naisten reproduktiotoiveita kolmen osatutkimusongelman kautta: millaisia pyrkimyksiä naisilla oli saada lapsia, rajoittaa lapsilukua ja keskeyttää raskaus.

Tutkimuksen aineistona toimii Duodecim-seuran vuonna 1914 keräämä tutkimusaineisto lapsenpäästöstä ja pienten lasten hoidosta. Aineisto tarjoaa monipuolisen lähdemateriaalin naisten reproduktiivisten toiveiden ja pyrkimysten tarkasteluun. Tutkimukseni teoreettiset lähtökohdat asettuvat muistitietohistorian ja mikrohistoriallisen analyysin tutkimusperinteeseen. Näiden avulla sukupuoleen perustuvat arvot, normit ja hierarkiat voidaan kyseenalaistaa ja tuoda näkyväksi. Etsin aineistostani mikrohistoriallisessa tutkimuksessa käytettyjä "poikkeuksellisia tyypillisyyksiä". Poikkeuksellisuuden ja tyypillisyyden käsitteiden avulla voidaan hahmottaa toimintaa, joka on jollakin tavalla eronnut oman aikansa "normaalista", ja näin tutkimus tuo yksilön omia toimintatapoja suhteessa yhteiskunnan normatiivisiin rakenteisiin. Käsitteellistän tutkimusta reproduktiokulttuurin käsitteen kautta, sillä sen avulla lisääntymiseen liittyviä ajatuksia ja toimintamalleja voi tarkastella kokonaisvaltaisesti.

Keskeisimmät tutkimustulokseni osoittavat, että naiset tunsivat synnytyksen kulkua ja yrittivät vaikuttamaan omaan lisääntymisterveyteensä. Naiset pyrkivät vaikuttamaan syntyvyyteen monipuolisilla menetelmillä, joihin lukeutui sekä mekaanisen ehkäisyn käyttö että kansan parissa toimiviksi toivotut taikauskoiset keinot. Äärimmäisenä keinona joissakin tapauksissa alkanut raskaus pyrittiin myös keskeyttämään.

Tutkimukseni käsittelee verrattain vähän tutkittua naisten toimintaa ja ajattelua lisääntymisestä 1900-luvun alussa, jolloin hedelmällisyys pieneni pysyvästi. Näin tutkimus tarjoaa lähtökohdat reproduktiokulttuurin murroksen jatkotutkimukselle. Analyysini muodostaa Duodecim-seuran aineistoon perustuen yleiskuvan, jonka johdosta tutkimusta on mahdollista jatkossa täydentää esimerkiksi alueellisuuteen keskittyen.

Asiasanat: reproduktiokulttuuri, lisääntymisoikeudet, lisääntymisterveys, syntyvyyden säännöstely, raskauden keskeytys.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1 Lisääntymisoikeudet ja -terveys tutkimuksen kohteena	1
1.2 Aikaisempi tutkimus	2
1.3 Tutkimustehtävä, lähdeaineisto ja tutkimuksen rakenne	11
1.4 Tutkimuksen metodit	20
2. Reproduktiokulttuurin murros 1900-luvun alun Suomessa	25
2.1 Murroksen väestöhistorialliset lähtökohdat	25
2.2 Synnytysavun ammatillistuminen vuosisadan vaihteessa	28
2.3 Siveys ja sukupuolimoraali	30
3. Pyrkimys saada lapsia	34
3.1 Naisten tietoisuus omasta lisääntymisterveydestään	34
3.2 Lapsettomuuden hoito ja turvallisen raskausajan varmistaminen	44
4. Toistuvien raskauksien vaikutus naisten jaksamiseen	47
4.1 Toiveet vastaan todellisuus - suhtautuminen suureen lapsilukuun	47
4.2 Lapseton nainen aikansa poikkeuksena	53
4.3 Raskauden pelko pitkän imettämisen takana	58
4.4 Muut kansan parissa tunnetut ehkäisymenetelmät	62
5. Ei-toivotun raskauden keskeyttäminen	69
5.1 Ulkoiset ja sisäiset keinot raskauden keskeyttämiseen	69
5.2 Kohdunsisäiset menetelmät	72
6. Päätelmät	78
Lähteet ja kirjallisuus	82
LIITTEET	88
LIITE 1	88

1. Johdanto

1.1 Lisäntymisoikeudet ja -terveys tutkimuksen kohteena

Eurooppalaisessa lisääntymiskäyttäytymisessä tapahtui merkittävä muutos 1900-luvun vaihteessa, jota kutsutaan hedelmällisyyden transitioksi. Väestötieteilijä Irma-Leena Notkola kuvaa, miten lasten saamiseen liittyvä ajattelu ja toimintamallit muuttuivat nopeasti ja kokonaishedelmällisyys pieneni pysyvästi.¹ Suomessa ja muissa Pohjoismaissa väestönkehitys seurasi eurooppalaista trendiä. Esimerkiksi Ruotsissa lapsiluku tippui 4,5 lapsesta 1,8 lapseen ajanjaksolla 1880–1940. Myös Suomessa kokonaishedelmällisyys pieneni tultaessa 1800-luvun lopusta 1900-luvun ensimmäisiin vuosikymmeniin noin 2,5 lapsella naista kohti. Kiinnostus hedelmällisyyden transitiota kohtaan näkyy myös tutkimuksessa ja sitä on käsitelty sekä väestöhistoriassa omana osa-alueenaan, että naisten lisääntymisoikeuksien ja -terveyden historiaa koskevassa tutkimuksessa. Lisäntymisoikeuksia ja -terveyttä on tutkittu etenkin väestöpolitiikan, äitiyden, seksuaalipolitiikan ja aborttikysymyksen kautta. Tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan naisten reproduktioitoiveita ja -pyrkimyksiä 1900-luvun alun Suomessa.

Lisäntymisoikeudet -termi toimii kattokäsitteenä, kun tarkastellaan syntyvyyden politiikkaa suhteessa yksilöön tai toisinpäin. Termi on suhteellisen uusi, esimerkiksi yleiseen suomalaiseen asiasanastoon² se on luotu vuonna 2002. YSA luokittelee termin lainsäädännön ja ihmisoikeuksien kategoriaan ja määrittelee lisääntymisoikeudet ”yksilöiden tai parien oikeudeksi päättää miten monta lasta, milloin ja kenen kanssa he hankkivat.”³ Yksilön lainsäädännöllä turvattuihin lisääntymisoikeuksiin vaikuttavat myös olennaisesti ympäröivän yhteiskunnan toteuttama seksuaalipolitiikka, eli suhtautuminen esimerkiksi perhesuunnitteluun, aborttioikeuteen, seksivalistukseen sekä ehkäisyn käyttöön ja saatavuuteen. Määritelmän ulkopuolelle jää kuitenkin tärkeä seikka: oikeus olla lisääntymättä kokonaan niin halutessaan. Nykyinen määritelmä pitää edelleen lisääntymistä jossain vaiheessa elämää itsestään selvänä. Lisäntymisterveydellä puolestaan tarkoitetaan ”kaikkia seksuaalisuuteen, lisääntymiseen ja ruumiin lisääntymisjärjestelmään liittyviä asioita, joilla on merkitystä terveyden kannalta.”⁴ Lisäntymisterveyttä edistetään ennen kaikkea turvaamalla

---

¹ Notkola 1989.

² Tutkimuksessa lyhennettynä YSA.

³ YSA; lisääntymisoikeudet. (luettu 3.4.2018).

⁴ YSA; lisääntymisterveys. (luettu 19.4.2019).

lisääntymisoikeuksien toteutuminen, eli takaamalla lakisääteisesti yksilöille mahdollisuus esimerkiksi hedelmällisyshoitoihin, neuvolapalveluihin tai turvalliseen aborttiin.

1.2 Aikaisempi tutkimus

Yhteiskunnan ja erilaisten instituutioiden rooli on ollut yksi naisten lisääntymisoikeutta ja -terveyttä koskevan tutkimuksen keskeinen näkökulma. Työni kannalta keskeistä tutkimuskirjallisuutta löytyy Suomen kontekstissa paljon. Tutkimuksessa on keskitytty tarkastelemaan äitiyttä, erilaista naisille suunnattua valistuskirjallisuutta, synnytyskulttuurin murrosta, sekä väestö- ja seksuaalipolitiikkaa. Naisruumiin ja lisääntymisen suhdetta on tarkasteltu erityisesti lainsäädännön kehityksen ja erilaisen viranomaismateriaalien kautta, mutta myös naisten oma ääni ja toimintamahdollisuudet ovat saaneet tutkimuksessa sijaa. Lisäksi aikaisempaan tutkimukseen kuuluu olennaisesti 1900-luvun vaihteen siveellisyysdebatti, jolla pyrittiin vaikuttamaan niin naisten kuin miestenkin seksuaalikäyttäytymiseen.

Naiseuden ja äitiyden välistä kytköstä ovat tutkineet etenkin Ilpo Helén ja Ritva Nätkin.⁵ Helén kartoittaa tutkimuksessaan suomalaisen seksuaalipolitiikan ja -etiikan syntyä tarkastelemalla äitiyttä, seksuaalisuutta, naiseutta ja aborttia. Hän käsittelee teemoja 1800-luvun lopun naisasialiikkeen, vuosisadan vaihteen sukupuolihygienistien, 1920-40-lukujen väestöpolitiikan toteuttajien sekä Väestöliiton avioterveysten ammattilaisaktivistien 1950-60-luvun toiminnan kautta.⁶ Helén nimittää näitä ”pioneerihankkeiksi”, joiden pyrkimys oli vaikuttaa yhteiskunnalliseen järjestykseen, valta-asemiin ja vallankäyttöön yleisellä tasolla, ei pelkästään rajatun joukon mahdollisuuksiin. Helén analysoi hankkeiden piirissä syntyneitä julkisia kannanottoja ja kiistoja: millaista seksuaalisuuden politiikkaa ja millaisia seksuaalisuuden problematisointeja pioneerihankkeet muovasivat ja miten ne muuttivat historiallisesti muotoaan. Helenin käyttää lähdemateriaalinaan 1800-luvun naisasiadebatin ja prostituutiokeskustelun jättämiä tekstejä, 1900-luvun vaihteen sukupuolihygienistä valistuskirjallisuutta sekä 1920-1940-lukujen lääkärien ammattilehtiä ja komiteamietintöjä. Lisäksi hän tutkii rotuhygieniasta ja väestöpolitiikasta käytyä keskustelua sekä 1940–1960-lukujen diskurssia avioterveysten hoidosta, aviollisesta sukupuolielämästä ja sen ongelmista, joita käsiteltiin esimerkiksi lääkärien ammattilehdissä, sukupuolivalistuskirjasissa sekä

---

⁵ Helén 1997; Nätkin 1997.

⁶ Helén 1997, 29.

seksuaalitieteellisissä avioliitto-oppaissa.⁷ Helén tarkastelee naisruumiiseen kohdistuvaa politiikkaa Michel Foucault'n biovallan käsitteen kautta. Biovallalla tarkoitetaan tässä yhteydessä kansalaisten terveyden muuttumista henkilökohtaisesti poliittiseksi, joka on koskettanut erityisesti nais- ja äitiruumista.⁸ Biovallan käsite linkittyy siten olennaisesta myös lisääntymisoikeuksista käytyyn ja käytävään keskusteluun. Äitiyttä käsitellään tutkimuksessa asiantuntijatasolla käydyn keskustelun ja päätöksenteon kautta, jolloin naisten oma ääni jää tutkimuksessa asiantuntijapuheen ja viranomaisten taakse.

Myös Ritva Nätkinin tutkimuksessa naiseus yhdistyy äiti-diskurssiin. Nätkin tutkii sukupuolta ja äitiyttä koskevaa vuoropuhelua ja hänen aineistonsa koostuu ruumiillisten äitien⁹ kertomuksista sekä hyvinvointivaltion ammattilaisten, asiantuntijoiden ja väestöpolitiikkojen äitiyttä, isyyttä, naiseutta, mieheyttä ja lapsuutta koskevista määrittelyistä. Tutkimuksessa tarkastellaan väestöpolitiikkojen ja asiantuntijoiden, naisliikkeen vaikuttajanaisten ja tavallisten naisten (äitien) toimijuutta tai kokemusta suhteessa maternalistiseen diskurssiin. Nätkin tarkoittaa maternalistisella diskurssilla puhetta ja toimintaa, joka ei välttämättä edellytä ruumiillista äitiyttä. Maternalismi voi merkitä poliittisia liikkeitä, joissa äitien, lasten ja perheiden hyvinvointia pyritään edistämään. Toisaalta se voi merkitä myös ajattelutapaa, jossa äitiä ja lasta ei eroteta toisistaan, vaan jonka mukaan naiskysymys on lähes sama asia kuin äiti- ja lapsikysymys.¹⁰

Maternalismi kytkeytyy läheisesti yhteiskunnallisen äitiyden käsitteeseen. Yhteiskunnallinen äitiys oli ajattelutapa, jolla pyrittiin laajentamaan naisen paikkaa myös kodin ulkopuolelle. Sivistyneistöön kuuluvien naisten velvollisuudeksi nähtiin köyhien auttaminen, joka merkitsi käytännössä sitä, että 1900-luvun taitteessa he alkoivat valistaa ja opettaa hyvän äitiyden ideologiaa köyhemmille, esimerkiksi työväenluokkaisille, naisille. Yhteiskunta nähtiin suurempana kotina, jossa sivistyneistön naisilla oli tehtävä hoidettavana. Naisten vastuulle pyrittiin saamaan sekä miesten raittius että lasten kasvattaminen siveellisiksi kansalaisiksi. Yhteiskunnallisessa äitiydessä kodin hoidosta ja lasten kasvattamisesta tuli äitien yhteiskunnallinen tehtävä, sillä äitien toiminnan kotona nähtiin vaikuttavan laajasti kodin ulkopuolelle koko kansakuntaan.¹¹

---

⁷ Helén 1997, 30.

⁸ Helén 1997, 51-53.

⁹ Ruumiillinen äitiys edellyttää kokemuksen raskausajasta, joka päättyy lapsen syntymään.

¹⁰ Nätkin 1997, 27-28, 30.

¹¹ Ollila 1993, 31 & Sulkunen, 1987, 157-172.

Nätkinin tutkimuksessa korostuu lääketieteellinen ja poliittinen näkökulma, mutta hän antaa tutkimuksessaan tilaa myös naisten muistelulle. Nätkin käyttää naisten kertomusten lähteenä vuonna 1991 järjestettyä Satasärmäinen nainen -elämäkertakirjoituskilpailua. Kilpailun noin 650 omaelämäkertaa on arkistoitu SKS:n kansanrunousarkistoon Helsingissä. Nätkin on valinnut näistä 41 omaelämäkertaa, joiden kirjoittajat ovat synnyttäneet lapsia ja joissa on puhuttu paljon äitiydestä.¹² Naisten kokemus tulee esille äitiyteen liittyvien biografisten kertomusten kautta ja esimerkiksi lisääntymisoikeuksia koskevaa tematiikkaa, kuten aborttia, Nätkin tarkastelee asiantuntijanäkökulmasta käsin.

Synnytysskulttuurin murrosta on tarkastellut esimerkiksi Hilkka Helsti väitöskirjassaan.¹³ Helsti esittelee, miten äitiys ja lapsen saamiseen liittyvä ajattelu ja toimintamallit muuttuivat nopeasti 1800-luvun loppupuolelta 1960-luvun alkuun. Tutkimus perustuu museoviraston vuonna 1989 keräämän kotisynnytysskyselyn tuloksena kertyneeseen laajaan muisteluaineistoon sekä kättilöiden elämäkertoihin ja lehtiin. Kotisynnytysskyselyssä äitiys näyttäytyy enimmäkseen arkisena sekä erilaisille konflikteille alttiina elämänalueena. Helstin tutkimus ajoittuu yhteiskunnan rakenteellisten muutosten yhteyteen. Esimerkiksi kotisynnyttäminen oli vallitseva käytäntö 1940-luvulle saakka, mutta jo 1950–1960-lukujen vaihteessa yli 90% synnytyksistä tapahtui laitoksissa.¹⁴

Vaikka Helsti tuo tutkimuksessaan kuuluville naisten omaa ääntä, niin tutkimuksessa esiintyy mielestäni kuitenkin myös tiettyä ongelmallisuutta. Helsti esimerkiksi käsittelee syntyvyyden säännöstelyä luvussaan 3.1. Kamppailu syntyvyyden säännöstelystä, jossa hän pohtii miten suomalaiset rajoittivat lapsilukuaan ennen tehokkaiden ehkäisyvälineiden aikaa ja miten miehet ja naiset suhtautuivat syntyvyyden säännöstelyyn. Kotisynnytysskyselyyn vastanneet viittaavat Helstin mukaan näihin teemoihin, vaikka niistä ei suoraan kysytäkään. Kuitenkin Helsti jatkaa, että syntyvyyden säännöstelystä ja siihen liittyvistä ongelmista harva kirjoittaja kertoo suoraan, joten hän on täydentänyt muistitietoaineiston kertojien luomaa ajankuvaa kaunokirjallisuuden avulla.¹⁵ Kaunokirjallisuuden välittämää naiskuvaa voidaan toki tutkia, mutta muistitietotutkimuksen kannalta on ongelmallista sekoittaa toisiinsa faktaa ja fiktiota.

Sekä Helsti että Nätkin tarkastelevat kriittisesti lähdeaineistojensa luonnetta, jonka vuoksi äitiys on heidän tutkimuksissaan näyttäytynyt erilaisena: elämäkerran genre

---

¹² Nätkin 1997, 278.

¹³ Helsti 2000.

¹⁴ Helsti 2000, 47 ja 36.

¹⁵ Helsti 2000, 195–196.

saattaa korostaa äitiyttä positiivisessa valossa, koska elämän mittapuussa äitiys on kirjoittajille merkittävä kokemus ja halutaan kirjoittaa ikään kuin viimeinen ”tilinpäätös”, kun taas muistitietoaineisto tuo mahdollisesti esiin myös arjen vähemmän miellyttävät puolet.¹⁶

Teoksessa *Lapsi matkalla maailmaan*¹⁷ syntymän historiaa tarkastellaan laajasti Länsi-Euroopan kontekstissa. Syntymää käsitellään kulttuurisena prosessina, jolla tarkoitetaan sitä, että syntymä koskettaa yksilön lisäksi myös yhteisöä. Syntymään on liitetty niin historiassa kuin nykypäivänäkin erilaisia arvoja, normeja, käsityksiä ja toiveita. Tekijät huomauttavat, miten syntymään liittyy aina yksilöllinen ja erityinen puoli, mutta toisaalta myös ajasta ja paikasta riippumatonta toistuvuutta. Artikkeleista omalle tutkimukselleni olennaisia ovat etenkin Keinänen, Markkolan ja Saarimäen kirjoittamat tekstit, joita erittelen seuraavaksi tarkemmin.

Keinänen tarkastelee artikkelissaan syntymän jälkeisiä rituaaleja ja lapsen sosiaalista syntymää suomalaisella maaseudulla 1800-luvun jälkipuoliskolla ja 1900-luvun alussa.¹⁸ Keinänen käyttää yhtenä aineistonaan Duodecim-seuran keräämää kyselyä lapsenpäästöstä ja pienten lasten hoidosta. Keinänen nostaa esiin Helstin tavoin esiin synnytysavun ja lastenhuollon hitaan modernisaation, joka vaikutti myös lapsikuolleisuustilastoihin 1800-luvun Suomessa. Lääkärikunta katsoi vallitsevan tilanteen johtuvan kättilölaitoksen surkeasta tilasta sekä rahvaan osaamattomuudesta pienten lasten hoidossa. Lapsikuolleisuuden vähentämiseksi viranomaiset pyrkivät edistämään kättilökoulutusta ja kättilöiden palkkaamista pitäjiin. Asiantuntevan synnytysavun lisäksi kättilöiden odotettiin opastavan äitejä pikkulasten hoidossa. Maaseudun kättilöiden määrä pysyi kuitenkin sangen alhaisena vuosisadan loppuun saakka. Vielä vuonna 1890 noin 90 prosenttia synnytyksistä tapahtui kotona ilman koulutetun kättilön apua.¹⁹ Maaseudun ja kaupunkien välillä synnytyskäytännöissä oli kuitenkin eroa: kaupungeissa siirryttiin moderneihin laitossynnytyksiin huomattavasti nopeammin.

Suhtautumista aviottomaan ja aviolliseen seksuaalisuuteen ja raskauteen käsittelee esimerkiksi Pasi Saarimäki väitöskirjassaan²⁰ sekä artikkelissaan ”Aviottoman raskauden ongelma 1800-luvun lopun sisäsuomalaisissa maaseutuyhteisöissä”²¹. Myös Helsti käsittelee väitöskirjassaan suomalaisen synnytyskulttuurin kuvaamisen yhteydessä yhteisön

---

¹⁶ Helsti 2000, 36 & Nätkin, 1997.

¹⁷ Hytönen, Niskanen, Saarimäki 2012.

¹⁸ Keinänen 2012.

¹⁹ Keinänen 2012, 194–195.

²⁰ Saarimäki 2010.

²¹ Saarimäki 2012.

suhtautumista raskauteen. 1800–1900-lukujen taitteessa suhtautuminen seksuaalisuuteen ja mahdolliseen raskauteen vaihteli eri yhteisöissä. Suhtautumiseen vaikutti myös sukupuoli ja siviilisääty. Avioton raskaus olikin jyrkästi siveellisyyden ihanteen vastaista ja paljasti väistämättä aviottoman seksuaalisuuden harjoittamisen. Avioton lapsi ei vastannut yhteiskunnan normia, mutta se ei silti välttämättä merkinnyt naiselle sosiaalista katastrofia, eikä heitä ajettu yhteisön tai perheen ulkopuolelle.²²

Helstin mukaan raskaus pyrittiin salaamaan 1800-luvulla muilta yhteisön jäseniltä. Etenkin naimattomat naiset pyrkivät salaamaan raskautensa kylän muilta jäseniltä. Naimattomille naisille raskaus oli tila, jossa muut naapurit, perheenjäsenet ja ystävät muodostivat uhan turvan sijasta. Helsti toteaa kuitenkin tutkimuksessaan salaamisen olleen yleistä maaseudulla myös naimisissa olleiden naisten keskuudessa. Raskauteen ja synnytykseen liitetty häpeä jatkui Helstin mukaan pitkään, 1950-luvulle saakka. Salailua voidaan selittää esimerkiksi reproduktiotabulla, eli ajatuksella synnytyksen saastaisuudesta. Toisaalta myös erilaiset uskomukset vaikuttivat raskauden salaamiseen: naista ja lasta pelättiin uhkaavan ”pahan silmän”, jolloin raskautta ei haluttu huonon onnen pelossa paljastaa. Salaaminen oli Helstin mukaan käytäntö, joka opittiin seuraamalla äitien ja muiden yhteisön naisten käyttäytymistä ja se siirtyi näin sukupolvelta toiselle. Raskauden salaamiseen liittyi sekä naimisissa olevien että naimattomien naisten keskuudessa konfliktin uhka yhteisön ja naisen välillä.²³ Kuitenkin esimerkiksi kättilöiden avustamiin synnytyksiin ja laitossynnytyksiin alettiin siirtyä jo ennen 1950-lukua, kuten Helsti itsekin mainitsee tutkimuksessaan, joka väistämättä on tehnyt reproduktiosta julkista ja vaikuttanut salaamiskäytäntöihin ja mahdollisuuksiin.

Salaamiselle on esitetty myös muita mahdollisia perusteita reproduktiotabun ohella. On nähty, että salaamisella olisi pyritty varmistamaan, ettei tietoisesti suunniteltu lapsenmurha tulisi julki. Lapsenmurhia 1800–1900-lukujen vaihteessa tutkinut Mona Rautelin kuitenkin osoittaa, että välttämättä näissäkään tapauksissa raskautta ei pyritty aktiivisesti salaamaan. Rautelin käsittelee ilmiötä kryptogeenisen raskauden käsitteen kautta. Tällä hän viittaa piiloraskauteen, eli raskaana ollut nainen tai tämän lähipiiri ei ole huomannut tai tiedostanut raskautta. Piiloraskauden mahdollisuuteen viittaa esimerkiksi se, että oikeudessa 1700-luvulta 1960-luvun lopulle käsitellyt lapsenmurhat olivat melko harvoin tekotavaltaan julmia tai teonpiirteiltään suunnitelmallisia. Myöskin aviottoman syntyvyyden nopea kasvu

---

²² Saarimäki 2010, 108 & 2012, 182.

²³ Helsti 2000, 254, 274; Saarimäki 2012, 157.

1700-luvulta alkaen osoittaa Rautelinin mukaan, että melko harva naimaton nainen lopulta päätyi lapsenmurhaajaksi, eli halu pitää avioton lapsi osoittautui voimakkaammaksi tunteeksi kuin häpeä.²⁴

Raskauden salaamisessa oli kyse laajemmasta ilmiöstä, joka käy myös Saarimäen artikkelista ilmi. Naimattomien naisten kohdalla vaikutti epävarmuus tulevaisuudesta ja tilanne todennäköisesti ahdisti heitä. Avioton raskaus oli ristiriidassa yhteisön normien kanssa ja salailulla pyrittiin pikemminkin siirtämään muiden ihmisten kohtaamista ja välttämään heidän mahdollista reaktiotaan.²⁵ Ihmiset työskentelivät ja nukkuivat yhdessä ja käytännössä asuintilat olivat ahtaat. Saman katon alla majoittui usein monta henkilöä, joten raskautta oli vaikea salata. Raskaus oli käytännössä julkinen, yhteisöllinen tapahtuma ja kyläyhteisö eli jatkuvassa uteliaisuudessa ja tarkkaili raskaaksi tulemist.²⁶

Helsti ja Saarimäki kirjoittavat, että raskauden salaamiseen ei ollut yhtä syytä ja kyse oli laajasta ilmiöstä. He eivät kuitenkaan jätä tutkimuksessaan juurikaan tilaa ajatukselle raskauden yksityisyydestä. Millaista yksilökeskeistä ajattelua lisääntymiseen liittyi? Liittyikö raskaana olemiseen häpeän lisäksi esimerkiksi tyypillisesti enemmän nykyaikaan liitettyjä ajatuksia siitä, että raskaana oleva nainen ei halunnut ”luovuttaa” ruumistaan yhteisön silmien alle, koska se oli jotakin, joka kosketi vain naista itseään? Tutkimusaineisto ei toki välttämättä ole tarjonnut tähän kysymykseen vastauksia, mutta lisääntymisoikeuksien historiaan liittyvässä tutkimuksessa tuntuisi olevan tilaa selvittää, miten naiset ovat käsittäneet oman ruumiillisuutensa eri aikoina. Nyt tutkimus keskittyy usein sen ympärille, miten yhteiskunta ja erilaiset yhteisöt ovat nähneet naisruumiin, toki myös sen vuoksi, että ajatus yhteiskunnan käyttämästä biovallasta on todennäköisesti helpommin tavoitettavissa lähdemateriaaleista etenkin 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkuun liittyvän lisääntymisoikeuksia koskevan tutkimuksen osalta.

Saarimäen mukaan aviottomat raskaudet eivät olleet sisäsuomalaisissa maaseutuyhteisöissä harvinaisia. Raskaana olevia naisia tosin tarkkailtiin ja heistä levitettiin erilaisia huhuja. Hän liittää kuitenkin tarkkailun ja huhut sosiaaliseen kontrolliin, jonka avulla kyläyhteisö tarkkaili tilanteen kehittymistä: olisiko raskaudesta lopputuloksena avioton lapsi vai päätyisikö nainen avioliittoon. Saarimäen mielestä tutkimusaineisto osoittaa, että raskaus oli ongelma naisille itselleen, mutta ei muille kyläläisille, vanhemmille tai talonväelle.²⁷ Jos

---

²⁴ Rautelin 2017, 162–166.

²⁵ Saarimäki 2012, 169.

²⁶ Saarimäki 2012, 175.

²⁷ Saarimäki 2012, 183, 186.

naiset kuitenkin kokivat, että juuri heiltä raskaus piti aktiivisesti salata, voidaanko tällainen päätelmä tehdä? Helstin ja Saarimäen tutkimuksista nousee osittain ristiriitaista tietoa liittyen raskauden salaamiskäytäntöihin. Tämä saattaa selittyä eri tieteenalojen välisellä tutkimusotteella: Helstin tutkimus on etnologinen ja hän tarkastelee enemmän sitä, miten synnytys- tai raskausaikaa on aineistossa kuvailtu. Saarimäki pureutuu enemmän siihen, miten salaaminen onnistui käytännössä puheen takana. Vaikka reproduktiotabu esiintyy Helstin kotisynnytysaineistossa, niin Saarimäki osoittaa että käytännön toimenpiteet ja mahdollisuudet salaamiseen suhteen vaihtelivat.

Työläisperhettä ja syntymää työläisperheissä on tutkinut esimerkiksi Pirjo Markkola väitöskirjassaan *Työläiskodin synty (1994)* ja artikkelissaan ”Työläislapsen matka maailmaan” teoksessa *Lapsi matkalla maailmaan*. Markkola tutkii kaupunkityöväestön naisten ja miesten vanhemmuutta 1900-luvun taitteessa, jolloin maaseudulta kaupunkeihin muuttaneesta työväestä alkoi muodostua työväenluokka. Kuten Markkola toteaa, niin työläisperheiden lapsia on käsitelty pitkälti demografian, kasvatuksen tai lapsityön näkökulmasta. Artikkelissa valotetaan syntymän merkityksellistämistä työväestön keskuudessa: millaisissa olosuhteissa syntymä tapahtui ja miten syntymästä puhuttiin, jos puhuttiin.²⁸

Markkola kirjoittaa, miten työläisperheiden kotiolot tulivat julkisen huomion kohteiksi, kun työläisperheet ”löydettiin” 1800-luvun kuluessa. Tämän seurauksena työläisnaisten rooli perheenäiteinä alkoi korostua ja heidän kodinhoidollisiin taitoihinsa alettiin kiinnittää huomiota. Naisten kautta pyrittiin vaikuttamaan sekä perheisiin, että koko väestön tulevaisuuteen.²⁹ Perheellä oli ideologinen lataus ja työläisnaisella oli yhteiskunnassa kolminkertainen työtaakka: ansiotyö, kodinhoito ja suvunjatkaminen.³⁰ Varhaisissa tamperelaisissa työväen muistitietoaineistoissa ei Markkolan mukaan juuri sivuta syntymää sen merkittävydestä huolimatta. Syntymä saattoi olla liian arka tai intiimi asia tai liian arkinen tapahtuma kirjoitettavaksi ylös.³¹ Toisaalta, mikäli syntymään edelleen liitettiin saastaisuutta ja häpeää, joka esimerkiksi Helstin ja Saarisen tutkimuksen yhteydessä nousee esiin, voi myös olla, että syntymään liittyviä tapahtumia hävettiin näistä syistä kirjata ylös.

Siveyttä ja sukupuolimoraalia käsittelevänä kantateoksena Suomessa voidaan pitää Armas Niemisen väitöskirjaa *Taistelu sukupuolimoraalista. Avioliitto- ja*

---

²⁸ Markkola 2012, 284–285.

²⁹ Markkola 1994, 23.

³⁰ Markkola 1994, 37.

³¹ Markkola 2012, 290.

seksuaalikäytöksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle (1951). Tutkimuksen ilmestymisvuodesta on paljon aikaa, mutta on tarpeellista nostaa se aiemman tutkimuksen yhteydessä esille, sillä monet uudemmat saman aihepiirin tutkimukset ammentavat kyseisestä teoksesta. Niemisen teosta kommentoi ja täydentää Maija Rajaisen tutkimus *Naisliike ja sukupuolimoraali. Keskustelua ja toimintaa 1800-luvulla ja nykyisen vuosisadan alkupuolella noin vuoteen 1918 saakka* (1973). Rajaisen tutkimus toi naisliikkeen osaksi siveysdebattia ja hän esimerkiksi esitti, että naisliikkeellä oli omat syynsä kannattaa tiukkaa sukupuolimoraalia. Uudempaa siveyttä ja sukupuolimoraalia käsittelevää tutkimusta edustavat esimerkiksi Pirjo Markkolan tutkimus *Synti ja siveys. Naiset ja uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920* (2002) sekä Arja-Liisa Räisäsen *Onnellisen avioliiton ehdot; sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920* (1995). Lisäksi tematiikkaa sivuavat myös Hilikka Helsti Ilpo Helénin väitöskirjoissaan.³² Taustoitin siveydestä ja sukupuolimoraalista käytävää keskustelua vielä laajemmin luvussa kaksi, jossa käsitelen reproduktio- ja kulttuuriin liittyvää murrosta 1900-luvun alun Suomessa, sillä siveellisyysdebatilla pyrittiin vaikuttamaan olennaisesti kansan seksuaalikäyttäytymiseen 1900-luvun alun Suomessa.

Raskaudenkeskeytysten historiaa ovat tarkastelleet esimerkiksi Merja Ala-Nikkola lisensiaatintutkimuksessaan *Laiton lailliseksi ja kielletty sallituksi. Tutkimus raskauden keskeyttämisen laillistamisesta Suomessa* (1993) ja Ilpo Helénin väitöskirjassaan. Lisäksi tematiikkaa on käsitellyt Mianna Meskus artikkeleissaan ”Sikiönlähdettämisen alakulttuuri 1900-luvun alun Suomessa” (2001)³³ sekä ”Väestön elinvoima ja tahallinen keskenmeno. Raskauden keskeyttämisen politisoituminen 1900-luvun alun Suomessa” teoksessa *Kansalaisuus ja kansanterveys* (2003). Oman tutkimukseni kannalta keskeisiä raskaudenkeskeytyksen historian suhteen ovat etenkin Ala-Nikkolan ja Meskusen tutkimukset, sillä niissä tarkastellaan raskauden keskeytystä 1900-luvun alun Suomessa. Suomessa säädettiin ensimmäinen laki raskauden keskeyttämisestä vuonna 1950, jolloin keskeytys tuli mahdolliseksi lääketieteellisiin syihin vedoten. Ennen tätä raskauden keskeyttäminen oli mahdollista vain vuoden 1889 rikoslain pakkotilasäädöksen perusteella, jolloin raskaus voitiin keskeyttää naisen hengenvaaran perusteella.

Abortin sosiaalishistoriaa ja naisten omaa toimijuutta raskaudenkeskeytyksen hakemisessa on tutkittu muutamissa pro gradu -töissä: *Aborttitoiveet ja abortintorjunta:*

---

³² Helén 1997; Helsti 2000.

³³ Sosiologia 4/2001, 287.

*raskaudenkeskeytyksen hakeminen 1950–1960-lukujen Suomessa*³⁴ sekä *'Ei, ei se lapsi synny' – Nuorten naisten abortinhaku ja toimijuus Helsingin sosiaalineuvolassa 1950- ja 1960-luvuilla*³⁵. Tutkimusten keskeinen tavoite on ollut nostaa esille sosiaalineuvoloissa asioineiden, aborttia hakeneiden naisten toimijuus. Molemmat työt tarkastelevat Väestöliiton sosiaalineuvoloiden potilasaineistoja ajalta, jolloin raskaudenkeskeytykseen tuli hakea erikseen lupaa lautakunnalta. Jabain kirjoittaa, miten vuoden 1950 aborttilain myötä naiset pystyivät anomaan lupaa raskauden keskeytykseen. Suomessa lupaa raskaudenkeskeytykseen pystyi hakemaan Väestöliiton sosiaalineuvoloissa, joita oli esimerkiksi Tampereella ja Helsingissä.³⁶ Aborttia ja toimijuutta on siis tarkasteltu abortin laillistamisen vuosien 1950 ja 1970 aborttilainsäädännön kautta. Varhaisempi tutkimus koskien sikiönlähdetystä ja raskaudenkeskeytystä kilpistyy lähinnä viranomaismateriaalin ympärille, sillä raskaudenkeskeytystä koskeva tallennettu keskustelu koostuu pääasiassa valtiopäiväkirjoista ja erilaisista komiteamietinnöistä.

Kansainvälisestä tutkimuksesta etenkin Sofia Klingin väitöskirja³⁷ asettuu tutkimukseni tematiikkaan. Kling tarkastelee syntyvyyden säännöstelyä, sukupuolta ja seksuaalisuutta Ruotsissa hedelmällisyyden transition aikaan 1880–1940. Kling käyttää tutkimuksessaan yhtenä lähdeaineistona kirjekokoelmaa, joka muodostuu kansalaisten RFSU:lle³⁸ osoittamista kirjeistä. Kling analysoi, millainen vaikutus yksilöiden kokemuksilla ja asenteilla vallitsevasta seksuaalipolitiikasta on ollut hedelmällisyyden transitiioon Ruotsissa.

Kling käsittelee väitöskirjassaan ehkäisyä koskevaa propagandaa ja valistusta. Hän on erotellut tutkimuksessaan yhteensä neljä argumenttia, joilla ehkäisyä alettiin normalisoida Ruotsissa: uusmalthusilainen, rotuhygieeninen, feministinen sekä luokkataistelun motivoima argumentti. Ehkäisyn perusteluissa oli nähtävä tietty kehityskulku: ensin käytettiin uusmalthusilaista argumenttia, joka nojaa taloustieteilijä Thomas Robert Malthusin kehittämään väestöteoriaan. Teorian keskeinen näkökulma on, että väestö kasvaa kunnes ravinnontuotannon rajat tulevat vastaan. Uusmalthusilaisuus näkee, että missä tahansa ryhmässä toiset yksilöt ovat lisääntymismyönteisempiä kuin toiset, joka on periytyvää. Väestönkasvu johtaa lopulta tilanteeseen, jossa populaatio ohittaa ruoantuotannon määrän.

---

³⁴ Keski-Petäjä 2012.

³⁵ Jabain 2015.

³⁶ Jabain 2015, 63–66, 130.

³⁷ Kling 2007.

³⁸ Riksförbundet För Sexuell Upplysning.

Väestönkasvuun voidaan vaikuttaa muuttamalla kuluttajien tottumuksia tai politiikkaa, esimerkiksi ihmisten käyttäytymistä suhteessa syntyvyyden säännöstelyyn.³⁹

Rotuhygieeninen argumentti yleistyi 1800–1900-lukujen taitteessa ja argumenttia käytettiin pitkälle 1900-luvulle. Sen avulla pyrittiin rajoittamaan tietyn kansanosan lisääntymistä. Keinoina käytettiin paitsi ehkäisyvalistusta myös pakkosteriloiteja.⁴⁰ Suomessa terveyden historiaa tutkinut Minna Harjula osoittaa teoksessaan *Terveyden jäljillä. Suomalainen terveystaloustiede 1900-luvulla* (2007), että Suomessakin rotuhygienia alkoi vaikuttaa 1910-luvun lopulla. Lisääntymisoikeuksiin se ulottui konkreettisesti vuonna 1935, kun säädettiin laki pakkosterilisaatiosta, jonka välityksellä huonoksi katsotun, degeneroituneen kansanosan lisääntymistä rajoitettiin.⁴¹

Feministisen argumentin myötä oikeus ehkäisyyn nähtiin erityisesti naiskysymyksenä ja 1920-luvulla keskustelussa alkoi korostua se, että raskaus kosketi nimenomaan naisruumista. Tämän vuoksi vastuu syntyvyyden säännöstelystä tulisi antaa naisille miesten sijaan. Luokka-argumentilla Kling viittaa erityisesti siihen, että ryhmät, joissa oli mukana ”radikaaleja sosialisteja” alkoivat puolustaa ehkäisyä erityisen voimakkaasti ja puhua siitä avoimesti. Ehkäisy nähtiin luokkakysymyksenä ja ehkäisyvalistusta alettiin levittää työväenluokan keskuudessa, jossa äitien jaksaminen oli koetuksella.⁴² Feministisen ja luokka-argumentin myötä ehkäisystä alettiin puhua yhä enemmän myös yksilön valinnanvapauden kontekstissa. Yesilova ja Helen ovat huomauttaneet, että Suomessa ehkäisy pysyi varsin pitkään selkeästi miehisellä alueella.⁴³

1.3 Tutkimustehtävä, lähdeaineisto ja tutkimuksen rakenne

Aikaisempi tutkimus osoittaa, että naisten reproduktiotoiveisiin ja -pyrkimyksiin vaikuttivat moninaiset asiat. Naisruumiin ja reproduktion välistä suhdetta on tarkasteltu paljon etenkin lainsäädännön kehityksen ja erilaisen viranomaismateriaalin välityksellä. Näin naisten omat toiveet ja pyrkimykset ovat jääneet asiantuntijapuheen taakse. Esimerkiksi Helén ja Nätkin tarkastelevat äitiyttä kattavasti, mutta pääasiassa valtion harjoittaman väestöpolitiikan ja yhteiskunnan äitiydelle asettamien raamien kautta. Nätkinin tutkimuksessa naisten ääni

---

³⁹ Kling 2007, 107–112.

⁴⁰ Kling 2007, 112–113.

⁴¹ Harjula 2007, 40–41.

⁴² Kling 2007, 114–120.

⁴³ Yesilova & Helén 2006.

nousee esiin, mutta hänen aineistonsa pohjalta naisten kokemuksia ei voi tutkia 1900-luvun alun kontekstissa.

Aikaisemmassa tutkimuksessa naisruumiin ja lisääntymisen suhdetta tarkastellaan äiti-diskurssin kautta. Vaikka nainen on nostettu tutkimuksessa keskiöön, naiseutta käsitellään silti äitiyden välityksellä. Näin tutkimuksessa on osittain vahvistettu esimerkiksi Nätkinin itsensäkin kritisoi naiseuden ja lapsen välistä, automaattista kytköstä, jolloin naiskysymys näyttäytyy automaattisesti äitiksi. Helstin väitöskirjassa naisten kokemukset taas ovat keskeisellä sijalla, mutta synnytyskulttuuriin keskittyminen aiheuttaa kuitenkin sen, että nimenomaan lapsen syntymähetkeen liittyvä tematiikka ja raskaana oleva ja synnyttävä nainen nousevat esiin. Naiseuden ja lisääntymisen välistä suhdetta tarkastellaan myös Helstin tutkimuksessa äitiyden käsitteen kautta. Naisten oma toiminta ja ajattelu lisääntymisoikeuksia ja -terveyttä koskevissa kysymyksissä on jäänyt aikaisemmassa tutkimuksessa sivuun tai sitä on sivuttu äitiyden välityksellä.

Suhteessa aikaisempaan tutkimukseen laajennan näkökulmaa äitiyden ulkopuolelle. Kysyn, *millaista tietoa ajattelua naisilla oli oman lisääntymisensä suhteen 1900-luvun alun Suomessa?* Tutkimuskysymykseni avulla naiset nousevat politiikan kohteista aktiivisiksi toimijoiksi. Selvitän, millaista ajattelua naisilla on ollut lisääntymisestä ja miten he ovat mahdollisesti haastaneet vallitsevaa reproduktiokulttuuria toiminnallaan.

Tutkimukseni aikarajaus asettuu 1900-luvun alkuun, sillä haluan tutkia ajanjaksoa, jolloin hedelmällisyydessä on selkeästi tapahtunut muutos ja lapsiluku on pienentynyt. Hypoteesini on, että naisten oma toiminta on vaikuttanut kokonaishedelmällisyyden pienenemiseen muiden väliin tulevien tekijöiden, kuten avioliittoisuuden, ohella. Hedelmällisyyteen vaikuttivat monet keskenään risteävät syyt. 1900-luvun taitteessa esimerkiksi kannustettiin siveellisyyden nimissä seksuaalisesti pidättäytyvään elämäntyyliin. On siis mielenkiintoista tutkia, millaisia keinoja tai pyrkimyksiä naisilla oli pidättäytymisen lisäksi vaikuttaa syntyvyyteen ja kuinka tietoisesti tai yleisesti niitä käytettiin? Kondomeja oli esimerkiksi saatavilla jo 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa, mutta niiden käyttö ei kuitenkaan heti yleistynyt. Uudet ehkäisymenetelmät saattoivat epäilyttää ja seksiin suhtauduttiin ylipäänsä tabuna. Kondomeja sai 1800-luvun lopussa vain apteekeista ja kynnys niiden ostamiseen oli korkea.⁴⁴ Lähimpään apteekkiin saattoi maaseudulla olla myös pitkä matka.

---

⁴⁴ Ritamies 2006, 101–102.

Lisääntymisoikeuksien ja -terveyden historian tutkiminen on tärkeää, sillä vaikka lisääntymisoikeudet olisi taattu lakisääteisesti, erilaiset kulttuuriset tekijät vaikuttavat kuitenkin yksilöiden lisääntymisoikeuksien toteuttamiseen. Lisääntymisoikeuksia on aina myös rajattu tai pyritty rajaamaan. Rajaaminen saattaa esimerkiksi koskea aborttioikeutta, mutta myös tiettyjen ihmisryhmien lisääntymistä on rajoitettu ja rajoitetaan. Suomessa tästä on esimerkkinä vuosina 1935–1970 voimassa ollut pakkosterilisointilaki sekä edelleen translaissa oleva vaatimus pakkosterilisaatiosta, jossa juridisesti sukupuolensa vahvistavan transsukupuolisen täytyy todistaa olevansa lisääntymiskyvytön. Tutkimusaihe on ajankohtainen, sillä lisääntymisoikeuksien toteutuminen on aktiivisesti keskustelun kohteena. Aborttikysymys jakaa vahvasti mielipiteitä ja lainsäädäntöön pyritään vaikuttamaan myös takautuvasti: esimerkiksi Puolassa ja Yhdysvalloissa aborttioikeutta on pyritty tiukentamaan viime vuosina. Lisääntymisoikeuksien ja -terveyden historiaa tutkimalla voidaan osoittaa, että nykyiset oikeudet ja mahdollisuudet Suomessa on saavutettu pitkän kamppailun tuloksena, eikä niiden toteutuminen ole nyky-yhteiskunnassakaan itsestäänselvyys.

Käytän tutkielmani pääasiallisena lähdeaineistona Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran⁴⁵ kansanrunousarkistoon arkistoitua Suomalaisen Lääkäriseura Duodecimin deponoimaa keruuaineistoa, joka koostuu Seth Wichmanin laatimasta ”lapsenpäästöä ja pienten lasten hoitoa” koskevasta kyselystä vuodelta 1914 (LIITE 1). Duodecim on luovuttanut aineiston kansanrunousarkistoon vuonna 1950. Aineisto käsittää kokonaisuudessaan 608 yksikköä (sivua) ja viisi sidosta, joista Seth Wichmannin järjestämän keruun osuus on neljä sidosta. Keruuseen kuuluu myös Ilmari Laitisen ja Veikko Punttalan kokoama nide kansanparannustietoudesta vuodelta 1907.⁴⁶ Olen jättänyt tämän tutkimukseni ulkopuolelle, sillä kyseisen sidoksen aineisto ei tarjoa vastauksia tutkimuskysymykseeni. Niteessä käsiteltiin esimerkiksi erilaisia sairauksia ja niiden kansanomaisia hoitokeinoja, eli Laitisen ja Punttalan keruussa ei käsitellä esimerkiksi lisääntymisterveyteen liittyviä seikkoja, raskautta tai kansanomaisia keinoja keskeyttää raskaus.

Keruun arkistoon luovuttanut Suomalainen Lääkäriseura Duodecimin perustettiin vuonna 1881, kun julkinen terveydenhuolto alkoi vakiintua ja suomalainen lääkärikunta

---

⁴⁵ Jatkossa lyhennetty muotoon SKS.

⁴⁶ Duodecim-seuran ensimmäiseksi keruuksi muodostui Laitisen ja Punttalan kansanparannustietoutta koskeva sidos. Molemmat heistä olivat seuran jäseniä. Keruun toteuttamisajankohtana Laitinen oli koulutukseltaan lääketieteen kandidaatti ja Punttala lääketieteen ylioppilas. Laitinen ja Punttala keräsivät aineistoa kesällä 1907 Lapissa kahden kuukauden ajan ja keruun tulokset oli tarkoitus julkaista seuran tieteellisessä julkaisussa *Aikakauskirja Duodecimissa*, joka ei kuitenkaan toteutunut. Katso Ignatius 2012, 201–202.

järjestäytyi sekä tieteellisesti että ammatillisesti. Duodecim-seura ei ollut ensimmäinen laatuaan, vaan vuonna 1835 perustetun ruotsinkielisen lääkäriseuran, Finska Läkaresällskapetin, rinnalle haluttiin suomenkielinen lääkäriseura.⁴⁷ Duodecimin perustaminen liittyi 1800-luvun lopun kielikysymykseen ja seuran tarkoituksena oli edistää suomenkielistä lääketiedettä ja toimia suomenkielisten ja -mielisten alasta kiinnostuneiden kohtaamispaikkana. Aluksi seuran toiminta ei ollut pelkästään lääkäreille suunnattua, vaan ajatuksena oli Duodecimin historiaa tutkineen Jaakko Ignatiuksen mukaan ”moniammatillinen fennomaaninen toveripiiri”. Lääketieteen opiskelijat ja lääkärit olivat seurassa enemmistönä, mutta mukaan mahtui niin apteekkareita, kielitieteilijöitä, historianopettajia kuin arkkitehtejäkin. Duodecim muuttui nimensä puolesta lääkäriseuraksi vasta vuonna 1919, kun ”Duodecim-seurasta” siirryttiin nimeen ”Suomalainen Lääkäriseura Duodecim”, joka on edelleen käytössä.⁴⁸

Ensimmäisinä vuosinaan seura keskittyi lähinnä lääketieteellisen opetuksen suomenkielistämiseen ja tehtävänä nähtiin kattavan suomenkielisen lääketieteellisen sanaston luominen. Kansanperinteen keruu oli Duodecim-seuran perustajajäsenten⁴⁹ yhteinen mielenkiinto jo seuran perustamishetkellä, mutta varsinainen keskustelu kansanperinteen keräämisestä aloitettiin 1890-luvun lopulla.⁵⁰ Kansanperinteen keruun tarkoituksena oli saada materiaalia tutkimustyöhön. Vuonna 1913 seuran jäsen Seth Wichmann ehdotti uutta keruuta seuran ohjelmaan ja ehdotus hyväksyttiin. Wichmann oli erikoistunut lapsenpäästöoppiin, naistentauteihin ja gynekologiaan ja toimi vuodesta 1924 lähtien lapsenpäästöopin ja gynekologian professorina. Wichmann toimitti myös *Kättilölehteä* ja kuului kättilöyhdistyksen johtoon. Hän oli aktiivinen äitiyshuollon kehittämisessä ja vaikutti naistentautien ja synnytysopin asemaan suomalaisen lääketieteen kentällä merkittävästi uransa aikana,

---

⁴⁷ Helén 1997, 168.

⁴⁸ Ignatius 2012, 27, 37–38.

⁴⁹ Seuran perustajajäseniä oli yhteensä kaksitoista. Perustajajäsenet olivat miehiä, joita yhdisti toimiminen jollakin lääketieteen alalla. Duodecim-seuran perustajaksi on esitetty seuran ensimmäistä puheenjohtajaa Matti Äyräpää, joka toimi perustamisen aikaan Lapinlahden ”hulluinhoitolaitoksen” vt. alilääkärinä ja oli koulutukseltaan lääketieteen kandidaatti. Ignatius kirjoittaa, että seura näyttää syntyneen enemmän hetken mieltäjohteesta, kuin varsinaisen järjestelmällisen suunnittelun tuloksena ja yhdistyksen tarkoitukseltaan keskusteltiin ensimmäisen kerran perustamiskokouksessa. Katso Ignatius 2012, 32–36 ja 201.

⁵⁰ Ajatus kansanperinteen keruusta nousi esiin Äyräpään viimeisenä puheenjohtajavuonna 1906 ja yksityiskohtainen ja laaja keruusuunnitelma laadittiin vuonna 1907. Kansanperinnettä kerätessä erityistä huomiota tuli seuran mukaan kiinnittää ”tautien nimityksiin, syntyteorioihin ja parannustapoihin”. Lisäksi haluttiin tietoa lääkkeistä ja parannusesineistä, sekä saunan ja hieromisen käytöstä parannuskeinoina. Tarkoituksena oli myös selvittää missä määrin Suomessa harjoitettiin puoskarointia sekä koota puoskareiden elämäkertoja. Katso Ignatius 2012, 36, 201.

Wichmann kuului esimerkiksi vuonna 1928 perustetun Suomen Gynekologiyhdistyksen perustajajäseniin.⁵¹

Kuvio 1: Duodecim-keruuaineiston vastaajaryhmät.

Kätilö	268
Lääkäri	22
Kirkkoherra tai rovasti	7
Emäntä tai rouva	7
Opettaja	3
Lääkäri & kätilö vastanneet yhdessä	2
Apteekkari / apteekinhoitaja	2
Maanviljelijä	2
Kätilöyhdistys (Oulu)	1
Sairaanhoitaja	1
Filosofian kandidaatti	1
Arvo epäselvä	1
Yhteensä	317

Lähde: SKS KRA. E 186–190.

Erillisten keruumatkojen sijaan Duodecim-seura siirtyi käyttämään valmiiksi laadittua kyselykaavaketta. Wichmann laati kyselykaavakkeen ”lapsenpäästöä ja pienten lasten hoitoa” (LIITE 1), joka oli Duodecim-seuran ensimmäinen kyselykaavakkeiden muodossa toteutettu kansanperinnekeruu. Lomake lähetettiin viidellesadalle vastaajalle, joista suurin osa oli kätilöitä. Vastauksia keruuseen saapui yhteensä 317 (kuvio 1).⁵²

Olen kirjannut keruun vastauslomakkeisiin kirjatut arvot ylös ja laskenut sen jälkeen taulukkolaskennalla määrät yhteen. Myös Hilkka Helsti viittaa tutkimuksessaan Duodecim-keruuseen. Laskemani määrät poikkeavat jonkin verran Helstin tutkimuksessa esitetyistä lukumääristä. Helsti kirjoittaa, että vastauksista 243 olisi kätilöiden, 32 lääkärien ja

⁵¹ Korppi-Tommola 2007, 480–481.

⁵² Kyselykaavakkeilla haluttiin koota tietoa kansanomaisista lääkintätavoista ja -taidoista ja työtä valvomaan ja koordinoimaan perustettiin erillinen ”etnologinen komitea”. Katso Ignatius 2012, 203.

42 ”pappien, kansakoulunopettajien ynnä muiden perinteestä kiinnostuneiden laatimia”.⁵³ Poikkeamat eivät ole merkittäviä, mutta tärkeää on se, että nyt kuviossa 1 näkyy eriteltynä mitä muita vastaajaryhmiä ja kuinka paljon keruuaineisto pitää sisällään kättilöiden ja lääkäreiden lisäksi. Muita vastaajia on kuitenkin laskuni mukaan vähemmän (24), kuin Helstin esittämät 42. Vaikka keruulomaketta on lähetetty esimerkiksi lääkäreille ja opettajille, niin suurimman vastaajaryhmän muodostavat tästä huolimatta kättilöt. SKS:n arkiston tiedoista tai Jaakko Ignatiuksen Duodecimia käsittelevästä teoksesta ei löydy täsmällisiä tietoja esimerkiksi siitä, monelleko lääkärille kyselykaavake on lähetetty. Kättilöt ovat kuitenkin keruun suurin vastaajaryhmä, joten voidaan olettaa, että suurin osa kaavakkeista on myös osoitettu eri kunnissa toimineille kättilöille. Keruusta nousi esiin myös kaksi vastausta, joissa vastaaja on kirjannut arvon kohdalle muun ammatin (esimerkiksi ”rouva”) mutta kuitenkin kertonut toimineensa kättilönä aikaisemmin. Olen laskenut nämä vastaajat mukaan kättilöiden lukumäärään. Toiseksi suurin vastaajaryhmä on lääkärit, joihin olen laskenut kuuluvaksi niin lääketieteen kandidaatiksi, lisensiaatiksi, tohtoriksi, piirilääkäriksi tai kunnanlääkäriksi arvonsa kirjanneet vastaajat. Kaikki keruuseen vastanneet lääkärit ovat miehiä, kuten suurin osa tuon ajan lääkärikunnasta oli. Tosin naislääkäreitäkin toimi Suomessa jo 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa.⁵⁴ Loput vastaajat muodostuvat hieman sekalaisemmasta joukosta, kuten kuvio 1 osoittaa. Lähdeaineistossa kiinnostavaa on se, että kysely on toteutettu 1900-luvun alussa ja tarjoaa mahdollisuuden tarkastella niitä kysymyksiä, jotka aikaisemmassa tutkimuksessa ovat jääneet sivuun.

Aineisto on ilmeisesti kerätty noudattaen Suomen silloista läänijakoa, sillä keruussa on vastauksia laajasti ympäri Suomea. Vastaukset on järjestetty niteisiin ilmeisesti alueittain, sillä samasta läänistä olevat vastaukset ovat keruussa aina peräkkäin. Ennen varsinaista kysymysosiota lomakkeeseen on täydennetty vastaajan nimi, arvo ja osoite (LIITE 1). Arvon kohdalle vastaajat ovat kirjoittaneet ammatin, jossa toimivat. Vaikka vastauksiin olisi voinut kirjoittaa myös oman kotiosoitteensa, niin esimerkiksi kättilöt ovat poikkeuksetta laittaneet osoitteen kohdalle sen paikkakunnan, jossa he ovat keruuhetkellä toimineet kättilönä. Tätä käsitystä vahvistaa se, että joillakin kättilöillä paikkakuntia saattaa olla mainittuna useampi, mikä johtuu siitä, että sama kättilö saattoi joutua hoitamaan synnytyksiä useammalla

---

⁵³ Helsti 2000, 57.

⁵⁴ Suomalaisten naisten akateemisen lääkärikoulutuksen katsotaan alkaneen Rosina Heikelistä (1842–1929), joka sai vuonna 1871 luvan seurata lääketieteen opetusta Keisarillisen Aleksanterin-yliopistossa. Naisten lääkärikoulutus alkoi virallisesti vuonna 1888 ja esimerkiksi vuosina 1888–1917 aloittaneista 86 naisesta 73 valmistui lääketieteen lisensiaatiksi. Katso Hakosalo 2008, 13–21.

paikkakunnalla. Esimerkiksi vastaaja numero 112 on eritellyt osoitteen kohdalle sekä Turtolan, Tampereen että Messukylän erikseen.⁵⁵

Ei ole tiedossa, onko Wichmann ohjeistanut keruun yhteydessä vastaamaan nimenomaan ammatillisesta näkökulmasta, mutta tähän suuntaan jo keruun kysymyksenasettelu ohjaa vastaajia. Esimerkiksi kuukautisista kysytään seuraavasti: ”Mistä kansa arvelee kuukautisten johtuvan ja minkä merkityksen se niille antaa?” Vastaajat eivät ole eritelleet omaa tietämystään kuukautista, vaan eritelleet oman paikkakuntansa tapoja, uskomuksia ja tietoja. Toisaalta vastauksista voidaan aistia välillä myös tietynlaista suhtautumista kansan tapoihin ja tietoihin ja tämä täytyy huomioida keruuta analysoidessa. Esimerkiksi kätilöiden ja ”kansan naisten” käsitykset tiedosta ja tietämisestä voivat olla hyvin erilaisia. Tutkimukseni keskiössä ei kuitenkaan ole niinkään vastaajien suhtautuminen kansan toimintatapoihin, vaikka otan myös sitä mukaan analyysiin tarpeen mukaan. Vastaajien suhtautumistavoista huolimatta aineisto voi paljastaa ensi käden tietoa naisten toiveista ja pyrkimyksistä, sillä toiveet ja pyrkimykset voidaan lukea tekstistä, vaikka kätilöt, lääkärit, kirkkoherrat tai muut vastaajat paljastaisivatkin vastauksissaan kriittistä suhtautumistaan kansan tapoihin.

Wichmannin pääasiallisena tarkoituksenaan oli Ignatiuksen mukaan kerätä synnytykseen ja lastenhoitoon liittyvää tutkimusaineistoa.⁵⁶ Kyselykaavakkeelle laaditut kysymykset ja niihin saapuneet vastaukset tarjoavat kuitenkin paljon monipuolisemman tutkimusaineiston, josta voidaan analysoida naisten reproduktioon liittyvää ajattelua ja toimintaa 1900-luvun alun Suomessa. Yksittäinen keruulomake sisältää 56 kysymystä ja kysymykset on jaoteltu viiteen eri kategoriaan: ”kuukautisista”, ”raskaudesta”, ”synnytyksestä”, ”lapsivuoteesta” ja ”pienten lasten hoidosta” (LIITE 1). Duodecim-keruun lisäksi täydennän analyysiani Tampereen kaupunginarkistosta löytyvillä Tampereen terveydenhoitolautakunnan arkiston synnytysluetteloilla, sekä muutamilla kätilöiden omassa ammattilehdessä, *Kätilölehdessä*, julkaistuilla kirjoituksilla.

Synnytysluettelot ovat kätilöiden laatimia raportteja heidän yhden kalenterivuoden aikana hoitamistaan synnytyksistä. Synnytysluetteloiden avulla kuvaa lisääntymisterveydestä 1900-luvun alussa voidaan laajentaa. Olen lukenut luettelot vuosilta 1897–1918. Synnytysluetteloihin on dokumentoitu tarkasti tiedot kaikista synnytyksistä, joita kätilöt ovat vuoden aikana hoitaneet. Ilmeisesti luettelo on toimitettu aina seuraavan vuoden

---

⁵⁵ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 112. Kätilö, Turtola, Tampere, Messukylä.

⁵⁶ Ignatius 2012, 203.

alussa terveydenhoitolautakunnalle, sillä kätilöt ovat allekirjoittaneet ja päivänneet synnytysluettelot joko synnytysluettelossa ilmoitetun kuluvan vuoden loppuun tai seuraavan vuoden alkuun. Luetteloon on kirjattu synnyttäjän nimi, elinkeino ja siviilisäät. Lisäksi on rastitettu onko kyseessä ollut ensisynnyttäjä sekä täytetty sikiön asento, lapsiveden lähdön ajankohta ja synnytyksen päättymisajankohta. Tämän lisäksi kätilöt ovat kirjanneet, tulivatko jälkeiset synnyttäjältä automaattisesti, vai jouduttiinko ne ottamaan ulos. Luetteloon on merkitty vastasyntyneen pituus, paino ja sukupuoli, sekä se onko lapsi syntynyt elävänä vai kuolleena. Synnytysluetteloista löytyy ”muistutuksia” -sarake, johon on merkitty mikäli synnytys ei ole sujunut normaalisti. Tämä sarake on se, joka on oman tutkimukseni kannalta erityisen oleellinen ja johon olen keskittynyt synnytysluetteloita lukiessani. Ylös kirjatusta kuvauksista voidaan tutkia yksityiskohtia synnyttäneiden naisten todellisuudesta, eli niistä realiteeteista joita naiset joutuivat synnytyksen myötä mahdollisesti kohtaamaan.

Kätilölehden perusti vuonna 1896 Gustaf Heinrichius⁵⁷, kun ammattikunta järjestäytyi ja tuli tarve luoda yhteydenpitoväline eri puolella Suomea toimivien kätilöiden välille. Lehden tarkoituksena oli parantaa kätilöiden ammattitaitoa ja lujittaa yhteenkuuluvuuden tunnetta. Lehdestä tuli toinen suomenkielinen lääketieteellinen aikakausjulkaisu Duodecim-seuran julkaiseman aikakauskirjan rinnalle. Kätilölehti ilmestyi aluksi joka toinen kuukausi ja oli suosituimpi maaseudulla työskentelevien kätilöiden keskuudessa. Tämä saattoi johtua siitä, että maaseudulla työskentelevien kätilöiden oli vaikeampi pitää yhteyttä kollegoihinsa tai osallistua yhteisiin harrastuksiin kaupungissa toimiviin kätilöihin verrattuna. Ensimmäisestä numerosta alkaen ammattia koskevat kirjoitukset olivat etualalla ja lehdessä esiteltiin esimerkiksi alan uusimpia saavutuksia. Lehdessä tuotiin esiin seikkoja niin maaseudulla kuin synnytyslaitoksissa toimivien kätilöiden työstä ja keskusteltiin esimerkiksi kätilöiden yhteiskunnallisen ja taloudellisen aseman parantamisesta. Kolmas lehden merkittävä aihepiiri oli ammattikunnan yhteisten pyrkimysten, erityisesti yhdistystoiminnan, tukeminen ja rakentaminen.⁵⁸

Kätilölehdessä käytiin alan sisäistä keskustelua, joka nousi ajoittain esiin myös kritiikkinä kätilöiden käytöstä kohtaan. Kätilölehden artikkeleista voidaan tavoittaa alan sisäistä suhtautumista ammatillisen synnytysavun kohteisiin, eli raskaana oleviin naisiin.

---

⁵⁷ Heinrichius väitteli vuonna 1883 lääketieteen ja kirurgian tohtoriksi naistautien alalta ja vuonna 1890 hänet nimitettiin synnytysopin ja lastentautien professoriksi Helsingin yliopistoon. Hänen kirjoittaa, miten Heinrichius teki useita kätilölaitoksen kehittymistä vauhdittaneita aloitteita 1900-luvun vaihteessa. Lisäksi Heinrichius julkaisi useita kätilöoppikirjoja. Katso Hänninen 1965, 169–170.

⁵⁸ Hänninen 1965, 171–174.

Ammatillista synnytysapua alettiin vakiinnuttaa kansan keskuuteen juuri 1900-luvun taitteessa. Lehden artikkelit antavat perspektiiviä siihen, miten kansan naiset ottivat ammatillisen synnytysavun vastaan ja miten kättilöt mahdollisesti omalla käytöksellään vaikuttivat ammatillisen synnytysavun vakiintumiseen.

Tutkimukseni rakenne etenee siten, että taustoitan luvussa kaksi reproduktiokulttuurin murrosta 1900-luvun alun Suomessa, jonka jälkeen analysoin tutkimuskysymystäni kolmen keskeisen naisten lisääntymisoikeuksien ja -terveyden historiaa käsittelevän osatutkimusongelman kautta. Jaottelen tutkimuskysymystä osiin siten, että luvussa kolme tarkastelen naisten pyrkimyksiä saada lapsia: millainen käsitys naisilla oli lisääntymisterveydestä sekä mitä keinoja heillä oli tulla raskaaksi ja varmistaa turvallinen raskausaika. Analysoin tässä erityisesti Duodecim-keruun kuukautisia, raskautta ja synnytystä käsitteleviä kysymyksiä (LIITE 1).

Tarkastelemalla naisten pyrkimyksiä saada lapsia, voidaan aineistosta analysoida nimenomaan lisääntymisterveyteen liittyviä seikkoja. Esimerkiksi kysymysten ”Mitä kansa tietää niistä elimistä (munasarjoista ja torvista, emästä, emättimestä ja ulkosynnyttimistä), jotka ovat synnytyksen yhteydessä ja kuinka se niitä nimittää?” ja ”tietääkö kansa että ”poltot” johtuvat emän kokoonpuristumisista ja että ne avaavat pehmeätä synnytystietä, vai arveleeko se niillä olevan jonkun muun merkityksen?” kautta voidaan tarkastella, mitä naiset tiesivät reproduktioon liittyvistä elimistä. Kuukautiset liittyvät olennaisesti naisten lisääntymisterveyteen ja -tietouteen, joten selvitän, tunnettiinko kuukautisten ja hedelmällisyyden yhteys kansan keskuudessa laajasti. Analysoimalla naisten tietoutta omista synnytyselimistään tai synnytyksen kulusta⁵⁹ kuvaa lisääntymisterveydestä ja naisten lisääntymiskäsityksistä voidaan tarkastella laajemmin. Naisten ja kättilöiden käsitykset tietämisestä ovat saattaneet olla ristiriidassa keskenään, joka tulee huomioida keruuta analysoidessa, joten täydennän kolmannen luvun analyysia muutamilla *Kättilölehden* artikkeleilla kättilöiden näkökulman hahmottamiseksi. Lisäksi otan lukuun mukaan analyysia Tampereen terveydenhoitolahtakunnan arkiston kättilöiden synnytysluetteloista, joiden kautta syntymän arkista todellisuutta voidaan tarkastella kaupunkinäkökulmasta käsin. Duodecim-keruun vastauksista suuri osa on kerätty maaseudulta, vaikka aineistosta löytyy myös vastauksia tehdaspaikkakunnilta ja kaupungeista. Kättilöiden synnytysluettelot on tärkeää

---

⁵⁹ Esimerkiksi kysymykset 23, 24, 25, 26 (LIITE 1).

ottaa mukaan lisääntymisterveyttä koskevaan analyysiin, jotta voidaan tarkastella nouseeko aineistosta esiin eroja kaupungin ja maaseudun välillä.

Luvussa neljä tutkin naisten pyrkimyksiä rajoittaa lapsilukua. Analysoin, millaisia toiveita tai pyrkimyksiä aineistosta nousee esiin toivotun lapsiluvun suhteen. Käsittelen kysymystä erityisesti keruuaineiston ”raskaudesta” -osion (LIITE 1) kautta, jossa tiedustellaan naisten suhtautumista lapsilukuun ja hedelmättömyyteen. Kartoittamalla naisten toiveita lapsiluvun suhteen voidaan ensin hahmottaa kuvaa siitä, mitä naiset ylipäättään ajattelivat suuresta lapsiluvusta ja nouseeko tämän yhteydessä esiin ajatuksia lapsiluvun rajoittamisesta. Analysoin, millaisia ajatuksia syntyvyyden säännöstelystä keruusta nousee sekä mitä menetelmiä naisilla on ollut lapsiluvun rajoittamiseksi. Syntyvyyden säännöstelyä voidaan tutkia erityisesti kysymyksen ”mitä tekevät liian ”hedelmälliset” naiset, jotta eivät lapsia saisi” -kautta. Lisäksi syntyvyyden säännöstelyä valottaa olennaisesti kysymykset imettämisestä, sillä tiedetään että imettämällä raskautta on pyritty siirtämään.⁶⁰

Viidennessä luvussa käsittelen naisten pyrkimyksiä keskeyttää raskaus. Raskauden keskeytystä on mahdollista tarkastella aineiston kautta, sillä keruussa kysytään suoraan mitä naiset tekevät, jotta raskaus menisi kesken. Tämän lisäksi vastauksia löytyy mahdollisesti myös ”liian hedelmällisten” naisten ehkäisykeinojen erittelyn yhteydestä. Raskauden keskeytys saattoi häpeän, uupumuksen tai taloudellisen tilanteen vuoksi olla naisten viimeinen keino yrittää rajoittaa syntyvyyttä. On kuitenkin tarpeellista käsitellä ehkäisykeinoja ja raskaudenkeskeytystä erillisinä kysymyksinä, sillä ei voida sanoa, että naiset olisivat päätyneet käyttämään raskaudenkeskeytystä ehkäisykeinona vaikka myös raskauden keskeytyksellä syntyvyyteen on pyritty vaikuttamaan.

1.4 Tutkimuksen metodit

Koska tarkastelen naisten reproduktioon liittyviä toiveita ja pyrkimyksiä, ei esimerkiksi Hilkka Helstin käyttämä ”synnytyskulttuuri” -termi palvele tarpeeksi laajasti tutkimustani. Synnytyskulttuurin sijaan käsitteellistän tutkimustani reproduktiokulttuurin käsitteen kautta. Reproduktiokulttuuri kuvaa tutkimustani paremmin, sillä se sisältää käsitteenä lisääntymiseen liittyvät eri ulottuvuudet. Synnytyskulttuurin käsite keskittyy enemmän pelkän syntymän tarkasteluun. Reproduktiokulttuurin käsitteen avulla voidaan tarkastella synnytystä, lapsettomuutta ja kaikkia niitä ajatuksia, pyrkimyksiä ja valintoja, joita ihmisillä on oman

---

⁶⁰ SKS KRA. E 186–190, kysymykset 8, 10, 47, 52. Imetyksen vaikutuksesta hedelmällisyyteen kirjoittanut esimerkiksi Notkola 1994, 153.

lisääntymisensä suhteen. Reproduktiokulttuurin käsitteen alle asettuu myös lisääntymisterveys ja lisääntymisoikeudet, joiden kehityksen ja toteuttamisen etsiminen aineistostani on tutkimukseni päätehtävä.

Muiden keskeisten käsitteiden määrittelyssä nojaan muun muassa suomalaisen perhesuunnittelun historiasta teoksen⁶¹ koonneeseen Marketta Ritamieheen sekä hedelmällisyyden transitiota väestötieteen näkökulmasta tutkineeseen Irma-Leena Notkolaan.⁶² Tutkimukseeni liittyy olennaisesti syntyvyyden säännöstelyn ja lapsilukuun vaikuttamisen käsiteparit. Syntyvyyden säännöstelyllä tarkoitetaan tässä tutkimuksessa tietoista toimintaa, jolla naiset ja/tai avioparit pyrkivät vaikuttamaan lasten syntymään ja synnytysväleihin. Lapsilukuun vaikuttaminen on puolestaan enemmän yleistermi, joka sisältää niin yksilön kuin yhteiskunnan pyrkimykset muovata eri tavoin lasten lukumäärää ja ajoitusta joko tietoisesti tai tiedostamatta. Esimerkiksi yhteiskunnan erilaiset normit ja säädökset vaikuttivat syntyvyyden taustalla. Hedelmällisyydellä puolestaan tarkoitan syntymien lukumäärää suhteessa hedelmällisyysikäisten naisten määrään.⁶³

Lähestyn tutkimusaineistoani ensisijaisesti muistitietotutkimuksen ja mikrohistorian metodien välityksellä. Aineisto ei ole suoraan luonteeltaan muistitietoa, mutta muistitietotutkimuksen menetelmiä voidaan silti käyttää sen analyysiin. Luonnehdin aineistoani ensisijaisesti aikalaisdokumentaatioksi, sillä se on kerätty vuonna 1914 kansatieteelliseksi tutkimusaineistoksi Duodecim-seuran tutkimustyöhön. Keruun vastaajien tarkoituksena ei ole ollut suoranaisesti muistella elämänkulkuaan tai alueensa aikaisempia toimintatapoja, vaikka aineistosta löytyy myös vertauksia menneen ja nykyisyyden välillä. Keruuhetkellä vastaajat ovat kuitenkin dokumentoineet aikaisten toimintaa omasta nykyhetkestään käsin. Vaikka aineistoa ei ole kerätty muistitiedon tallentamisen lähtökohdista, niin muistitietotutkimuksen menetelmillä aineistoa voidaan avata historian tutkimuksen käyttöön ja näin tavoittaa naisten reproductiotoiveita ja -pyrkimyksiä 1900-luvun alun Suomessa.

Saara Tuomaala kirjoittaa muistitietohistorian kaksitasoisuudesta: läsnä on aina muistelijan kerronta haastattelutilanteessa ja tutkijan siitä myöhemmin rakentama julkinen tutkimusteksti.⁶⁴ Muistitietotutkimuksella on ollut tärkeä rooli naisia koskevan historian tutkimuksen kehittämisessä. Muistitietoa ja muistelukerrontaa käyttävälle

---

⁶¹ Ritamies 2006.

⁶² Notkola 1989 & 1994.

⁶³ Notkola 1994, 64.

⁶⁴ Tuomaala 2006, 271–272.

naistutkimukselle on ominaista poikkitieteellisyys, sekä teoreettisten määritelmien ja metodologisten rajojen pohdinta ja purkaminen. Tuomaala tarkastelee muistitietotutkimuksen luonnetta etenkin suullisen tai puhutun historian kautta, mutta koen esimerkiksi kokemuskertomuksen sopivan analyysinvälineeksi myös Duodecim-seuran kirjallisen kyselytutkimuksen analysointiin, koska tutkin aineistosta nimenomaan naisten toimintaa. Tuomaalan mukaan kokemuskertomukset ovat usein, elleivät aina, myös sukupuolittuneita kokemuksia, joiden avulla pystytään tuomaan myös aikaisemmin näkymättömissä olevien kokemukset osaksi historian tutkimusta ja näin myös kirjoittamaan tai muokkaamaan olemassa olevaa ”totuutta” uudelleen. Sukupuoleen perustuvat arvot, normit ja hierarkiat voidaan kyseenalaistaa ja tuoda näkyväksi. Näillä Tuomaala viittaa kulttuuriin sisäänrakennettuihin merkitysjärjestelmiin ja toimintatapoihin, joita ihmiset toteuttavat jokapäiväisessä elämässään sen kummemmin niitä miettimättä.⁶⁵ Tutkimuksessani tarkastelen ”tavallisten” naisten toiveiden ja pyrkimysten kautta juuri näitä arvoja, normeja ja hierarkioita, joiden oletan vaikuttaneen heidän lisääntymiskäyttäytymiseensä.

Tutkimuksen haasteena on perinteisesti ollut naisten äänten ja identiteettien esiintuominen: miten tulkita kertomusta sukupuolen ja samalla muistitietohistorian näkökulmasta? Tutkimukseni kannalta on huomioitava, että historiantutkija ja menneisyyttä muisteleva ei voi antaa menneisyyden ihmisille ääntä rakentamatta sitä perustavanlaatuisesti itse, joka tulee huomioida aina tutkimuksen eettisiä valintoja pohtiessa. Samalla teen valintoja siitä, kenen ääni ja muistot koetaan rakentamisen arvoiseksi ja miten.⁶⁶ Tutkimuksessani täytyy ottaa huomioon myös se seikka, että pääasiallisena vastaajaryhmänä ovat toimineet kätilöt, jotka edustavat kuitenkin jossain määrin myös viranomaistahoa, vaikka he ovatkin olleet läheisissä tekemissä kansan naisten kanssa. Aineisto on kätilöiden suodattamaa, he ovat puntaroineet ajan naisten toimintoja jo kertaalleen omien kehyksiensä läpi. Helsti kirjoittaa, että Duodecimin keruuaineisto on etnologisesta näkökulmasta ongelmallinen, koska kansanomaisia synnytystapoja kartoitetaan lähinnä koulutettujen kätilöiden ja lääkäreiden välityksellä sen sijaan, että aineisto olisi kerätty itse äideiltä tai kansanomaisilta synnytysavustajilta.⁶⁷ Vaikka aineistosta erottuisi kätilöiden suhtautumista naisten pyrkimyksiin, se ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö aineiston olisi päätynyt naisten toiveita ja

---

⁶⁵ Tuomaala 2006, 274.

⁶⁶ Tuomaala 2006, 278–279.

⁶⁷ Helsti 2000,

pyrkimyksiä. Tarkastelen nimenomaan näitä toiveita ja pyrkimyksiä, en kättilöiden mahdollista suhtautumista niihin.

Kerronnallisuudella ja erilaisilla kertojajäänillä voidaan haastaa historiantutkimusta, sen kerrontatapoja ja tiedonmuodostusta esimerkiksi silloin kun kohteena on sukupuoli.⁶⁸ Kun tutkin lisääntymisoikeuksia, on tutkimuksen kohteena väistämättä myös sukupuoli. Ketä lisääntymisoikeudet koskettavat? Kuka päättää esimerkiksi naisen ruumiista ja ehkäisyn saatavuudesta? Pertti Alasuutarin mukaan laadullisessa analyysissä on aina kysymys merkityksen käsitteestä ja merkityksellisen toiminnan tutkimuksesta.⁶⁹ Omassa tutkimuksessani pidän tavallisten ihmisten ja erityisesti naisten toimintaa merkityksellisenä, kun tutkitaan reproduktiokulttuurissa tapahtunutta toimintaa ja muutoksia.

Tutkimukseni ammentaa myös sosiaalishistoriassa ja uudessa sotahistoriassa käytetystä kokemushistoriallisesta tutkimusotteesta. Kokemuksia tutkimalla voidaan yhdistää rakenteet, toiminta ja käytännöt toisiinsa.⁷⁰ Tämä metodologinen valinta pohjautuu siihen, että kokemushistorian avulla voidaan tarkastella sosiaalishistorian, eli historiallisten ilmiöiden rakenteiden ja arjen historian eli yksilöiden tutkimisen väliin jäävää aluetta. Vaikka kokemus on aina yksilön subjektiivinen käsitys jostakin tapahtumasta, tässä tapauksessa esimerkiksi syntyvyyden säännöstelystä ja ehkäisystä, niin se ei ole koskaan irrallinen ympäristöstään, vaan tapahtuu jossakin tietyssä yhteiskunnallisessa kontekstissa.

Kirsi Salmi-Nikander tarkastelee kokemuksen, kerronnan ja tapahtumien suhdetta artikkelissaan ”Tapahtuma, kokemus ja kerronta” teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä* (2006). Salmi-Nikander kirjoittaa, miten virallisten dokumenttien ohittamia tapahtumia saadaan yksilöiden kokemuksia tutkimalla esiin. Yleensä tällaisia tapahtumia ovat vahvat emotionaaliset tai ruumiilliset kokemukset, kuten väkivalta, kuolema ja seksuaalisuus.⁷¹ Lisään listan jatkoksi vielä syntymän, sillä se on monella tapaa sekä ruumiillisesti että henkisesti vahva kokemus ja vaikuttanut naisten toiveisiin syntyvyyden säännöstelystä.

Sovellan tutkimukseeni mikrohistoriallista analyysia, jonka avulla voidaan italialaisen mikrohistorioitsija Giovanni Levin mukaan tutkia yksilön omia tulkintoja yhteiskunnan normatiivisista rakenteista.⁷² Mikrohistoriallista tutkimusmetodia teoretisoinut

---

⁶⁸ Tuomaala 2006, 279.

⁶⁹ Alasuutari 1993, 13.

⁷⁰ Kinnunen & Kivimäki, 2006.

⁷¹ Salmi-Nikander 2006, 199–200.

⁷² Levi 1991, 100.

Natalie Zemon Davis vertailee mikrohistorian suhdetta makrohistoriaan: mikrohistoriassa valtio tai esivalta ei välttämättä näy tutkimuksen ensimmäisellä tai viimeisellä sivulla, vaan astuu kuvaan, kun paikallisten toimijoiden elämä niin vaatii.⁷³ Sekä Levin että Davisin näkemykset ovat sovellettavissa käyttämäni aikalaisdokumentaatioon, josta analysoin ensisijaisesti yksilöiden toimintaa. Yhteiskunnan rakenteet tulevat esiin, kun tutkitaan missä kontekstissa naiset toimivat. Myös Marjatta Rahikainen nostaa esiin ”paikkakuntalaisten” laatimien lähteiden arvon suhteessa viranomaisasiakirjoihin: näiden välityksellä voidaan koittaa saada selville ihmisten arkista todellisuutta: mitä ihmiset tunsivat ja ajattelivat.⁷⁴

Etsin aineistosta erityisesti Matti Peltosen mikrohistoriaa käsittelevissä tutkimuksissa esittelemiä ”poikkeuksellisia tyypillisyyksiä”.⁷⁵ Poikkeuksellisuuden ja tyypillisyyden avulla voidaan hahmottaa toimintaa, joka on jollakin tavalla eronnut oman aikansa ”normaalista”. Reprodutiokulttuurin ja naisten ajattelun tutkimisessa juuri tällaiset poikkeukset tekevät tutkimuksesta mielenkiintoisen. Esimerkiksi keskittymällä historialliseen henkilöön, joka on jollakin tavalla poikkeuksellinen tyypillisuus, voidaan tavoittaa laajemmin yhteisön sääntöjä, jotka taas kertovat ajan rakenteista ja normeista.⁷⁶ Tutkimalla mikrohistoriallisen metodin kautta 1900-luvun alun naisten reproduktioon liittyvää ajattelua, voidaan aineistosta tavoittaa juuri näitä poikkeuksellisia tyypillisyyksiä, jotka paljastavat millaista ajattelua lisääntymiseen oikeastaan on liittynyt ja poikkisivatko ajan naiset heihin omana aikanaan kohdistetuista normeista.

---

⁷³ Davis 1990, 14, teoksessa Rahikainen, Marjatta (toim.), *Matkoja moderniin*, 1996. Artikkelin ovat kääntäneet Marjatta Rahikainen & Jyri Kokkonen. Alkuperäinen teksti ”The Shapes of Social History” ilmestynyt vuonna 1990.

⁷⁴ Rahikainen 1996, 25–26.

⁷⁵ Peltonen 1999 & 2006.

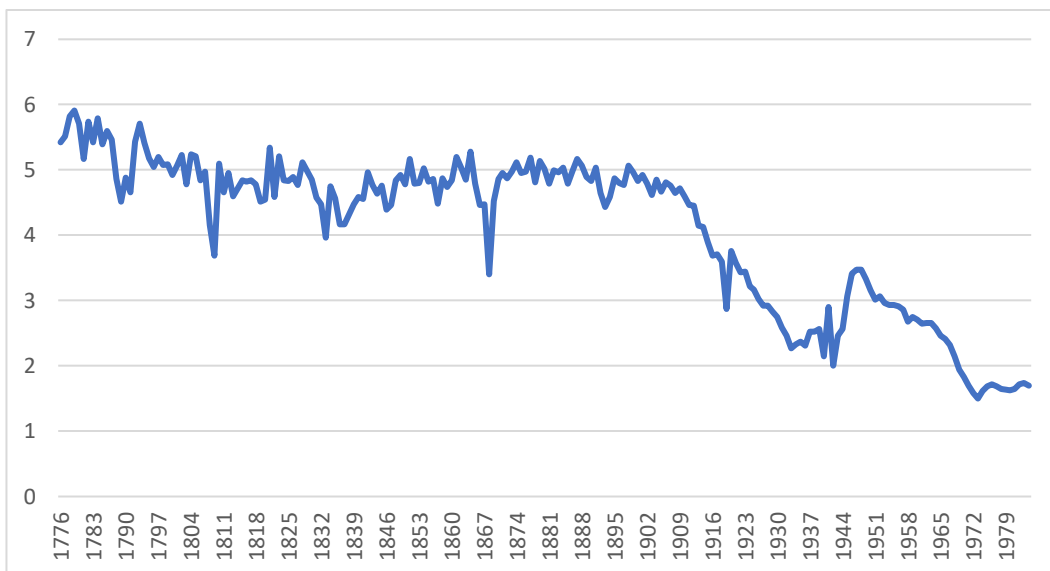
⁷⁶ Peltonen 1999, 27–28 & 2006, 153–154.

2. Reproduktiokulttuurin murros 1900-luvun alun Suomessa

Ennen siirtymistä tutkimuksen varsinaiseen analyysiin, taustoitin millaiset lähtökohdat lisääntymisoikeuksien ja -terveyden toteutumiselle oli 1900-luvun alun Suomessa ja millaisessa kontekstissa naiset toimivat. Käsittelen ensimmäisessä alaluvussa reproduktiokulttuurin murrosta demografisesta näkökulmasta, toisessa alaluvussa reproduktioon olennaisesti vaikuttanutta synnytysavun ammatillistumista vuosisadan vaihteessa ja kolmannessa alaluvussa vielä erikseen siveyttä ja sukupuolimoraalia, joiden välityksellä pyrittiin aktiivisesti vaikuttamaan aikalaisten seksuaalikäyttäytymiseen.

2.1 Murroksen väestöhistorialliset lähtökohdat

Kuvio 2: Kokonaishedelmällisyys Suomessa vuosina 1776-1980.

Lähde: Suomen virallinen tilasto: Syntyneet: 008 kokonaishedelmällisyys vuosina 1776–2018.

Hedelmällisyyden pienentymistä on tutkittu etenkin aviollisesta hedelmällisyydestä käsin ja transitiota väestötieteen ja -historian näkökulmasta Suomessa hedelmällisyyden transitiota on tutkinut esimerkiksi Irma-Leena Notkola ja Kari Pitkänen.⁷⁷ Tutkimus osoittaa, että 1900-luvun alkupuolella kokonaishedelmällisyys⁷⁸ pieneni Suomessa noin 2,5 lapsella naista kohti (kuvio 2). Muutos heijastelee ajan yleistä eurooppalaista kehitystä. Notkolan mukaan 1700-luvulta 1940-luvulle vallinnut ”eurooppalainen avioliittomalli” vaikutti lapsilukuun. Hän viittaa tällä siihen, että Länsi-Euroopassa avioitumisikä oli korkea ja naimattomien osuus suhteellisen

⁷⁷ Notkola 1989 & 1994; Pitkänen 1994.

⁷⁸ Lapsimäärä, jonka naiset keskimäärin saavat elinaikanaan.

suuri. Naiset avioituvat tällöin keskimäärin 23-vuotiaina ja naimattomaksi jääneiden osuus oli yli kymmenen prosenttia. Eurooppalaisen avioliittomallin on arvioitu alentaneen hedelmällisyyttä 30–50%:lla ja tätä hedelmällisyyden pienentymistä on kutsuttu hedelmällisyyden ensimmäiseksi transitioksi.⁷⁹ Suomessa transition alkaminen ajoitetaan yleensä koko maan tasolla vuoteen 1910, kun hedelmällisyys laski tasaisesti. Kaupungeissa transitio näkyi jo vuosina 1890–1900 ja sivistyneistöön lukeutuvissa ylemmissä sosiaaliryhmissä ilmeisesti jo vuoden 1880 tietämillä.⁸⁰ Ihmisen sosioekonominen asema siis vaikutti lasten määrään. Toisen maailmansodan jälkeinen piikki syntyvyydessä johtui väestötieteilijä Kari Pitkäsen mukaan avioliittoisuuden huomattavasta kasvusta ja sotaa seuranneesta ”varastoilmiöstä”. Sota-ajan yhteiskunnallinen epävarmuus yhdistettynä miesten pitkään oloon rintamalla aiheutti sen, että monen lapsen syntymä jäi odottamaan olojen palautumista normaaliksi.⁸¹

Hedelmällisyyden transitiota edeltävää esitransitionaalisen kauden alkamisajankohtaa ei ole selkeästi rajattu, mutta pääasiassa jaksolla viitataan 1800-luvun loppupuoleen. Esitransitionaalinen kausi on havaittavissa myös kuviosta kaksi: vielä 1800-luvun lopulla naista kohden syntyi keskimäärin 5–6 lasta, jonka jälkeen tultaessa 1900-luvun alkuun hedelmällisyys alkaa tasaisesti laskea. Yhteiskunnassa vallitsi väestötieteilijöiden mukaan 1800-luvun lopussa luonnollinen hedelmällisyys, jolla esimerkiksi Notkola viittaa siihen, että lapsilukua ei tietoisesti suunniteltu. Notkola kuitenkin kirjoittaa, että lapsiluku ei yltänyt ”fysiologiseen maksimiin”. Tähän vaikutti esimerkiksi väestön avioitumisikä ja lasten runsas imetys.⁸²

Notkola viittaa tutkimuksessaan demografisen transition teoriaan eli väestöllisen muuntumisen malliin, johon hedelmällisyyden transitio pohjautuu. Tällä tarkoitetaan väestönkasvun mallia, jonka pääpiirteitä kaikkien maiden väestön rakenteen kehityksen ja väestönkasvun katsotaan noudattavan niiden teollistuessa. Malli on jaettu neljään eri vaiheeseen, joista ensimmäisessä syntyvyys ja kuolevuus ovat korkealla. Toisessa eli kiihtyvän kasvun vaiheessa kuolevuus vähenee ravitsemuksen ja terveydenhuollon parantumisen myötä, mutta syntyvyys säilyy samana. Kolmannessa, eli hidastuvan kasvun vaiheessa kuolevuus vähenee entisestään ja myös syntyvyys alkaa mm. tietoisien syntyvyyden säännöstelyn seurauksena vähetä. Neljäs vaihe on pysähtyneen kasvun vaihe, jossa sekä syntyvyys että

---

⁷⁹ Notkola 1994, 67.

⁸⁰ Notkola 1994, 68.

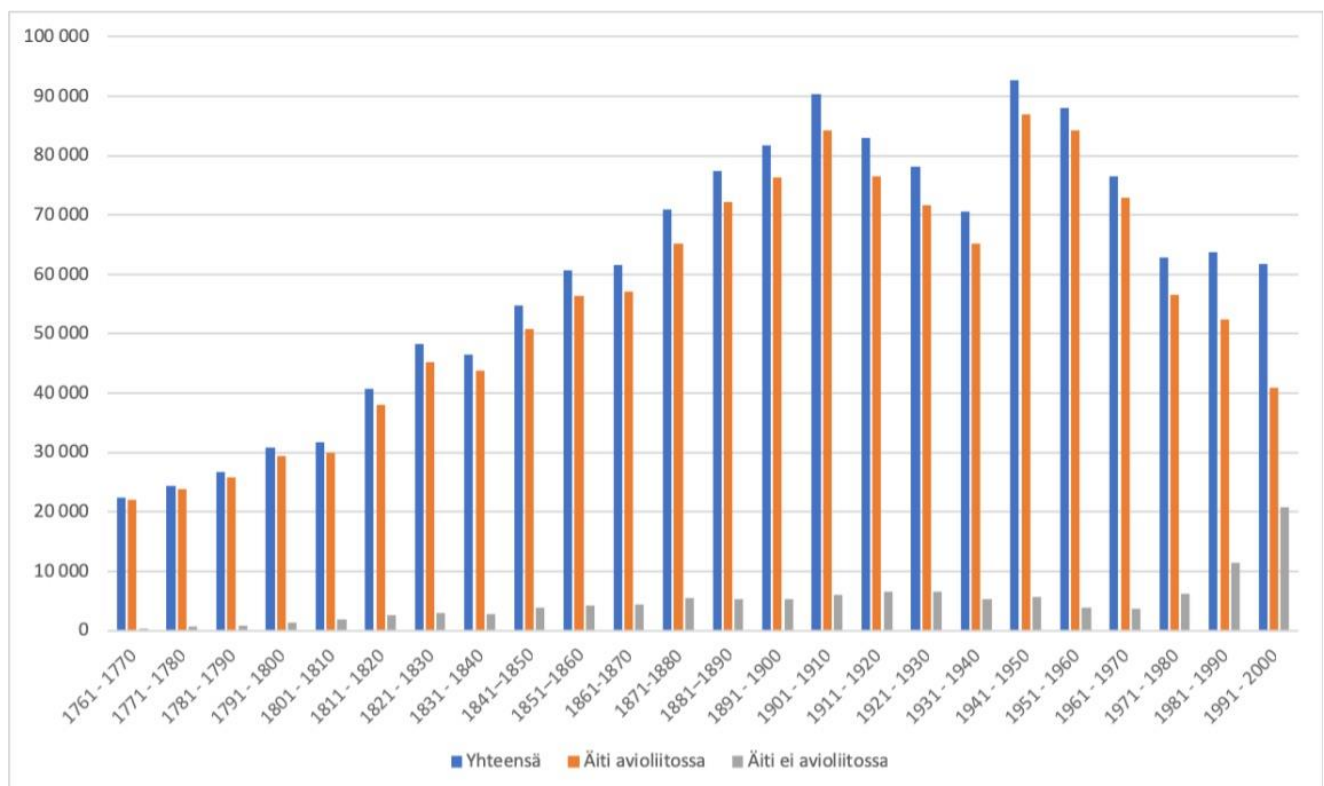
⁸¹ Pitkänen 1994, 46.

⁸² Notkola 1994, 65–67, 153.

kuolleisuus vakiintuneet pieniksi ja luonnollinen väestönkasvu on lähes pysähtynyt. Notkola nostaa väitöskirjassaan esille kritiikkiä teoriaa kohtaan ja näkee sen niin sisällöltään kuin selitykseltään yksinkertaistettuna pelkistykseenä monimutkaisesta ilmiöstä.⁸³ Hedelmällisyys ei pienentynyt tasatahtia teollistumisen ja kaupungistumisen kanssa kuten teoria olettaa, vaan alkoi vaihtelevissa taloudellisissa, sosiaalisissa ja väestöllisissä oloissa.

Hedelmällisyyskäsitteiden sisältöä ja keskinäistä suhdetta voidaan täsmentää väliin tulevien tekijöiden avulla. Tällaisia tekijöitä voivat olla Notkolan mukaan esimerkiksi avioliittoisuus, ehkäisyn käyttö ja tehokkuus, aborttien esiintyvyys, synnytyksen jälkeinen hedelmättömyyden jakson pituus, yhdyntätiheys, keskenmenojen esiintyvyys ja pysyvästi steriilien osuus.⁸⁴ Väestötieteilijät katsovat, että kysymys ei ollut niinkään lapsimäärän rajoittamisesta vaan lasten hankinnan aloittamista ja tempoa säädeltiin.⁸⁵ Esimerkiksi imetys ja erilaiset tabut voivat vaikuttaa lasten hankintaan. Aviottomat lapset nähtiin hyvin pitkään tabuna, jonka vuoksi suurin osa lapsista syntyi vasta kun ihmiset menivät naimisiin.

Kuvio 3. Avioliitossa ja avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten osuus 1761-2000.

Lähde: SVT: Syntyneet. 002 Elävänä syntyneet sukupuolen ja äidin avioisuuden mukaan 1761–2018.

⁸³ Notkola 1989, 15.

⁸⁴ Notkola 1989, 32.

⁸⁵ Ritamies 2006, 33 & Notkola 1989 ja 1994.

Hedelmällisyyden transitiota on tarkasteltu erityisesti aviollisen hedelmällisyyden pienenemisen kautta, koska huomattavasti vähäisempi määrä lapsia syntyi avioliittojen ulkopuolella, kuten myös kuvio 3 osoittaa.⁸⁶ Vuosina 1881–1900 yli 70 000 lasta syntyi naimissa oleville naisille kun ei avioliitossa olevien osuus oli hieman yli 5000 lasta. Tilastosta on myös nähtävissä, miten aviollinen hedelmällisyys on pysytellyt selkeästi suurempana 2000-luvulle asti, vaikka ei avioliitossa olevien naisten osuus synnyttäjäistä onkin kasvanut hiljalleen 1980-luvulta lähtien. Hedelmällisyyteen vaikutti huomattavasti paitsi avioliittoisuus niin myös avioitumisikä. Lapsia syntyi todennäköisesti enemmän jos avioliittoon mentiin esimerkiksi 17-vuotiaana eikä 25-vuotiaana.

2.2 Synnytysavun ammatillistuminen vuosisadan vaihteessa

Ammatillinen synnytysapu kehittyi Suomessa nopeasti 1900-luvun taitteessa ja ammattitaitoisen synnytysavun käyttöä alettiin myös aktiivisesti juurruttaa kansan keskuuteen valtiovallan taholta. Synnytysavun ammatillistumista Suomessa ovat tutkineet ainakin Kirsi Vainio-Korhonen, Sisko-Liisa Hänninen, Sirpa Wrede sekä Panu Pulma & Oiva Turpeinen.⁸⁷ Korhosen vuonna 2012 ilmestynyt tutkimus on hänen mukaansa ensimmäinen suomenkielinen puheenvuoro Euroopassa yleistyneeseen, kättilöiden historiaa koskevaan tutkimukseen. Ammatillistuminen tapahtui Suomessa Ruotsin esimerkkiä seuraten kättilöiden paremman koulutuksen myötä. Sekä kättilöt että viranomaiset korostivat kättilön ammatillista statusta ja kouluttamattomat lapsenpäästäjät pyrittiin korvaamaan synnytyksissä jos 1700-luvun lopulla.⁸⁸

Maaseudulla ammattikättilöt alkoivat yleistyä 1800-luvun kuluessa. Tehdaspaikkakunnilla kättilöihin suhtauduttiin myönteisemmin ja tehtaat palkkasivatkin koulutettuja kättilöitä palvelukseensa.⁸⁹ Pääosa koulutetuista oli nuorehkoja naisia. Kansan keskuuteen haluttiin levittää ammatillista synnytysapua terveyden, etenkin lasten terveyden, turvaamiseksi ja koulutus olikin eräänlainen valistusajan ”projekti”, kuten esimerkiksi rokotuskampanjat, orjuuden vastustaminen, ja erilaiset rahvaan lapsille suunnatut

---

⁸⁶ Ritamies 2006.

⁸⁷ Hänninen 1965; Vainio-Korhonen 2012; Wrede 2001.

⁸⁸ Vuonna 1777 kättilöiden ohjesäännössä kiellettiin kouluttamattomia naisia hoitamasta synnytyksiä. Kieltoa vastustettiin talonpoikaissäädystä ja pykälä jouduttiin kumoamaan kolme vuotta myöhemmin. Katso Vainio-Korhonen 2012, 21–29.

⁸⁹ Esimerkiksi Billnäsin ja Fagervikin rautaruukit toimivat näin. Myös Duodecimin aineiston keräyspaikkakunnista osa paikkakunnista on 1900-luvun alussa toimineita tehtaita, esimerkiksi Mathildedalin ruukki Salossa.

koulutushankkeet.⁹⁰ Synnytykset tapahtuivat 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa sekä maaseudulla että kaupungeissa kotona, joka asetti omat rajoituksensa kätilöiden toiminnalle. Wrede kuvaa, että huolimatta yrityksistä vakiinnuttaa ammatillista synnytysapua kansan keskuuteen, 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä suomalaisnaisilla oli synnytyksissä apunaan vaihteleva joukko ihmisiä. Naisia avustivat niin perheenjäsenet, itseoppineet lapsenpäästäjät, koulutetut kätilöt kuin joissain tapauksissa myös lääkärit.⁹¹ Kätilölaitoksen katsottiin kehittyvän liian hitaasti maan muihin lääkintäoloihin nähden ja kätilöiden opetusta ajanmukaistettiin vuonna 1879 uudella ohjesäännöllä. Ohjesäännön myötä kätilöille opetettiin esimerkiksi synnytyspihtien käyttöä. Oikeus pihtien käyttöön voitiin myöntää määrätyissä tapauksissa.⁹²

Kouluttautuneiden kätilöiden määrä kasvoi Suomessa nopeasti, sillä kun vielä vuonna 1870 kätilöitä oli yhteensä 200, joista 96 toimi kaupungissa ja 104 maaseudulla, niin vuonna 1915 kätilöitä oli yhteensä 795, joista 203 toimi kaupungissa ja ylivoimainen enemmistö, 592 maaseudulla.⁹³ Aluksi kätilöt jakaantuivat epätasaisesti maaseudun ja kaupungin välillä ja monilla kaupunkien kätilöillä oli vaikeuksia toimeentulon kanssa. Kätilöiden tasaisempi jakaantuminen yleistyi 1800-luvun lopulla, kun kuntiin alettiin perustaa uusia kätilönvirkoja. Turpeisen mukaan kätilötoimen kehitykseen vaikutti tarve lastensuojeluun. Varsinkin vaikeissa synnytyksissä apu oli välttämätön.⁹⁴

Vainio-Korhonen esittää, miten useat sukupuolihistorian tulkinnat ovat osoittautuneet kätilöiden kohdalla hankaliksi. Hän kuvaa, miten naisilta edellytettiin työntekoa, mutta se ei antanut heille mahdollisuutta koulutukseen eikä merkinnyt elinikäistä uraa ja siitä puuttui miesten ammattikäsitteeseen kytkeytynyt sosiaalinen status. Tämä sopii esimerkiksi Yvonne Hirdmanin ja Joan Scottin näkemyksiin siitä, miten naiseus on aina ollut mieheydelle alisteista. Vainio-Korhonen kuitenkin huomauttaa, että ajatus ei päde kaikkiin 1700-luvun naisiin. Nainen saattoi olla puolison valinnassa naittajansa holhotti, mutta samana aikaan työelämässä yhteiskunnallista valtaa käyttävä virkamies, auktorisoitu ja privilegioitu kätilö. Kätilön ammatti oli varsin itsenäinen ja mahdollisti naiselle ammatillistumisen aikana, jolloin profession harjoittaminen nähtiin perinteisesti miehisenä asiana. Vainio-Korhonen kirjoittaa, että kun koulutuksen on ylipäänsä nähty tulevan naisten ammatillisen identiteetin

---

⁹⁰ Vainio-Korhonen 2012, 46–51

⁹¹ Wrede 2001, 3.

⁹² Hänninen 1965, 118–119.

⁹³ Hänninen 1965, 225.

⁹⁴ Turpeinen 1987, 285, 288–290.

osaksi vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla kansakoulunopettajan ja sairaanhoitajan ammattien myötä, niin kättilötoimen suhteen näin tapahtui varsin varhaisessa vaiheessa. Ammattikättilöiden koulutuksessa ja työnteossa oli varhaisessa vaiheessa nykyaikaisen profession piirteitä: opintoja ja työtä sääteli laki ja työ oli itsenäistä. Molempien tärkeyttä perusteltiin yhteisellä hyvällä synnyttäjien ja vastasyntyneiden terveydenparantamisella. Osaaminen perustui sekä teoreettiseen tietoon että harjoitteluun ja tarjosi mahdollisuuden tutkinnon suorittamiseen.⁹⁵

Erityisesti itsenäistymisen jälkeen äitiyshuollon kehittäminen vauhdittui ja 1920-luvulla alettiin käyttää esimerkiksi termiä äitiyshuolto. Äitiyshuollon vakiintuminen paransi naisten lisääntymisterveyttä oleellisesti. Wrede kirjoittaa, miten 1950-lukuun mennessä melkein kaikki synnytykset avustettiin koulutetun henkilökunnan toimesta.⁹⁶ Kättilöiden ammattikunta organisoitui 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alkupuolella ja esimerkiksi Kättilöliitto perustettiin 1919. Synnytysavun jakautumiseen kaupungin ja maaseudun välillä kiinnitettiin huomiota myös 1900-luvun alussa. Kaupungeissa avustettuihin synnytyksiin siirryttiin nopeammin. Verrattuna muihin pohjoismaihin Suomessa turvauduttiin kansanomaiseen synnytysapuun pisimpään. Wrede kirjoittaa, miten Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa siirryttiin ammatilliseen synnytysapuun jo vuoden 1900 tienoilla.⁹⁷ Ruotsalaisen Maria J. Wisselgrenin tutkimus synnytysavun ammatillistumisesta Sundsvallissa 1900–1930 osoittaa, että Ruotsissa ammatilliseen synnytysapuun siirryttiin nopeammin. Synnytysavun yleistyminen ei kuitenkaan ollut varauksetonta kättilökunnan sisälläkään: kotisynnytyksiä hoitavat kättilöt olivat Ruotsissa huolestuneita siitä, että julkisen vallan tarjoama synnytysapu, eli käytännössä synnytyslaitosten yleistyminen, veisi heiltä toimeentulon. Esimerkiksi Malmössä yksityiset kättilöt halusivat, että laitossynnytyksen maksu olisi ollut asiakkaalle hieman kalliimpi, kuin kotisynnytyksiä hoitavilla kättilöillä.⁹⁸

2.3 Siveys ja sukupuolimoraali

1900-luvun alun vuosikymmeninä erilaiset opas- ja valistuskirjaset sukupuoliasioista yleistyivät. Julkaisut eivät kuitenkaan vielä tuolloin kohottaneet paljoakaan ihmisten ehkäisytiетouden tasoa tai ehkäisymenetelmien tuntemusta. Oppaissa ei juurikaan esitelty

---

⁹⁵ Vainio-Korhonen 2012, 199–200.

⁹⁶ Wrede 2001, 4–5.

⁹⁷ Wrede 2001, 63, 80–81.

⁹⁸ Wisselgren 2005. 48–49.

yksityiskohtaisemmin ehkäisyvälineitä tai neuvottu niiden käyttöä.⁹⁹ Vuosisadan vaihteessa raskauden keinotekoinen ehkäisy oli sukupuolimoraalinen kiistakysymys. Kristilliset valistajat olivat ehkäisykeinojen- ja välineiden käyttöä vastaan kun taas sukupuolihygienistit pitivät raskauden ehkäisyn käyttöä hyväksyttävänä ja suositeltavana äidin ruumiin voimien ja terveyden suojelemiseksi.¹⁰⁰

1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun yhteiskunnallista keskustelua hallitsivat kysymykset siveellisyydestä ja sukupuolimoraalista ja keskustelua käytiin etenkin absoluuttisen ja relatiivisen sukupuolimoraalin välillä. Tematiikka liittyy olennaisesti lisääntymisoikeuksien historiaan, sillä siveellisyydellä ja sukupuolimoraalilla pyrittiin vaikuttamaan seksuaaliseen käyttäytymiseen, jolla puolestaan oli vaikutus luonnollisesti myös syntyvyyteen. Toimivan ehkäisyn puuttuessa käytännössä ainut varma tapa ehkäistä ei toivottu raskaus oli pidättäytyä yhdynnästä. Siveellisyyden ihanne kosketti sekä naisia että miehiä.

Siveyteen liittyy myös sukupuolimoraalin käsite, joka tulee esiin useissa seksuaalisuutta, sukupuolta ja avioliittoa koskevassa tutkimuskirjallisuudessa. Nieminen nostaa väitöskirjassaan esille absoluuttisen ja relatiivisen sukupuolimoraalin käsitteet joita myös uudemmassa siveellisyyttä ja sukupuolimoraalia käsittelevässä tutkimuksessa käytetään. Nieminen kutsuu 1800–1900-luvun taitteessa käytyä keskustelua taisteluksi sukupuolimoraalista, jossa vastakkain asetettiin absoluuttinen ja relatiivinen sukupuolimoraali.¹⁰¹ Hän luonnehtii vuosituhaten vaihdetta murroskaudeksi, joka vaikutti suomalaiseen yhteiskuntaan monella tavalla ja nostaa esille etenkin 1850–1870-luvut, joiden aikana voimistunut liberalismi ja teollistuminen alkoivat yhä voimakkaammin muokata yhteiskuntaa. Avioliitto- ja sukupuolikysymyksissä aikakausi oli merkittävä, koska yhteiskunta alkoi kehittyä staattisesta ja maatalousvaltaisesta yhteiskunnasta kohti kaupungistunutta ja teollistunutta yhteiskuntaa. Kun asutuskeskukset kasvoivat yhä nopeammin, niin myös niissä kehittyneet elämänmuodot alkoivat levitä yhä enemmän myös maaseudulle ja Suomi alkoi modernisoitua. 1800-luvun lopulla myös seksuaalitabu alkoi hiljalleen murentua. Siveellisyysdebatti nosti myös naiset uudella tavalla keskiöön: he osallistuivat aktiivisesti ja voimakkaasti keskusteluun. Aikaisemmin yksityisinä pidetyt asiat nousivat uudella tavalla julkisuuteen, esimerkiksi kirjoihin ja lehtien palstoille.¹⁰²

---

⁹⁹ Ritamies 2006, 156.

¹⁰⁰ Helén 1997, 197.

¹⁰¹ Nieminen 1951, 70–71.

¹⁰² Markkola 2002, 196; Nieminen 1951, 17 ja 27–29; Räisänen 1999, 31.

Yhteiskunnan virallista absoluuttista sukupuolimoraalia kannattivat etupäässä kirkon edustajat. Sääty-yhteiskunnan muuttuessa teollistumisen ja kaupungistumisen myötä sukupuolimoraalin rinnalle tuotiin relatiivinen sukupuolimoraali. Relatiivisella sukupuolimoraalilla pyrittiin horjuttamaan muun muassa kirkollista avioliittoa ja seksuaalitabua. Siveellisyys oli taistelun ydintermi, mutta näkemykset siveellisyydestä erosivat eri tahojen kesken. Siveellisyys liittyi olennaisesti myös naisten asemaan, sillä esimerkiksi aviotonta äitiyttä ja prostituutiota pidettiin siveellisyyden uhkana. Osa naisliikkeestä kuitenkin myös vastusti relatiivista sukupuolimoraalia, sillä heillä oli omat syynsä kannattaa absoluuttista sukupuolimoraalia. Yksi syy oli kaksinaismoralismin vastainen taistelu, jossa kritisoitiin sitä, että avioliitossa naiselta vaadittiin absoluuttista sukupuolimoraalia eli yksiavioisuutta ja uskollisuutta, mutta miehelle sallittiin relatiivinen sukupuolimoraali, eli avioliiton ulkopuoliset suhteet ja he saattoivat käydä prostituoitujen asiakkaina.¹⁰³

Räisänen kirjoittaa, miten julkisessa keskustelussa kiisteltiin erityisesti miehen sukupuolivietistä: miehen vietti määriteltiin voimakkaaksi ja aktiiviseksi, mutta kysymys siitä miten tätä viettiä tulisi käyttää jakaantui kahtia. Enemmistö keskusteluun osallistuneista hyväksyi teorian miehen sukupuolivietin voimakkuudesta, mutta absoluuttista sukupuolimoraalia kannattaneet vaativat myös miehiltä pidättyvyyttä ennen avioliittoa, sekä vietin kontrollia myös avioliitossa.¹⁰⁴ Siveellisyysdebatti ja sen aiheuttamat toimenpiteet käynnistivät muutoksen, jonka Markkola määrittelee moraalireformiksi. Moraalireformistit kannattivat etupäässä absoluuttista sukupuolimoraalia. Moraalireformi ajoi sukupuolten tasa-arvoa ja ajatuksena oli nimenomaan siveellinen tasa-arvo, jota miehille sallittu kaksinaismoralismi loukkasi.¹⁰⁵

Äitiyspolitiikka kiteytyi 1900-luvun alkukymmeninä äitiyssuojelun käsitteeseen. Äitiyssuojelu oli yleisesti hyväksytty periaate ja sillä oikeutettiin myös valtioninterventio. Omana aikanaan äitiyssuojelu oli edistyksellistä, sillä sen myötä vastustettiin myös naisten ja lasten huonoa kohtelua. Hyvää kohtelua pidettiin tulevaisuuden siveellisen yhteiskunnan hyveenä. Naisten hyvä kohtelu rajoittui kuitenkin pitkälti äitiyteen ja sen taustalla oli ajatus uudesta terveestä sukupolvesta. Näkemykset siitä, miltä kaikelta äitejä suojeltiin, vaihtelivat. Työläisnaisliike kiinnitti huomiota kapitalismiin, työelämään ja työläisnaisten huonoihin oloihin, joihin kuului myös luokkasortoa ilmentävä kaksinaismoralismi.¹⁰⁶ Vanhan staattisen

---

¹⁰³ Nätkin 1997, 13-14.

¹⁰⁴ Räisänen 1995, 142.

¹⁰⁵ Markkola 2002, 166 ja 331.

¹⁰⁶ Nätkin 1997, 34-43.

sääty-yhteiskunnan mureneminen synnytti sosiaalisesti ja ideologisesti merkittäviä yhteiskuntaryhmiä. Avioliitto- ja perhekäsitys alkoi muuttua yhtenäiskulttuurin murentumisen myötä ja syntyi uudenlaisia käsityksiä avioliitosta, sukupuolten välisestä suhteesta ja perheestä. Uutta perhekäsitystä on kuvattu prosessina perhekunnasta kohti ydinperhettä. Tässä yhteydessä myös käsitykset sukupuolten välisestä suhteesta ja muuttuivat.¹⁰⁷

Siveellisyysdebatti ja sen yhteys hedelmällisyyden transitoon nousee esille samankaltaista tutkimusperinnettä edustavasta Sofia Klingin väitöskirjasta. Kling kirjoittaa, miten käsitykset siveydestä ottivat suuren tilan 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun julkisessa keskustelussa. Keskustelu koski niin ehkäisymenetelmiä, julkista tanssimista kuin levinnyttä prostituutiota.¹⁰⁸ Hän nostaa esiin amerikkalaisen antropologi Gayle Rubinin ajatuksen siitä, että on tiettyjä ajanjaksoja, jolloin seksuaalisuudesta kiistellään ja sitä politisoidaan enemmän kuin muulloin. Nämä ovat Rubinin mukaansa niitä hetkiä, jolloin sukupuolisuhteita ja eroottista elämää neuvotellaan uudelleen. Kling nostaa esille myös australialaisen tutkija Margaret Andersonin, joka yhdistää hedelmällisyyden transition Markkolan määrittelemään moraaliin.¹⁰⁹ Siveellisyysdebatti ja hedelmällisyyden transitio osuvat ajallisesti yksiin, joten on aiheellista pohtia, oliko tämä sattumaa vai vaikuttivatko ne itseasiassa toisiinsa ja tapahtuivat sen takia yhdessä? Myös Suomessa naisliike kannusti seksuaalisesti pidättäytyvään elämäntyyliin. Oliko tällä ratkaiseva vaikutus kokonaishedelmällisyyteen?

---

¹⁰⁷ Räisänen 1995, 31 ja 34–35.

¹⁰⁸ Kling 2007, 52.

¹⁰⁹ Kling 2007, 53–54.

3. Pyrkimys saada lapsia

3.1 Naisten tietoisuus omasta lisääntymisterveydestään

Naisilla on ollut tietoisia pyrkimyksiä sekä saada lapsia että rajoittaa lapsilukua. Naisten pyrkimyksiin on vaikuttanut ympäröivän yhteiskunnan asenne sekä kulloinkin nimenomaisella hetkellä voimassaolevat poliittiset päätökset, jotka ovat ohjanneet tai pakottaneet toimimaan tietyllä tavalla lasten hankkimisen, synnyttämisen ja raskauden suhteen. Tässä luvussa tarkastelen naisten pyrkimyksiä saada lapsia. Millainen tietämys naisilla oli omista synnytyselimistään ja synnytyksen kulusta: millainen käsitys ajan naisilla oli ylipäättään omasta lisääntymisterveydestään? Naisten lisääntymisterveyttä koskevaa tietämystä on mahdollista selvittää keruuaineistosta useamman kohdan kautta. Keruulomakkeen osat ”kuukautisista”, ”raskaudesta”, ”synnytyksestä” ja ”lapsivuoteesta” sisältävät kaikki kysymyksiä, jotka valottavat naisten lisääntymisterveyteen liittyviä toimintamalleja ja tietämystä raskauden, synnytyksen sekä lapsivuoteen aikana.

Naiseutta on rakennettu pitkään äitiyden varaan, eikä äitiysdirskurssin ja naisruumiin yhteydestä olla päästy vieläkään täysin eroon, vaikka kuva naiseudesta on monipuolistunut. Lääkärivoimin tapahtuvaa yleistä julkisen vallan terveydenhoitoa ja -valvontaa alettiin suunnitella varsinaisesti 1870- ja 1880-luvuilla. Julkinen terveydenhuoltojärjestelmä vakiintui ja sai muotonsa 1890-luvun ja toisen maailmansodan välisenä aikana.¹¹⁰ Julkisen terveydenhuollon vakiintumiseen sisältyi myös suomalaisen lääketieteen tieteellistyminen ja erityisaloihin jakautuminen. Lääketieteellinen kiinnostus naisten ja lasten terveyteen heräsi.

Minna Harjulan mukaan 1900-luvun alun terveystalitiikkaa leimasi etenkin hygienia-ajattelu, joka vaikutti vahvana aina 1950-luvulle saakka. Hygienian taustalla vaikutti etenkin kulkutautien ja tuberkuloosin ehkäisy. Kuolinsyytilastoissa on kuitenkin erikseen kirjattu ”lasten vatsuri” ja ”lapsivuode”, joka viittaa siihen, että imeväis- ja äitikuolleisuuteen kiinnitettiin huomiota ja terveystalitiikassa huomioitiin tämän perusteella myös raskaana olevat äidit, tai ainakin oltiin huolissaan vastasyntyneiden terveydentilasta. Imeväiskuolleisuus alkoikin laskea 1900-luvun alusta tasaisesti.¹¹¹ Vuoden 1879 terveydenhoitoasetuksen myötä julkinen terveyshallinto järjestäytyi ja sairaanhoitotoimi laajeni merkittävästi.

---

¹¹⁰ Helen 1997, 133–134.

¹¹¹ Harjula 2007, 14–25.

Terveystieteiden myötä kaupunkien täytyi nimittää terveyslautakunta valvomaan terveydellisiä oloja paikkakunnalla. Vastaavasti maaseudulla kunnallislautakunnat vastasivat näistä tehtävistä.¹¹²

Duodecimin vuonna 1914 keräämä aineisto sijoittuu murrokselliseen aikaan naisruumiin ja lääketieteen kannalta, jonka vuoksi siitä on kiinnostavaa kartoittaa millainen käsitys naisilla oli ylipäänsä omasta ruumiistaan. Tarkastelen ensin kuukautisia koskevien kysymysten kautta (LIITE 1), miten naiset käsittivät kuukautiset ja tunnistettiinko esimerkiksi kuukautisten ja hedelmällisyyden yhteys laajasti. Kysyttäessä ”mistä kansa arvelee kuukautisten johtuvan ja minkä merkityksen se niille antaa” vastaajat sanovat seuraavasti:

Kansa uskoo, että nainen on silloin kykenevä lapsia saamaan.¹¹³

Pidetään hedelmöittymisen edellytyksenä.¹¹⁴

Kansa arvelee niiden johtuvan merkinä siitä, että tyttö on tullut naima ikään ja ilman niitä ei voi lapsia saada.¹¹⁵

Eivät tiedä mistä ne johtuvat, mutta sen vaan tietävät että nainen on silloin hedelmällinen.¹¹⁶

Naista pidetään kehittyneenä ja terveenä.¹¹⁷

Kuukautisten ja hedelmällisyyden yhteys selkeästi tunnistetaan keruuaineiston vastausten perusteella. Kätilöiden vastauksissa esiintyy mielipiteitä, että ”kansaa” ei tiedä mistä kuukautiset johtuvat, mutta samalla kuitenkin kirjoitetaan, että naisen tiedetään olleen silloin hedelmällinen. Kuukautiset on siis selkeästi yhdistetty hedelmällisyyteen ja hedelmällistä naista pidettiin lisääntymiskykyisenä ja terveenä.

Pasi Saarimäki nostaa esiin, että lapsille ja nuorille ei välttämättä kerrottu kuukautisista, sukupuolielämästä tai raskauden ja synnytyksen yksityiskohdista.¹¹⁸ Tämä tulee ilmi myös keruuaineistosta. Kansan naisten ei aina nähty tietävän mitä kuukautiset merkitsivät, varsinkin kun ne tulivat ensimmäiset kertaa. Kuukautisiin liittyi myös häveliäisyyttä, ja vanhemmat eivät välttämättä kertoneet kuukautisista lapsilleen:

Kuukautisvuodon tietävät vanhemmat naiset johtuvan kohdusta, vaan nuoremmat eivät tiedä mitään. Käsittävät, veren vaihtuessa, olevan terveydelle hyödyllistä. Kuukautisten ensi kertaa ilmestyessä ei kansannainen tiedä mitä se on, kun vanhemmat ei ole sitä sanoneet. Hän

---

¹¹² Harjula 2007, 29.

¹¹³ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 99. Kätilö, Laulumaa, Korkeakoski.

¹¹⁴ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 107. Kunnanlääkäri, Pälkäne.

¹¹⁵ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 16. Kätilö, Rusko.

¹¹⁶ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 109. Kätilö, Sysmä.

¹¹⁷ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 21. Kätilö, Sauvo.

¹¹⁸ Saarimäki 2012, 173.

tavallisesti puoliksi häpeää ja pelkää, sekä ihmisiltä salaa. Mitään taikauskoa ei ole.¹¹⁹

Kuitenkin tässäkin vastauksessa kuukautiset yhdistetään terveydentilaan, vaikka niiden merkitystä ei täysin tunneta. Näin on myös muissa keruun vastauksissa, esimerkiksi Hailuodossa työskentelevä kätilö kirjoittaa: ”Kansa pitää tärkeänä kuukautiset, jos net poies jää, niin pelätään nousevan päähän.”¹²⁰ Kuukautisista ja sukupuolielämästä ei juuri puhuttu ja keruu osoittaa, että kuukautisia ollaan esimerkiksi hävetty ja pyritty salaamaan. Jos kukaan ei ole myöskään kertonut kuukautisista, ensimmäinen reaktio saattoi olla pelko:

Nuoria tyttöjä on vielä J:kylän. pi. jotka uskovat olevansa saastaisia kuukautisten aikana, eivätkä silloin uskalla mennä kirkkoon. Yleisemmin kansan tytöt tietävät kuukautisista, mutta joskus vielä tietämättömät polttavat alusvaatteensa ja uskoo saaneensa kuppa taudin.¹²¹

Kuukautisten ja hedelmällisyyden tunnistamista tukee myös se, että naisilla on selkeästi ollut myös pyrkimyksiä saada kuukautiset takaisin tai ainakin runsaammiksi, jos ne ovat jostain syystä olleet hyvin vähäiset tai lakanneet kokonaan. Ritamiehen mukaan kuukautiset yhdistettiin 1860-luvulla lääketieteessä munasarjoihin ja niiden eritteisiin. Hän myös jatkaa, että kuukautisiin liitettiin paljon mystisyyttä, mutta ei erittele tarkemmin tapahtuiko tämä kansan vai koulutetun lääkärikunnan toimesta.¹²² Aineistosta nousee kuitenkin esiin vastauksia, joista tulee ilmi että kuukautisia pyrittiin salaamaan yhteisön muilta jäseniltä. Esimerkiksi Velkualla työskennellyt kätilö kommentoi, että kuukautiset pyrittiin salaamaan muilta.¹²³ Kuukautisten takaisin saamiseen liittyi kuitenkin myös taikauskoisia pyrkimyksiä kansan keskuudessa:

Sellaisessa tapauksessa olen kuullut pestävän, jostain vaatekappaleesta, johon on kerääntynyt jonkun toisen henkilön, kuukautisvuotoa. Tätä pesuvettä annetaan salaa jossain juomassa sille jolle kuukautisia toivotaan. Toisin paikoin annetaan myöskin suuret määrät eläimen verta juotavaksi.¹²⁴

Vastausten yhteydessä ei eritellä tarkemmin, onko nimenomaan yhteisölle vai naiselle itselleen tärkeää saada kuukautiset takaisin. Kuukautisten ja raskaaksitulon yhteys kuitenkin tunnistettiin ja naista pidettiin terveenä, mikäli hänellä oli kuukautiset. Toisaalta keinot, joilla

¹¹⁹ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 104. Kätilö, Mänttä.

¹²⁰ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 250. Kätilö, Hailuoto.

¹²¹ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 118. Kätilö, Jyväskylä.

¹²² Ritamies 2006, 65.

¹²³ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 25. Kätilö, Velkua.

¹²⁴ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 111. Kätilö, Turenki, Löyttymäki.

kuukautisia yritettiin välillä saada takaisin, eivät välttämättä vaikuttaneet lisääntymisterveyteen positiivisesti. Esimerkiksi alkoholia on nautittu runsaasti niin kuukautisten takaisin saamiseksi, synnytyskipujen lievittämiseksi kuin raskauden keskeyttämiseksikin. Jyväskylässä työskennellyt kättilö esimerkiksi toteaa, että naiset saattavat nauttia tärpättiä saadakseen runsaammat kuukautiset.¹²⁵ Kuukautisten tulemiseen on yritetty vaikuttaa myös negatiivisesti. Haapavedellä työskennellyt kättilö kommentoi seuraavasti: ”Jotkut menevät kuukautisten aikana saunaan saadakseen ne keskeytetyksi.”¹²⁶ Kuukautisten keskeyttämisyritykset tukevat ajatusta siitä, että kuukautisten tiedettiin yleisesti vaikuttavan hedelmällisyyteen tai niiden ajateltiin tekevän naisesta hedelmällinen. Mahdollisesti ne, jotka eivät olisi halunneet tulla raskaaksi, ovat yrittäneet saada myös kuukautiset loppumaan. Ritamies kirjoittaa, että kuukautisia on tietoisesti yritetty saada tulemaan esimerkiksi erilaisia rohdoista ja yrteistä tehtyjä uutteita nauttimalla, jos ne ovat jääneet pois ja raskauden mahdollisuus on ollut olemassa.¹²⁷

1800–1900-lukujen taitteen hygieniavalistuksessa keskeistä oli ihmiselämän suojeleminen sairautta, tauteja, tartuntoja ja kuolemaa vastaan. Ajatuksena oli, että suojelun tuloksena saavutetaan terveys. Erityisesti hygieniavalistuksessa perhe ja koti olivat suojelun keskiössä, sillä kotiin ja perheeseen kohdistuneet terveysuhat nähtiin kaikkein kohtalokkaimpina yhteiskunnalle. Äideille muodostui avainasema kodin ja perheen terveydenhoidon toteuttamisessa ja yhteiskuntahygienian edistämisyhtymyksissä kotiäiti projekti sai keskeisen sijan. Kotiäiti projektiin liitettiin myös sukupuolinen itsehoito, eli naisen oman synnyttävän, ruokkivan ja hoitavan ruumiin terveydestä, puhtaudesta ja elinvoimasta huolehtiminen.¹²⁸ Yhteiskunnan ylhäältä päin määrittelemiä ihanteita on mielenkiintoista verrata Duodecimin keruuaineiston vastauksiin. Aineiston avulla voidaan peilata sitä, millaiset realiteetit naisilla oli 1900-luvun alussa vastata hygieniavalistuksen ihanteisiin ja olivatko ajan yleiset, virallisesti määritetyt ihanteet tavoittelemisen arvoisia myös niiden kohteille itselleen. Tarkastelen seuraavaksi kohdan ”Synnytyksestä” (LIITE 1) vastauksia, joista voidaan tutkia millaista tietoutta naisilla oli synnytyksen kulusta ja kuinka tietoisia he olivat esimerkiksi omista synnytyselimistään? Erityisen kiinnostavia ovat esimerkiksi kysymykset ”Mitä kansa tietää niistä elimistä (munasarjoista ja torvista, emästä, emättimestä ja ulkosynnyttimistä), jotka ovat synnytyksen yhteydessä ja kuinka se niitä

---

¹²⁵ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 121. Kättilö, Jyväskylän maaseurakunta.

¹²⁶ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 249. Kättilö, Haapavesi.

¹²⁷ Ritamies 2006, 106.

¹²⁸ Helen 1997, 172.

nimittää?” sekä ”Tietääkö kansa että ”poltot” johtuvat emän kokoonpuristumisista ja että ne avaavat pehmeätä synnytystietä, vai arveleeko se niillä olevan jonkun muun merkityksen?”

Vastaukset lomittuvat usein toisiinsa. Keruun vastaukset koskien naisten käsitystä synnytyselimistä ja synnytyksestä voidaan jakaa karkeasti neljään kategoriaan: Jätetty vastaamatta, vastattu että tietävät niistä, vastattu että tietävät jotain sekä vastattu, että eivät tiedä mitään. Muutamat yksittäiset kättilöt ovat myös vastanneet, että eivät tiedä asiasta tai että naisilla ei ole tapana puhua näistä asioista mitään. Merkittävää on, että vain muutamassa vastauksesta kättilöt sanovat, että naisilla on synnytyselimien tarkoitus selvillä ja että he tietävät polttojen tarkoituksen. Toisessa vastauksessa on puolestaan todettu, että naiset tietävät polttojen tarkoituksen, mutta synnytyselimiä käsittelevään kysymykseen on jätetty vastaamatta. Vaikka äkkiseltään voitaisiin tämän perusteella todeta, että naiset eivät tunteneet synnytyksen kulkua ja siihen liittyviä elimiä juurikaan, niin aineiston analysointi osoittaa, että suuri osa naisista tiesi kuitenkin jotain edellä mainituista asioista. Naisten tietämys ja kättilöiden tietämys saattoi myös olla ristiriidassa keskenään, sillä kättilöt eivät esimerkiksi avaa vastauksissaan mitä kaikkea naisten tulisi heidän mielestään tietää.

Yleistä vastauksissa on, että kohtu on naisille tuttu asia. Emästä ja kohdusta puhutaan useissa vastauksissa synonyymeina ja yleisemmin vastausten mukaan on käytetty termiä ”kohtu” tai ”lapsen kota”:

Kansa tuntee emän, täällä kutsutaan kohduksi ja lapsen kodaksi, emättimen ja ulkosynnyttimet.¹²⁹

Munasarjoista, torvista ja emättimestä ei kai kansa tiedä mitään. Emää he taas nimittävät lapsi kohtuksi eli lapsen kodaksi. Ulkosynnyttimiä he taas nimittävät synnytystieksi tai synnytyskanavaksi.¹³⁰

Kansan naiset eivät kokemuksiensa johdosta tiedä synnytyselimistä mitään. Sen ne tietävät, että sikiöllä on siellä itsellä oma olinpaikkansa, siis emä, vaan he nimittävät sitä kohtu.¹³¹

Kansalla on hyvin vähän tietoa synnytyselimistä, vaan kohdun he tietävät löytyvän.¹³²

Eli vaikka kättilöt kirjoittaisivat, että naiset eivät tiedä mitään, ei tästä voida tehdä liian nopeita tulkintoja. Monessa vastauksessa esimerkiksi kerrotaan naisten käyttävän sanaa ”kohtu”, joka kuitenkin vakiintui myöhemmin käyttöön kättilöiden käyttämän ”emä” -termin sijaan. Osa

---

¹²⁹ SKS KRA. E 186-190. Vastaaja 8. Kunnanlääkäri, Mynämäki.

¹³⁰ SKS KRA. E 186-190. Vastaaja 14. Kättilö, Perniö.

¹³¹ SKS KRA. E 186-190. Vastaaja 37. Kättilö, Karkku, Kutala.

¹³² SKS KRA. E 186-190. Vastaaja 78. Kättilö, Voikkaa.

vastaajista on sitä mieltä, että kansa ei tiedä synnytyksen yhteydessä olevista elimistä mitään. Eräät vastaajat luonnehtivat naisten tietotasoa seuraavasti:

Sellaisista elimistä kansa ei tiedä vielääkään mitään¹³³
He luulevat kohdun olevan vatsaontelossa, sen alaosassa, toiset luulevat sen olevan oikealla, toiset vasemmalla puolella ja sen jatkuvan suoraan emättimestä, josta he samoin kuin muistakaan sisäisistä synnyttimistä eivät tiedä mitään.¹³⁴

Tähän kysymykseen pätee sama kuin kuukautisten merkitysten tunnistamiseen: oliko kukaan kertonut naisille synnytyksen kulusta tai siihen liittyvistä elimistä? Mikäli esimerkiksi kätilöt eivät olleet valistaneet naisia, oli heidän myöskin mahdotonta tietää kyseisiä lisääntymisterveyteensä liittyviä seikkoja. Joistakin vastauksista on aistittavissa myös hieman ylimielinen suhtautuminen naisten tietotasoon:

Tyhmät eivät tiedä mitään. Älykkäämmät tietävät mitä ovat lukeneilta kuulleet ja mielikuvituksesta keksineet.¹³⁵
Eivät mitään, jos heille niistä puhutaan, niin se on sama kun heprean lukeminen sille, joka ei sitä tiedä.¹³⁶

Vastaukset saattavat olla varsin monitulkintaisia. Yllä olevassa lainauksessa ei esimerkiksi kerrota, keitä ovat ”älykkäämmät” tai ”lukeneet” joilta tietoa olisi mahdollisesti kuultu. Kiinnostavaa on myös pohtia, kenen tehtävänä oli valistaa naisia gynekologisen tietämyksen suhteen? Esimerkiksi vastaus ”--ei tiedä vielääkään mitään” implikoi, että naisten tulisi jo tietää näistä elimistä jotain. Helén tuo esille, miten naiset olivat kuitenkin merkittävä valistuksen ja opastuksen kohderyhmä ja huomattava osa 1800–1900-lukujen vaihteen kirjallisuudesta oli erityisesti naisille suunnattua yleistajuista gynekologiaa ja hygieniatietoutta.¹³⁷ Myös islantilainen sosiaalishistorian professori Ólöf Gardarsdóttir, nostaa teoksessaan *Saving the Child. Regional, cultural and social aspects of the infants mortality decline in Iceland 1770-1920* esiin kätilöiden merkitystä ja tehtävää terveysvalistajina, sillä he olivat suorassa yhteydessä synnyttäneeseen äitiin.¹³⁸

Ylimielinen suhtautuminen synnyttäviä naisia kohtaan huomioitiin myös kätilöiden keskuudessa ja siitä löytyy tasaisesti varoittelua *Kätilölehdessä*. Tavallinen huoli etenkin

¹³³ SKS KRA. E 186-190. Vastaaja 71. Kätilö, Nurmijärvi.

¹³⁴ SKS KRA. E 186-190. Vastaaja 44. Kätilö, Lavia.

¹³⁵ SKS KRA. E 186-190. Vastaaja 91. Kätilö, Heinola.

¹³⁶ SKS KRA. E 186-190. Vastaaja 169. Kätilö, Suonenjoki.

¹³⁷ Helen 1997, 172-177.

¹³⁸ Gardarsdóttir 2002.

maaseudulla oli, että naiset eivät turvautuneet koulutetun kättilön apuun, vaan käyttivät tuttuja, itseoppineita synnytysavustajia. Esimerkiksi vuoden 1907 *Kättilölehden* numerossa kuusi tästä oltiin huolestuneita ja varoiteltiin syyn saattavan olla myös kättilöiden itsensä käytöksessä. Myös vuoden 1914 *Kättilölehden* numerossa 12 nähtiin kättilöiden ”yhteiskunnallisen arvon” nousevan tietynlaisen nöyryyden myötä:

Sama vaikutus on myöskin tietoisuudella siitä, että puolisivistyksen kaksi pahinta vaaraa ovat liian suuret luulot omasta kykeneväisyydestä ja ylimielisyys niitä kohtaan, jotka eivät ole yhtä paljon oppineet.¹³⁹

Polttojen merkityksen tuntemisesta voidaan päätellä, että kättilöiden mielestä naiset ”luulevat tietävänsä” polttojen merkityksen, mutta kättilöt ovat sitä mieltä että he eivät tiedä niistä juuri mitään. Vain yksi vastaajista kirjoitti, että naiset eivät puhu näistä asioista. Lukiessa vastauksia polttojen merkityksen tuntemisesta, yksi selkeästi erottuva kategoria on erilaiset luulot, joita naiset polttoihin liittivät. Monessa vastauksessa kättilöt ovat esimerkiksi kommentoineet, että polttojen ajateltiin olevan jumalan rangaistus. Eräs vastaaja esimerkiksi totesi, että poltot ovat jumalan määräys, joka on naisen kärsittäväksi asetettu. Naisten reproduktioon on liitetty jo Vanhassa testamentissa ajatuksia saastaisuudesta, Ritamies esimerkiksi kirjoittaa, miten Vanhasta testamentista löytyy mainintoja naisen saastaisuudesta kuukautisten aikana.¹⁴⁰ Aineistossa ei suoraan viitata saastaisuuteen kuukautisten yhteydessä, mutta kirjoitukset siitä, miten synnytyskipuja on pidetty jumalan rangaistuksena tuovat vertauskuvallisesti mieleen viittauksen Vanhaan testamenttiin ja Eevan syntiinlankeemuksen.

Muita polttoihin liittyviä käsityksiä olivat esimerkiksi synnytysluiden aukeaminen ja kylmettyminen raskauden aikana tai että lapsi oli kasvanut selkään kiinni:

Ei kansa ymmärrä, että poltot johtuvat kokoonpuristumisesta. Kansa luulee ylimalkaan kovien polttojen johtuvan siitä, että ovat raskauden aikana kylmetyttäneet itsensä.¹⁴¹
Ei tiedä, mutta jos poltot kestää kauan luullaan että lapsi on kasvanut selkään kiinni.¹⁴²

Naiset näyttävät keruuaineiston kohtien 25. ja 26. vastausten valossa tietävän kättilöiden mielestä liian vähän omista synnytyselimistään tai synnytyksen kulusta suhteessa ajan terveys- ja hygieniavalistukseen, joka kosketti oleellisesti naisia ja etenkin naisruumista. Naiset

---

¹³⁹ Kättilölehti 1.12.1914, 8.

¹⁴⁰ Ritamies 2006.

¹⁴¹ SKS KRA. E 186-190. Vastaaja 99. Kättilö, Laulumaa, Korkeakoski.

¹⁴² SKS KRA. E 186-190. Vastaaja 182. Kättilö, Käkisalme, Räisälä.

kuitenkin selvästi tunsivat synnytyksen kulkua, tai ainakin sen alkamista. Kokeneemmat synnyttäjät esimerkiksi osasivat liittää poltot synnytykseen ja useasti sitä kuvataan vastauksissa tapahtumana, joka käynnistää synnytyksen tai kuuluu synnytykseen ennen lapsen tuloa. Jos kättilöiden tehtävänä oli suunnata naisille myös gynekologista valistusta, he eivät olleet siinä vastausten perusteella vielä kovin hyvin onnistuneet. Vastauksista ei kuitenkaan käy ilmi, yrittivätkö kättilöt puhua naisten kanssa synnytyksen kulusta tai synnytyselimistä.

Synnytys itsessään oli kivulias tapahtuma ja saattoi kestää useita tunteja, ellei jopa päiviä. Hirvensalmella työskennellyt kättilö kuvailee naisten synnytyskipuja näin: ”Synnytyskiput pidetään salassa. Synnytys kestää kauvan ja usea sen tietää.” Naiset myös pelkäsivät synnytystä ja kipua yritettiin lievittää erilaisilla olemassa olevilla keinoilla, esimerkiksi alkoholilla. Naisella ei kuitenkaan ollut juurikaan apukeinoja, joilla synnytystä olisi voinut helpottaa. Keruussa tiedustellaan millä tavalla kansan keskuudessa synnyttäjää avustetaan lapsen juuri syntyessä ja tuetaanko esimerkiksi välilihaa. Vastaukset tähän kertovat karua kieltä synnytystapahtuman todellisuudesta:

Lapsen juuri syntyessä ei ensinkään tueta välilihaa, vaan lasta vedetään päästä ja hiuksista, onpa usein puhkastu lapsen pääkin tässä. Napanuorasta äkkiä nykäistään, jotta jälkeiset siten lähtisivät ja auttaja menee kädellä sisään ja repii jälkeiset irti. Välistä pannaan napanuoraan kivi riippumaan, että jälkeiset eivät nousisi sydämeen.¹⁴³
Vaimo kun on polvillaan, niin risti luun kohdalta mies tai nainen polvillaan painaa kovasti. Välilihaa ei tueta.¹⁴⁴
Harvoin sängyssä, usein lattialla polvillaan nojallaan kyynäspäillään toolia tai sänkyä vasten, jotkut ämpärin päällä.¹⁴⁵

Synnytys saattoi kestää välillä erittäin pitkään, esimerkiksi toista päivää ja eteen tuli myös tilanteita, jolloin käytännössä mitään ei ollut enää tehtävissä. Sekä maaseudulla että kaupungeissa kättilön tehtävä oli kutsua lääkäri, mikäli synnytys oli erityisen vaikea ja lapsi piti vetää esimerkiksi pihdeillä ulos. Tamperelaiset kättilöt ovat merkinneet synnytysluetteloiden ”muistutuksia” kohtaan kaikki sellaiset tapaukset, joissa synnytykseen on pitänyt kutsua lääkäri ja on tehty esimerkiksi pihtisynnytys. Kaupungeissa, kuten Tampereella, mahdollisuus laitossynnytykseen mahdollistui aikaisemmin kuin maaseudulla. Laitossynnytys ei kuitenkaan herättänyt kansan keskuudessa varauksetonta suosiota.

Kuten Markkola kirjoittaa, Tampereen kaupunki palkkasi koulutettuja kättilöitä hoitamaan synnytyksiä ja terveyshoitolautakunta keräsi tarkat tiedot kättilöiden toiminnasta

¹⁴³ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 124. Kättilö, Konginkangas.

¹⁴⁴ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 131. Kättilö, Hirvensalmi.

¹⁴⁵ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 249. Kättilö, Haapavesi.

vuodesta 1897 alkaen. Tamperelaisten kättilöiden toiminta oli huomattavan laajaa. Suomessa itseoppineet lapsenpäästäjät hoitivat vielä 1890-luvulla yli 90 prosenttia synnytyksistä. Tämän jälkeen alkoi kuitenkin siirtyminen kohti kättilöiden avustamia koti- ja laitossynnytyksiä. Kättilöiden ja synnytyslaitosten osuus synnytyksistä nousi 1920-luvulla jo yli viidenkymmenen prosentin. Teollisuuskaupungissa synnytys alkoi siis ammatillistua aikaisemmin kuin maaseudulla ja Tampereen seudulla vaikutus alkoi ulottua myös työväestön esikaupunkeihin ja ympäröivälle maaseudulle. Tamperelainen työläisperheen lapsi syntyi kuitenkin pitkään kotona, ei synnytyslaitoksessa. Kunnallinen synnytyslaitos avattiin vuonna 1893 ja vuonna 1904 se muutettiin yksityiseksi laitokseksi, joka sai apua kunnalta ja valtiolta. Tampereen lapsenpäästölaitos oli pieni: 1900-luvun alussa laitoksessa oli kaksi vuodepaikkaa, eikä se voinut mitenkään palvella kaupunkia, jossa syntyi vuosittain useita satoja, vähitellen pitkälti toista tuhatta lasta. Kahden vapaapaikan laskettiin vuosittain riittävän 72 synnyttäjälle, mutta käyttö jäi tämänkin alle. Vuosina 1903–1906 vapaapaikkoja käytti vuosittain 44–46 synnyttäjää. Maksavia asiakkaita oli jonkin verran enemmän, esimerkiksi vuonna 1900 laitos palveli 173 synnyttäjää. Synnytyslaitos ei voittanut työläisäitien luottamusta.¹⁴⁶

Synnytyksen arki valottuu kättilöiden synnytysluetteloiden kautta välillä hyvinkin karuna. Tamperelaiset kättilöt kirjoittavat synnytysluetteloissaan seuraavasti:

Waimo vietiin laitokselle. Sikiö otettiin kappaleina siellä.¹⁴⁷

Waimolla oli ahdas lantio. Pihtisynnyt. toimitti Tri Gröhn, suuri verenvuoto 3n vaih. jälkeen. Koko väliliha repesi. Lapsivuode säännöllinen.¹⁴⁸

Kädet ja pää täytyi auttaa ulos. Lapsi syntyi valekuolleen, saatiin virkoamaan.¹⁴⁹

Waimon terveys oli koko raskauden ajan huono. Toisen synnytyksen vaiheen aikana tuli veto ja puristukset eri ruumiin osiin. Lääkäri Emelius teki pihtisynnytyksen. Waimo kuoli.¹⁵⁰

Kättilöiden ja lääkäreiden koulutus yhdessä hygienian ja synnytystä helpottavien teknisten välineiden kanssa vähensi riskejä syntymän yhteydessä. Toinen kysymys oli, miten paljon turvauduttiin ammatilliseen synnytysapuun verrattuna perinteisiin lapsenpäästäjiin. Eroavaisuutta oli myös maaseudun ja kaupungin välillä. Laitossynnytys oli turvallisempi, jos laitokseen ehdittiin ajoissa. Usein laitokseen lähdettiin kuitenkin vasta viimeisenä keinona, jos hankala synnytys oli jatkunut jo useamman päivän. Tällöin äidin ja lapsen

---

¹⁴⁶ Markkola 2012, 294–299.

¹⁴⁷ Tampereen terveydenhoitolautakunnan arkisto. E. II. Kättilöiden ilmoituksia synnytyksistä. 1905.

¹⁴⁸ Tampereen terveydenhoitolautakunnan arkisto. E. II. Kättilöiden ilmoituksia synnytyksistä. 1905.

¹⁴⁹ Tampereen terveydenhoitolautakunnan arkisto. E. II. Kättilöiden ilmoituksia synnytyksistä. 1905.

¹⁵⁰ Tampereen terveydenhoitolautakunnan arkisto. E. II. Kättilöiden ilmoituksia synnytyksistä. 1903.

selviämismahdollisuudet olivat huonot. Synnytyskuolleisuusluvut pelottivat naisia ja laitoksessa synnyttämiseen suhtauduttiin epäilevästi. Jos synnytyslaitokseen ehdittiin ennen synnytyksen alkua, lapsella ja äidillä oli suurempi todennäköisyys selvitä hengissä. Tietoa oli kuitenkin vaikea juurruttaa kansan keskuuteen ja tuttuihin lapsenpäästäjiin saatettiin siis turvautua mieluummin kuin vieraaseen ammatilliseen synnytysapuun, joka osaltaan vaikutti ammatillisen synnytysavun vakiintumisen nopeuteen.

Vaikka synnyttäminen liittyi olennaisesti naisruumiiseen ja esimerkiksi kättilöt olivat poikkeuksetta sukupuoleltaan naisia, niin keruuaineisto osoittaa, että myös miehiä käytettiin synnytyksissä apuna. Miesten käytöstä synnytysapuna tiedustellaan keruuaineistossa myös erikseen: ”ovatko ainoastaan naispuoliset kansanihmiset synnytyksiä avustamassa, vai käytetäänkö joskus (vaikeammissa?) tapauksissa miehiä avustamassa?”:

Kyllä vaikeimmissa tapauksissa on miehiä, mutta useimmin vain naisia.¹⁵¹

Täällä käyttävät vaikeammissa tapauksissa yhtä miestä, Santeri Wiinikaista, tavallisesti vanhoja naisia.¹⁵²

Paljon käytetään miehiäkin synnytyksessä. Vaimo kun ylen uupuu synnytyksen kestäessä, ettei jaksakaan itse seisoa, niin miehiä kutsutaan pitämään häntä seisaallaan aina polton aikana.¹⁵³

Miehiä käytetään vaikeissa tapauksissa jos naisia ei ole saatavilla.¹⁵⁴

Myös synnytysasentoa tiedusteltaessa miesten läsnäolo synnytyksissä nousee esiin, esimerkiksi Hailuodossa työskentelevä kättilö kommentoi seuraavasti: ”Polvillaan ja miestensä sylissä tuolilla selkänojalla.”¹⁵⁵ Vastauksista tulee ilmi, että vaikeammissa synnytyksissä käytettiin myös miehiä synnytysapuna. Kättilötoimen vakiintumista tutkinut Sirpa Wrede kuvaa, miten 1900-luvun alussa naisia auttoi vielä hyvin vaihteleva joukko synnytyksissä: koulutettujen kättilöiden lisäksi synnytyksissä saatettiin käyttää perheenjäseniä, itseoppineita lapsenpäästäjiä ja joissakin vaikeammissa ja harvemmissa tapauksissa myös lääkäriä.¹⁵⁶ Synnytyksessä avustavat perheenjäsenet saattoivat siis hyvin olla myös miehiä, eikä miesten käyttö synnytyksessä näytä keruuaineiston valossa olleen edes kovin harvinaista.

---

¹⁵¹ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 249. Kättilö, Haapavesi.

¹⁵² SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 116. Kättilö, Honkasalmi.

¹⁵³ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 129. Kättilö, Äänekoski.

¹⁵⁴ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 160. Kättilö, Lapinlahti.

¹⁵⁵ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 250. Kättilö, Hailuoto

¹⁵⁶ Wrede 2001, 3.

3.2 Lapsettomuuden hoito ja turvallisen raskausajan varmistaminen

1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun naisihanteeseen liitettiin oleellisesti äitiys. Lasten hankintaan kehoitettiin ja rohkaistiin. Sivistyneistön naiset katsoivat, että kansan tapoja oli muutettava sivistyksen nimissä ja muiden yhteiskuntaluokkien naisille alettiin levittää lastenhoito- ja kasvatusoppeja sekä puhtaus- ja siisteysnormeja. Näiden lisäksi kannustettiin ”moraaliseen” elämäntapaan. Vuosisadan vaihteessa yhteiskunnallista äitiyttä vakiinnutettiin osaksi naisen roolia yhteiskunnassa. Lasten hankintaan siis kannustettiin, mutta mitä oli tehtävissä niillä naisilla, jotka syystä tai toisesta eivät saaneet lapsia?

Aineiston tarkastelun varassa näyttää siltä, että naisilla oli selkeitä pyrkimyksiä sekä saada lapsia että rajoittaa lapsilukua. Kartoitan naisten konkreettisia pyrkimyksiä vaikuttaa omaan ”hedelmättömyyteensä” eli lapsettomuuteen sekä raskauden hoitoon aineiston kysymysten ”mitä tekevät ”hedelmättömät” naiset saadakseen lapsia?” ja ”mitä tekevät naiset, jottei tulisi keskenmenoa?” kautta. Mikäli muissa keruuaineiston vastauksissa on ilmennyt jotakin olennaisesti tämän alaluvun kysymyksiin liittyvää, myös ne on otettu huomioon analyysissä. Esimerkiksi aineiston kysymyksessä 8, jossa kysytään toivotaanko runsasta lapsijoukkoa ja hyljeksitäänkö lapsettomia viitataan myös tämän luvun tematiikkaan. Samaten yllämainituissa kysymyksissä on myös vastauksia, joiden avulla voidaan hahmottaa kokonaiskuvaa niin syntyvyyden säännöstelystä kuin raskauden keskeytyksestä, joita tarkastellaan luvuissa neljä ja viisi.

Lasten saamista pidettiin oletuksena, mutta keruuaineiston vastauksista päätellen lapsettomuudelle ei ollut juurikaan mitään erityisiä hoitokeinoja olemassa. Mikäli nainen ei saanut lasta, usein keinoksi mainitaan lääkärin puoleen kääntyminen:

Saattoivat ennen kääntyä tietäjän puoleen. Nykyajan naiset jo kääntyvät
lääkärin puoleen.¹⁵⁷
Useat tutkituttavat itsensä lääkäriä.¹⁵⁸

Vastauksissa ei kuitenkaan sen tarkemmin eritellä, saavutettiinkö lääkäriin hakeutumisella mitään. Vaikuttaakin siltä, että tässä kohdassa kätilöt myös erittelevät tavallista enemmän taikauskoon liittyviä keinoja, mikä saattaa kertoa siitä, että lääkäreillä ei ollut toimenpiteitä, joilla lasten saamista olisi voinut avittaa. Naisten toiminnasta nousee kuitenkin esiin melko tavallisia, heille konkreettisia toimenpiteitä, joilla raskaaksituloon on pyritty vaikuttamaan:

¹⁵⁷ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 178. Kätilö, Jääski.

¹⁵⁸ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 180. Kätilö, Jääski.

Makaavat selällään noin tunnin ajan parittelun jälkeen.¹⁵⁹
Kuhnivat useammin ja nauttivat matolääkkeitä, luulevat matojen olevan esteenä.¹⁶⁰

Käytännössä raskaaksi on yritetty siis tulla hyvin ”tavallisilla” keinoilla: makaamalla selällään yhdynnän jälkeen, jolloin on luultavasti hedelmöittymisen toivottu todennäköisemmin tapahtuvan. Samaten ”kuhnimisella” viitataan siihen, että seksiä on myös yksinkertaisesti harrastettu useammin, jos raskaus on ollut toiveissa. Tämän lisäksi aineistosta nousee esiin myös taikauskoon liittyviä keinoja:

Käyvät hautausmaalla ja rukoilevat voimia itselleen. Myöskin kulkevat 3 kertaa aidan poikki samasta kohti ja samasta seipästä kiinni pitäen ja sanoen 3 toivomussanaa. Samat sanat joka kerta.¹⁶¹

Naiset ovat luultavasti turvautuneet sekä konkreettisiin toimenpiteisiin, että erilaisiin uskomuksiin, joista on toivottu olevan apua lapsen saamisen suhteen.

Keinänen nostaa esiin, miten raskaana oleville naisille alkoi ilmestyä valistuskirjallisuutta synnytyksen ja vastasyntyneen hoidon tueksi jo 1800-luvun alkupuoliskolla. Esimerkiksi Elias Lönnrot ohjeisti vuonna 1839 julkaisemassaan kirjassa *Suomalaisen Talonpojan Koti-Lääkäri* raskaana olevia naisia, synnyttäjiä ja vastasyntyneen hoitajia. Sekä Lönnrot että Lääkintöhallitus julkaisivat 1850-luvulla lisää ohjekirjallisuutta. Erityisesti oltiin huolissaan imeväiskuolleisuudesta ja siihen johtaneista toimintatavoista ja elinoloista: näitä olivat esimerkiksi sopimaton ruoka, kylmettyminen, likaisuus ja lasten huono hoito. Lönnrot tuomitsi myös erilaisia kansanomaisia hoitotapoja, kuten vastasyntyneen pään puristelu, lemmentaikoja ja pikkulasten liian tiukkaa kapaloitinta.¹⁶² Kansanomaisista hoitotavoista ollaan oltu kiinnostuneita myös Duodecim-keruun yhteydessä, sillä myös keruu sisältää edellä mainittuja tiedusteluita vastasyntyneen hoidosta. Valistuskirjallisuuden luonteesta voi tulkita, että sillä haluttiin pikemminkin taata lapsen hyvä terveys, eli lisääntymisterveyteen liittyvät seikat eivät ole olleet etusijalla. Valistuskirjallisuus on myös keskittynyt enemmän synnytyksen jälkeiseen aikaan, eikä niinkään tukemaan ja ohjeistamaan naista raskausajan läpi. Ilomantsissa työskennellyt kätilö toteaaakin: ”Mitään keinoja ei ole hedelmättömillä naisilla saadakseen lapsia.”¹⁶³

¹⁵⁹ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 179. Kättilö, Koivisto.

¹⁶⁰ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 183. Kättilö, Käkisalme.

¹⁶¹ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 183. Kättilö, Käkisalme.

¹⁶² Keinänen 2012, 195.

¹⁶³ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 202. Kättilö, Ilomantsi.

Kun nainen oli tullut raskaaksi, niin selkein toimenpide, jota naiset pystyivät toteuttamaan oli raskausaikaan liittyvä varovaisuus:

Välittelevät raskaiden taakkojen nostamista ja kantamista.¹⁶⁴

Ovat varovaisia liikkeissään.¹⁶⁵

Juovat sulatettua voita, toisinaan tervaakin joukossa, että verenvuoto ja poltot lakkaisi.¹⁶⁶

Säikkymistä, rajuja liikkeitä varotaan.¹⁶⁷

Näyttääkin siltä, että vaikka lapsen saamista pidettiin normina ja naiset, jotka eivät lisääntyneet, nähtiin jollakin tapaa ”viallisina” tai ”sairaina”, niin juuri mitään ei kuitenkaan ollut tehtävissä lapsettomuuden sattuessa kohdalle. Jos nainen taas oli tullut raskaaksi ja halusi varmistaa raskausajan turvallisen sujumisen, olivat mahdollisuudet myös rajatut. Käytännössä naiset pystyivät kiinnittämään huomiota fyysisen rasituksen välttämiseen, mutta aina sekään ei ollut mahdollista, sillä niin maaseudulla kuin kaupungissa fyysinen, kuormittava työ oli osa naisten arkipäivää. Kun mitään konkreettisia keinoja ei välttämättä ollut, usein saatettiin turvautua erilaisiin uskomuksiin:

Menevät seisomaan kirkkoon otettavien vaimojen taakse papin lukiessa niille.¹⁶⁸

Jos on sattunut useita keskosia tulee käydä papin puheilla.¹⁶⁹

Kuitenkin, kuten Enonkoskella työskennellyt kättilö toteaa: ”Keskenmenoa vastaan ei ole mitään keinoa.”¹⁷⁰

---

¹⁶⁴ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 180. Kansakoulunopettaja, Koivikko, Heimoniemi.

¹⁶⁵ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 179. Kättilö, Koivisto.

¹⁶⁶ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 194. Ylikättilö Viipurin lapsenpäästölaitoksessa.

¹⁶⁷ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 201. Kunnanlääkäri, Ilomantsi.

¹⁶⁸ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 185. Kättilö, Metsäpirtti.

¹⁶⁹ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 193. Ylikättilö Viipurin lapsenpäästölaitoksessa.

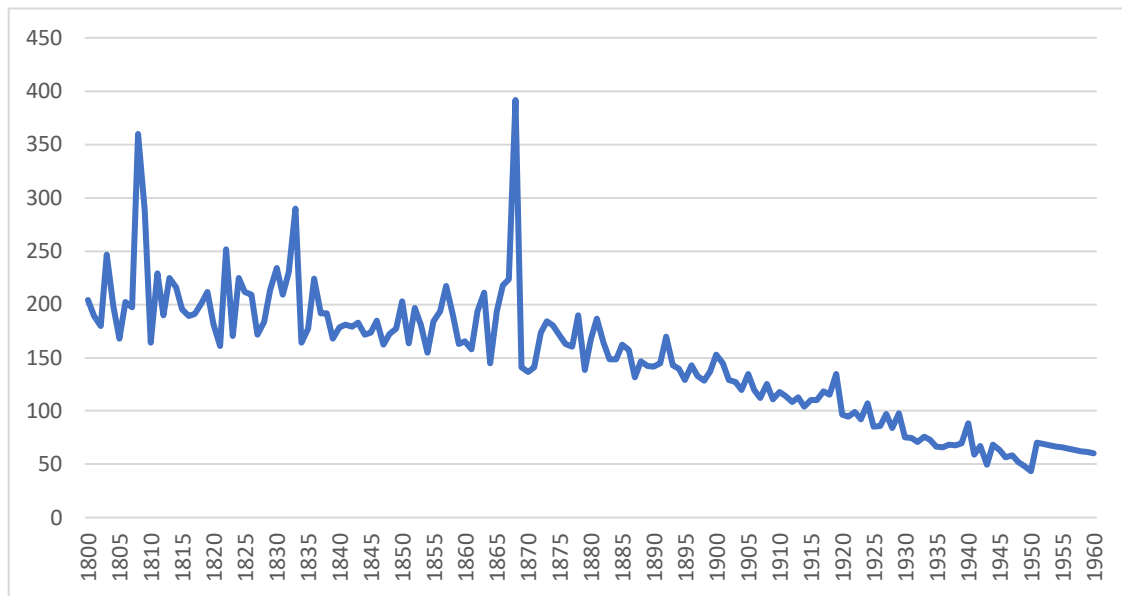
¹⁷⁰ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 204. Kättilö, Joensuu.

4. Toistuvien raskauksien vaikutus naisten jaksamiseen

4.1 Toiveet vastaan todellisuus - suhtautuminen suureen lapsilukuun

Vaikka hedelmällisyyden transition voidaan ajoittaa alkaneen Suomessa noin 1910-luvulla, niin konkreettinen muutos lapsiluvussa näkyi aikalaisten perhe-elämässä kuitenkin hitaasti. 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa lapsikatraat olivat vielä osa ihmisten normaalia arkea.

Kuvio 4: Imeväiskuolleisuus Suomessa (1000 lasta kohden) 1800-1960.

Lähde: Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestö: Kuolleet. Imeväiskuolleisuus Suomessa vuosina 1751–2018.

Toteutuneeseen lapsilukuun vaikutti olennaisesti imeväiskuolleisuuden pysyvä pienentyminen 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä (kuvio 4). Hedelmällisyydessä tai kuolleisuudessa ei useimmissa maissa ole todettavissa periaatteellista muutosta ennen 1800-luvun loppua. Hedelmällisyys alkoi pienentyä varsin nopeasti vuoden 1910 jälkeen. Tässä vaiheessa se ei enää johtunut ensisijaisesti esimerkiksi avioliittoisuuden vähentymisestä vaan siitä, että avioparit eivät enää keskimäärin hankkineet yhtä montaa lasta kuin aikaisemmin.¹⁷¹ Perheen lapsiluku kasvoi, kun lasten kuolleisuus, varsinkin imeväiskuolleisuus laski. Ritamiehen mukaan tämä näkyi etenkin syrjäseuduilla. Kuolleisuuden pieneneminen on luonut mielikuvan siitä, että perhekokoa olisi ollut aina hyvin suuri. Ritamiehen mukaan kuitenkin esimerkiksi imeväiskuolleisuus säätelä perhekokoa esitransitionaalisenä aikana niin, että eläviä lapsia oli perheissä tavallisesti 3–4. Yhteiskunnassa oli kuitenkin suuriakin perheitä, joilla

¹⁷¹ Koskinen 1994, 13 & Pitkänen 1994, 45.

viittaa Ritamiehen mainitsemiin, yli viiden lapsen perheisiin.¹⁷² Suomalaisten perheiden lapsiluku vaihteli. Ritamies nostaa teoksessaan esiin perhekokoa käsittelevät taulukot Sysmästä, Pohjasta ja Haminasta. Taulukoista voidaan havaita viitteitä perheiden lapsiluvusta Suomessa. Esimerkiksi pienet, 1–2 lapsen perheet olivat 1870–1910-luvuilla harvinaisia.¹⁷³

Arja-Liisa Räisänen nostaa esiin, miten vanhan, staattisen sääty-yhteiskunnan mureneminen synnytti sosiaalisesti ja ideologisesti uudenlaisia merkittäviä yhteiskuntaryhmiä. Yhtenäiskulttuurin murennuttua uudenlaiset käsitykset avioliitosta, sukupuolten välisestä suhteesta ja perheestä alkoivat saada jalansijaa. Tätä uutta perhekäsitystä on kuvattu prosessina perhekunnasta kohti ydinperhettä.¹⁷⁴ Olennainen osa 1900-luvun taitteen perhe-elämää oli suuri lapsijoukko. Kuinka toivottu osa, sitä on mahdollista tarkastella keruun kysymyksen kahdeksan ”Toivotaanko yleensäseudullanne runsasta lapsijoukkoa ja hyljeksitäänkö ”hedelmätöntä” naista?” -kautta. Analysoin tässä alaluvussa naisten suhtautumista lapsilukuun: millaisia erilaisia teemoja vastauksista paljastuu? Seuraavassa alaluvussa käsitelen tarkemmin sitä, millaisia ajatuksia lapsettomuudesta eli keruussa kysytystä ”hedelmättömyydestä” nousee esiin.

Yhteiskunnallisen äitiyden ja maternalismin hengessä 1900-luvun taitteen suomalaisessa yhteiskunnassa äitiys oli sekä ihanne että normi. Duodecim-seuran deponoima keruu tarjoaa kuitenkin väylän päästä ajan vallitsevien käsitysten taakse: miten naiset suhtautuivat isoon lapsilukuun ja miten he jaksoivat suuren perhekoon kanssa? Kuten jo tämän tutkimuksen otsikkokin antaa ymmärtää – suurta lapsijoukkoa ei välttämättä yleisesti pidetty siunauksena naisten keskuudessa:

Kansan naisilla on enimmäkseen paljon lapsia, joita he eivät tahtoisi.
Hedelmätöntä naista ihaillaan.¹⁷⁵
Eivät toivo lapsia ollenkaan. Hedelmätön on saman arvoinen kuin toisetkin.¹⁷⁶
Yleisenä käsityksenä on, että se vaimo on erityisesti onnen suosikki, joka ei synnytä lapsia.¹⁷⁷

Samantyylliset vastaukset ovat hyvin yleisiä. Osa vastanneista on jättänyt kokonaan vastaamatta kysymykseen suuresta lapsijoukosta. Osa on joko vastannut, että suuri lapsiluku on toivottu, ei ole suoraan vastannut kysymykseen tai ei ole suoraan ottanut selkeää kantaa

---

¹⁷² Ritamies 2006, 38.

¹⁷³ Ritamies 2006, 114–115.

¹⁷⁴ Räisänen 1995, 31 ja 35–35.

¹⁷⁵ SKS KRA E. 186–190. Vastaaja 91. Kätilö, Heinola.

¹⁷⁶ SKS KRA E. 186–190. Vastaaja 109. Kätilö, Sysmä.

¹⁷⁷ SKS KRA E. 186–190. Vastaaja 294. Kätilö, Säräisniemi.

naisten toivomuksiin. Keruusta löytyy kommentteja kuten ”toivomukset sekalaiset”¹⁷⁸ tai ”toiset toivovat lapsia, toiset eivät”¹⁷⁹ tai nähdään, että lasten luku jää jumalan määrättäväksi.¹⁸⁰ Esimerkiksi Laukaassa työskentelevä kätilö kirjoittaa, että päätellen siitä että lapsia on runsaan puoleisesti niitä myös toivotaan.¹⁸¹ Myös Joutsenossa, Honkalahden sahalla työskentelevä kätilö on samoilla linjoilla: ”en tiedä toiveista mitään – kyllä niitä vaan on runsaasti.”¹⁸² Näissä vastauksissa ei suoraan kerrota, onko suuri lapsiluku toivottu vaan päätellään sen olevan toivottu, koska lapsia on paljon.

Duodecimin keruuaineisto nousee myös Hilkka Helstin väitöskirjassa esiin. Helsti on käyttänyt keruuta yhtenä aineistonaan alaluvussaan 2.1 ”Mitä tiedetään raskaudesta, synnytyksestä ja lapsivuodeajasta 1800-luvun Suomessa”. Hän kirjoittaa tukeutuvansa Erkki Pelkosen vuonna 1931 kirjoittamaan lääketieteelliseen väitöskirjaan *Über volkstümliche Geburtshilfe in Finnland*, joka käsittelee kansanomaista synnytysapua Suomessa ja jonka pääaineistona on ollut Duodecim-seuran kysely. Helsti nostaa tutkimuksessaan esille keruuseen liittyviä ongelmia: kun kysytään toivotaanko paljon lapsia, ei määritellä, kuinka paljon on ”paljon”. Hän esimerkiksi näkee, että keruun vastauksissa ei tule ilmi konkreettisia toiveita lasten lukumäärästä, vaan voidaan todeta että lapsia toivottiin, vaan ei paljoa. Helsti kritisoi aineistoa myös sitä, että kyselyssä ei ole pyydetty vastaajia täsmentämään, mistä he oikeastaan kertovat. Hän viittaa tällä siihen, että vastauksien ajoitus ja se, mihin tietoon tai kokemukseen nojaten vastaukset on laadittu, jää tulkinnan varaan.¹⁸³

Keruussa ei olla tarkemmin eritelty, mitä ajanjaksoa vastaajien tulisi käsitellä, mutta toisaalta juuri se on myös muistitietoaineiston vahvuus ja luo vastauksiin väistämättä ajallista kerrostumaa. Toisaalta vastaajat myös itse tekevät eroa ajanjaksojen välille vastauksissaan. Tämä tapahtuu usein aikaa ilmaisevilla sanoilla, kuten ”nykyaikana”, joilla tehdään eroa menneeseen, eikä niinkään suoraan lukumäärää ilmaisten.

Keruuta lukiessa täytyy huomioida, että paljon voi merkitä eri lukumäärää eri naisille. Täytyy kuitenkin huomauttaa, että myös se, että lapsia ei haluta paljon, on yhtä vakavasti otettava toive kuin toivotun lapsiluvun määrällinen kirjaaminen. Helsti viittaa tutkimuksessaan keruun yksittäisiin vastauksiin, eikä esitä keruun vastauksista kokonaista, tarkkaa analyysia. On epäselvää, onko Helsti analysoinut Duodecim-seuran keruuta itse, vai

---

¹⁷⁸ SKS KRA E. 186–190. Vastaaja 143. Kunnanlääkäri, Puumala.

¹⁷⁹ SKS KRA E. 186–190. Vastaaja 81. Kätilö, Hanko, lapsenpäästölaitos.

¹⁸⁰ SKS KRA E. 186–190. Vastaaja 112. Kätilö, Turtola, Tampere, Messukylä.

¹⁸¹ SKS KRA E. 186–190. Vastaaja 125. Kätilö, Laukaa.

¹⁸² SKS KRA E. 186–190. Vastaaja 176. Kätilö, Joutseno, Honkalahden saha.

¹⁸³ Helsti 2000, 56–59.

perustuvatko tiedot pelkästään Pelkosen väitöskirjaan. Keruuta lukiessa vastauksissa ilmenee tasaisesti myös ylös kirjoitettuja lukumääriä sopivasta lapsiluvusta:

Kukaan ei toivo paljoa lapsia, tuskinpa edes toista. Hedelmätöntä naista ei hyljeksiä.¹⁸⁴

Nykyään ei kukaan tahtoisi enempää kuin 1–2 lasta. Ei hyljeksiä hedelmätöntä naista.¹⁸⁵

Lapsia ei toivota yli 2den jos lapsi tule useampia on liikaa rasitus vanhemmille.¹⁸⁶

Korkeimmat kirjatut toiveet vaihtelevat kolmesta neljään lapseen, eikä yksikään vastaaja, joka näkee että naiset eivät tahdo runsasta lapsijoukkoa, esimerkiksi kirjoita, että naiset pitäisivät yli neljää lasta sopivana tai toivottuna. Vastauksista nousee esiin, että toivottaisiin ”muutamaa” lasta tai ”pari lasta” olisi sopiva lukumäärä. Numerolliset vastaukset vaihtelevat 1–2 ja 3–4 lapsen välillä. Tämä antaa viitteen siitä, että vaikka muutama ja pari ovat suhteellisia käsityksiä, kukaan vastaaja ei kuitenkaan näytä viittaavan niillä esimerkiksi yli neljään lapseen. Kaikkiin vastauksiin toki lukumäärään viittaavia toiveita ei ole kirjailtu, vaan on vaan vastattu yleisesti että runsas lapsijoukko ei ole toivottu. Vastaukset antavat kuitenkin vahvan signaalin siitä, että suuri lapsiluku ei ollut yleisesti naisten keskuudessa toivottu. Suuria, yli viiden ja yli kymmenen lapsen perheitä oli, mutta lasten toteutunutta määrää ja lasten toivottua määrää täytyy muistaa käsitellä erillisinä kysymyksinä.

Suuri lapsiluku oli paitsi fyysisesti suuri rasitus naiselle niin myös taloudellisesti haastavaa. Taloudelliset kysymykset nousevat esiin myös keruusta. Vähävaraisuus hankaloitti monilapsisten perheiden arkea ja teki toimeentulosta epävarmempaa. Esimerkiksi Velkualla työskennellyt kättilö kirjoittaa, miten köyhyyden vuoksi säälitään runsasta lapsijoukkoa ja Perniössä työskennellyt kättilö pohtii, miten hänen mielestään usein köyhät valittavat siitä, että miksi heille tulee paljon lapsia, vaan ei rikkaille.¹⁸⁷ Myös Pirjo Markkola viittaa työläisperhettä käsittelevässä tutkimuksessaan monilapsisten perheiden taloudellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin. Perheen ja ansiotyön yhdistäminen muodostui työläisperheissä haastavaksi. Mikäli tasaisin väliajoin, yleensä melko lyhyillä synnytysväleillä, syntyi monta lasta peräkkäin vanhemmat joutuivat tosissaan puntaroimaan miten elättää kasvava perhe.¹⁸⁸ Liian lyhyet synnytysvälit olivat ongelma myös naisten terveyden kannalta ja vaikuttivat ylipäätään

¹⁸⁴ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 11. Kättilö, Paimio.

¹⁸⁵ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 43. Kättilö, Köyliö.

¹⁸⁶ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 73. Kättilö, Porvoo.

¹⁸⁷ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 14. Kättilö, Perniö ja vastaaja 25, kättilö, Velkua.

¹⁸⁸ Markkola 1994, 55.

jaksamiseen arjessa. Keruun vastauksissa ei suoraan viitata esimerkiksi liian nopeasti toistuvien synnytysten aiheuttamiin terveydellisiin ongelmiin, mutta selvästi usein toistuvaan raskauteen on yritetty vaikuttaa esimerkiksi imettämällä pitkään, jota käsittelen tarkemmin alaluvussa 4.3 Raskauden pelko pitkän imettämisen takana.

Helsti tuo myös esiin, että kyselyä kerätessä ei välttämättä olla oltu kiinnostuneita naisten autenttisista kokemuksista heidän itsensä kertomina ja että vastaajat kertovat enemmän paikkakunnan tavoista kuin omasta elämästään.¹⁸⁹ Tämä on totta, mutta ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö keruuseen olisi voinut naisten kokemuksia suodattua. Koska kätilöt ovat eritelleet vastauksissaan oman alueensa tapoja, niin myös niin kutsuttujen ”kansan naisten” tuntemuksia on oletettavasti suodattunut vastauksiin. Vastauksia tarkemmin analysoimalla naisten reproduktioon liittyvää ajattelua ja toiveita pystytään keruusta tavoittamaan.

Lapsiluvun yhteydessä tehdään myös vertailua ”maalaisväestön” tai ”talonpoikaisten” ja ”tehdastyöläisten” välillä. Samanlaista eroa vastaajat tekevät myös maaseudun talonpoikaisten ja kaupunkien tehtaalaisten välille puntaroidessaan naisten keinoja vähentää ”liiallista” hedelmällisyyttä. Lappeenrannassa työskennellyt kätilö kommentoi, että talonpoikaiset toivovat lapsia ja ylenkatsovat lapsettomia naisia, kun taas ”tehdas ynnä työläiskansa” ei halua lapsia.¹⁹⁰ Samoilla linjoilla on myös Sysmässä toiminut kätilö:

Vanhempi maalaisväestö pitää suuren lapsilauman Herran lahjana. Mutta tehdasväestö pitää paljot lapsena suurena rasituksena.¹⁹¹

Tehdasväestön suhtautuminen runsaaseen lapsilukuun saattaa nousta senkin takia esiin, että työläisten piirissä alettiin kiinnittää huomiota naisten jaksamiseen suuren lapsijoukon kanssa ja asia nousi julkisen keskustelun aiheeksi. Kuten Markkola kirjoittaa, ansiotyö tarjosi toisaalta mahdollisuuden uudenlaiseen itsenäisyyteen, mutta toisaalta työläisnaisella oli myös kolminkertainen työtaakka hoidettavanaan: ansiotyö, kodinhoito ja suvunjatkaminen.¹⁹² Tämä ei tarkoita, etteikö maaseudulla asuvilla naisilla olisi ollut samanlaista taakkaa, mutta asia ei noussut samalla tavalla keskustelun kohteeksi. Maaseudulla työhön ei myöskään lähdetty yhtä

---

¹⁸⁹ Helsti 2000, 57.

¹⁹⁰ SKS KRA. E 186-190. Vastaaja 138. Kätilö, Lappeenranta.

¹⁹¹ SKS KRA. E 186-190. Vastaaja 99. Kätilö, Laulumaa, Korkeakoski.

¹⁹² Markkola 1994, 37.

usein kodin ulkopuolelle, joten esimerkiksi lastenhoidon järjestämistä ei tarvinnut välttämättä miettiä samalla tavalla.

Muistitiedon kerroksellinen luonne tulee myös tämän keruun vastauksista ilmi. Moni vastaaja tekee vertailua ”nykyajan” ja ”menneen” välillä:

Nyky-aikana ei toivota lapsia. Ei hyljeksitä.¹⁹³
Lapsia toivottiin ennen vaan ei paljoa, joka ei saanut katsottiin sairaaksi eli huonoksi naiseksi.¹⁹⁴

Vastauksissa toistuvat kommentit, miten ”nykyaikana” ei haluta paljon lapsia. Moni kättilöistä on keruuvaiheessa saattanut olla virassa jo useamman vuoden tai vuosikymmenen ajan ja täten päässyt seuraamaan perhekunnassa tapahtuvia muutoksia ja kuulemaan toiveita lapsiluvun määrästä lähietäisyydeltä. Kättilöt ovat olleet merkittävä osa reproduktiokulttuurin muutosta kahdella tapaa: he ovat synnytysavun ammatillistumisen myötä ammattinsa kautta vaikuttaneet muutokseen, mutta myös samalla seuranneet reproduktiokulttuurin muutosta ikään kuin sivusta ja dokumentoineet muutoksia.

Nykyajan käsitteellä voi olla keruuaineiston vastauksissa myös arvottava merkitys. Vallitseva diskurssi näyttää kulloisenakin meneillään olevana ”nykyaikana” olleen tai olevan se, että ”enää” tai ”nykyisin” ei haluta paljon lapsia. Kuten Nätkin huomauttaa, naiseutta määriteltiin yhteiskunnassa ennen kaikkea äitiyden kautta ja muut elämänalueet olivat tälle alisteisia. Naisten vastuulla on ollut niin väestöräjähdys kuin alhainen syntyvyys ja niitä naisia, jotka eivät ole halunneet lapsia tai jotka ovat edistäneet lapsiluvun rajoitusta on syytetty itsekkyydestä.¹⁹⁵ Naiseutta siis määriteltiin 1900-luvun alun yhteiskunnassa vielä vahvasti äitiyden kautta ja muut elämänalueet olivat tälle alisteisia. Myös Duodecim-keruusta välittyy kuva, että ”nykyajan” naiset eivät enää halua lapsia verrattuna edellisiin sukupolviin. Aineistoa purkamalla voidaan purkaa myös naisiin liitettyjä ihanteita: naisten arkinen todellisuus ja toiveet eivät ole olleet linjassa yhteiskunnan asettamien naiseutta ja äitiyttä koskevien ihanteiden kanssa. Kuva naisten ja lisääntymisen suhteesta moninaistuu keruuaineiston analyysin kautta ja samalla purkaa naiseuden ja äitiyden välille luotua automaattista kytköstä.

Tutkimalla reproduktiokulttuurin muutosta 1900-luvun taitteessa ja alussa voidaan purkaa myös pitkään jatkunutta äitimyyttiä, jota julkisessa diskurssissa sitkeästi tuotettiin. Äitimyytillä tarkoitan tässä yhteydessä naista, joka väsymättä synnytti töidensä

---

¹⁹³ SKS KRA. E 186-190. Vastaaja 43. Kättilö, Köyliö.

¹⁹⁴ SKS KRA. E 186-190. Vastaaja 105. Kättilö, Padasjoki.

¹⁹⁵ Nätkin 1997.

keskellä ja jaksoi tämän jälkeen hoitaa sekä kodin, lapset että työt.¹⁹⁶ Sankariäitimytti liittyy olennaisesti ”vahva suomalainen nainen” -tarinan tuottamiseen ja rakentamiseen, jonka purkamista on käsitellyt esimerkiksi Kirsi-Mari Hytönen.¹⁹⁷ Seuraavassa luvussa käsittelen tarkemmin sitä, mitä ajatuksia lapsettomuus naisissa herätti 1900-luvun alun Suomessa.

4.2 Lapseton nainen aikansa poikkeuksena

Keruuaineisto antaa mahdollisuuden tarkastella naisten suhtautumista lapsettomuuteen, joka herätti aikalaisissa tunteita aina ihailusta avoimeen paheksuntaan. Neutraalimpaakin suhtautumista mahtui näiden kahden katsantokannan väliin. Naiseen ja naiseuteen liitettiin 1900-luvun alussa vielä vahvasti koti, perhe ja työ, joiden avulla on myös rakennettu kansallista kuvaa vahvasta suomalaisesta naisesta.¹⁹⁸ Tätä kuvaa on tutkimuksessa sekä vahvistettu, että pyritty purkamaan. Kuten tässäkin tutkimuksessa on tullut ilmi, naisia on tutkittu paljon juuri äitiyden ja perheen kautta, joka on ollut omiaan vahvistamaan naiseuden ja äitiyden välistä kytköstä.

Lapsettomuus eroaa 1900-luvun alun naisen normista niin merkittävästi, että se muodostuu yhdeksi tutkimusaineistoni ”poikkeukselliseksi tyypillisyydeksi” johon johdannossa muistitietotutkimuksen yhteydessä viitataan. Lapseton nainen erosi oman aikansa ”normaalista”. Äitiys oli vahva normi, joka näkyy jo keruuaineiston kysymyksen asettelustakin: lapseton nainen esitetään kysymyksessä automaattisesti ”hedelmättömänä”. Muitakin kuin perheellisiä naisia on kuitenkin mahtunut joukkoon ja keruuaineiston kautta tarkastelen millaisia eri suhtautumistapoja kansan keskuudesta voidaan tavoittaa lapsettomia naisia kohtaan 1900-luvun alun Suomessa?

Lapseton nainen oli siis lähtökohtaisesti jollakin tapaa poikkeuksellinen omassa yhteisössään, sillä jo olosuhteidenkin pakosta lapsia syntyi yleensä runsaasti. Osassa keruun vastauksista korostuu nimenomaan ihmettelevä sävy lapsettomia naisia kohtaan:

Ei toivota paljon lapsia, sillä tuleehan niitä vaikka ei toivokkaan. Ihmetellään miksi ei ole kaikilla yhtä paljo ja vielä ihmeempi jos ei ole ollenkaa lapsia.¹⁹⁹

Vapaaehtoinen lapsettomuus ei näyttäydy kysymyksen eikä vastausten valossa vaihtoehdolta. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että mikäli toimivaa ehkäisyä ei ollut, niin raskaaksi tuloa oli

---

¹⁹⁶ Helsti 2000.

¹⁹⁷ Hytönen 2014, 21.

¹⁹⁸ Hytönen 2014, 21.

¹⁹⁹ SKS KRA. E 186–190. Vastaja 72. Kätilö, Pornainen.

vaikea estää kokonaan, joten on luontevaa, että lapsettomat naiset herättivät aikalaisissa ihmetystä. Ihmettelyn lisäksi vastaukset jakautuvat myös hyljeksitään tai ei hyljeksitä -akselille. Monessa vastauksessa kysymys hedelmättömän naisen hyljeksinnästä on kuitattu lyhyesti sillä, että hedelmätöntä naista ei hyljeksitä, eikä asiasta ole kirjoitettu sen enempää:

Eipä juuri toivota. Ei hyljeksitä.²⁰⁰
runsasta lapsijoukkoa ei kukaan erityisesti toivo, eikä myöskään
hedelmätöntä naista hyljeksitä.²⁰¹
Ottavat vastaan ne lapset jotka syntyvät. Hedelmätöntä ei hyljeksitä.²⁰²

Karstulassa toiminut apteekkari kuittaa kysymyksen siten, että ”ymmärretään syyt hedelmättömyyteen.”²⁰³ Hän ei kuitenkaan sen tarkemmin erittele mitä nämä syyt, jotka ihmiset ymmärtävät, oikein ovat? Ymmärtävä suhtautumistapa nousee kuitenkin muistakin vastauksista esiin. ”Hedelmättömistä” naisista esimerkiksi kirjoitetaan, että heitä pidetään samanarvoisina kuin muitakin naisia.²⁰⁴

Keruusta löytyy kuitenkin myös vastauksia, joiden mukaan hedelmätön nainen on saanut osakseen paheksuntaa, ivaa, hyljeksintää, halveksumista tai häntä on pidetty jollakin tavalla viallisena tai sairaana:

Ei tahdota paljon lapsia, kuitenkin puhutaan yhtä ja toista naisesta, jolla ei ole yhtään lasta.²⁰⁵
Ei myöskään toivota lapsia paljon. Valtan hedelmätöntä ne pitää sairaana.²⁰⁶
On monta miestä jotka vihaavat vaimoaan raskauden, synnytyksen ja lapsivuoteen aikana. Jos nainen on ollut huonossa huudossa jo ennen naimisiin menoa, niin sanotaan että hän on antanut jo ennen itsensä kuohita ei hän tulekaan raskaaksi. Muuton puhutaan paljon leikillisesti lapsettomille naisille.²⁰⁷

Vaikka monessa kohdassa vastataan, että hedelmättömiä naisia ei hyljeksitä, niin heitä ei silti pidetä samalla tapaa ”aitoina” naisina kuin synnyttäneitä vaimoja tai sanotaan jopa niin, että he eivät ole naisia ”sisäelimistään”. Vastaajat ovat ilmeisesti käsittäneet hyljeksinnän siten, että ”hedelmätöntä” naista ei ole esimerkiksi eristetty yhteisön ulkopuolelle. Esimerkiksi Saarimäki on tutkimuksessaan naimattomista äideistä erottanut eristämisen ja yhteisön muun suhtautumisen toisistaan.²⁰⁸ Tämä erottelu toimii myös omassa analyysissäni, sillä kuitenkin

---

²⁰⁰ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 76. Kätilö, Tuusula.

²⁰¹ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 87. Kätilö, Hartola.

²⁰² SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 228. Kätilö, Lapua, Hellanmaa.

²⁰³ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 122. Apteekkari, Karstula.

²⁰⁴ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 109. Kätilö, Sysmä.

²⁰⁵ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 55. Kätilö, Reposaaari.

²⁰⁶ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 89. Kätilö, Hauho.

²⁰⁷ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 97a. Kätilö, Jämsä.

²⁰⁸ Saarimäki 2010, 108–109.

naisia on selvästi myös ”hyljeksitty” siinä mielessä, että heitä on pilkattu ja ivattu vaikka suoraa eristämistä ei olisikaan tapahtunut. Ristiriitaisuus tulee hyvin esiin jämsäläisen kättilön tavasta kirjoittaa suhtautumisesta hedelmättömään naiseen: ”ei liian paljon lapsia, hedelmätöntä naista ei hylätä, mutta hänestä puhutaan pilkalla.”²⁰⁹ Pilkka ja hyljeksintä on siis selvästi jollakin tavalla erotettu vastauksissa toisistaan ja hyljeksintä yhdistetään naisen eristämiseen. Toisaalta naiset eivät ole toivoneet suurta lapsijoukkoa, mutta jonkin verran lapsia olisi kuitenkin hyvä saada, jotta olisi ”normaali” ja välttyisi yhteisön ivalta. Hedelmättömistä naisista käytettiin välillä hyvinkin loukkaavaa kieltä, joka kertoo siitä, että suhtautuminen ei ole ollut ainakaan paikoin kovin ymmärtäväistä:

Kuulutaan vihille tullessa tekevän taikatemppuja, kun kerrottiin erään sanoneen että mahot juo vihille tulessa (teepuun) lehtiä, niin ei tarvitse teherä lapsia.²¹⁰

Termillä ”maho” on alun perin viitattu lisääntymiskyvyttömään naaraspuoliseen eläimeen, esimerkiksi lehmään tai poroon. Säräisniemellä työskentelevän kättilön vastaus osoittaa, että termiä on selvästi käytetty lapsettomista naisista ja myös naisesta, joka yrittää ehkäistä raskauden. Vaikka siis aineistossa on pääosin vastattu, että hedelmätöntä naista ei hyljeksitä, niin heitä kohtaan osoitettu pilkka, iva ja kieli kertoo, että suhtautuminen ei ole ollut kovin myönteistä.

Vastauksista on nähtävissä myös ajalle tyypillistä suhtautumista avioliiton ulkopuoliseen seksiin. 1900-luvun taitteessa siveellisyysdebatti esimerkiksi korosti seksuaalista pidättyvyyttä ennen avioliittoa ja siveellisyyskeskustelu liittyi olennaisesti myös naisen asemaan, sillä esimerkiksi aviotonta äitiyttä ja prostituutiota pidettiin uhkana siveellisyydelle.²¹¹ Suhtautuminen seksuaalisuuteen kuitenkin myös vaihteli yhteisöstä ja ihmisestä riippuen, jonka myös keruuaineisto osoittaa. Esimerkiksi vastauksessa numero 97a on aistittavissa, että mikäli naisella tiedettiin olleen esiaviollinen suhde, lapsettomuus yhdistettiin tähän ja se johtui naisen huonoista elämäntavoista. Mikäli naisella ei ollut tietävästi ollut esiaviollista suhdetta lapsettomalle naiselle taas puhuttiin ”leikillisesti.” Toisaalta mikäli perheessä oli ”liian paljon” lapsia, niin joissakin tapauksissa myös siitä langetettiin syy naiselle:

---

²⁰⁹ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 97b. Sekä kättilö että piirilääkäri merkitty vastaajiksi, Jämsä.

²¹⁰ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 293. Kättilö, Säräisniemi.

²¹¹ Nätkin 1997, 13–14.

Jos perheessä oli paljon lapsia niin se oli naisen syy että nainen oli liian kiihoittunut ja naista silloin ivattiin.”²¹²

Lapsen saaminen yhdistyy keruun vastauksissa automaattisesti naisruumiiseen. Mikäli nainen oli lapseton, syy oli luultavasti myös naisessa. Yhdessäkään vastauksessa ei tule ilmi, että hedelmättömyys voisi johtua myös miehestä, eikä miesten esiaviollisia suhteita myöskään nosteta esiin, vaikkakin myös miesten seksuaalikäyttäytyminen nousi 1900-luvun alun siveellisyysdebatin keskiöön. Toki vastaajiin on voinut vaikuttaa se, että lähtökohtaisestikin jo tiedusteltiin suhtautumista ”hedelmättömään” naiseen, eli miehen mahdollinen hedelmättömyys on sivuutettu jo itse keruuaineiston kysymyksessä.

Vaikka lapsettomat naiset saivat osakseen arvostelua, toisaalta heitä kadehdittiin. Lapsettomuuteen ei välttämättä liittynyt suoranaista ihannointia siinä mielessä, että se olisi ollut kaikkien tavoitteleva tila, vaikka muutamissa vastauksissa suoraan myös kirjoitetaankin että hedelmättömiä naisia ihailaan. Ihailun käsitettä pitää kuitenkin puntaroida samalla tavalla kuin hyljeksinnänkin käsitettä. Ihailu ei välttämättä tarkoita keruuaineiston vastauksissa varauksetonta ihastelua lapsettomia naisia kohtaan, vaan ihailuun yhdistyy katkeruuden ja kateuden sävyjä. Lapsettomuus saattoi näyttäytyä eräänlaisena utopiana naiselle, joka ei olisi halunnut enää lisää lapsia. Vaikuttaa siltä, että etenkin sellaiset naiset, joilla oli jo paljon lapsia, suhtautuivat lapsettomiin naisiin kadehtien:

Ei toivota lapsia, pikemminkin kunnioitetaan lapsetonta.²¹³
Enimmäkseen ei toivota paljon lapsia. Hedelmätöntä naista ei hyljeksitä, päinvastoin häntä kadehditaan.²¹⁴
Eivät toivo runsasta lapsijoukkoa ja hedelmätöntä naista kadehditaan hänen onnellisen aseman tähden.²¹⁵

Lapsettomien naisten kadehtiminen ja ihailu saattaakin monesti liittyä juuri siihen, että on toivuttu lapsiluvun olevan henkilökohtaisesti pienempi, sillä sitten taas ne, joilla ei ollut yhtään lasta saattoivat sellaista toivoa: Lapsia oltaisiin kenties haluttu ”sopiva” määrä, mutta lapsilukuun on ollut itse lopulta hyvin vaikea vaikuttaa vaikka pyrkimyksiä ja toiveita syntyvyyden säännöstelyn suhteen toki oli, kuten seuraavassa alaluvussa käy ilmi. Kysyttäessä hyljeksitäänkö hedelmätöntä naista osa vastaajista onkin vastannut, että ne joilla ei ole yhtään lasta haluaisivat edes yhden, mutta muuten ei toivota suurta lapsijoukkoa.

²¹² SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 150. Kätilö, Sulkava.

²¹³ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 108. Kätilö, Ryttylä, Tervakoski.

²¹⁴ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 121. Kätilö, Jyväskylän maaseurakunta.

²¹⁵ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 124. Kätilö, Konginkangas.

Perheenperustamisen normia ei suoraan kyseenalaisteta keruun vastauksissa, vaikka joissakin vastauksissa erikseen mainitaankin miten hedelmättömiä naisia ihaillaan tai kadehditaan tai että naiset eivät toivo lapsia ollenkaan. Lapsettomuus on saattanut olla joidenkin pariskuntien toive 1900-luvun taitteessa yhtä lailla kuin nykypäivänäkin ja ajatukselle täytyy antaa tilaa keruuta lukiessa, mutta vastausten valossa on mahdotonta analysoida tarkemmin, oliko lapsettomuus kuinka tavoiteltua pariskuntien keskuudessa. Lapsettomien naisten ”ihailu” tai ”kadehtiminen” saattoi johtua myös siitä, että suurperheen äidit olisivat toivoneet itselleen pienempää lapsilukua arjen ja oman jaksamisen helpottamiseksi. Kuten Markkola huomauttaa, myös perhekokoa väistämättä säädellyt lapsikuolleisuus aleni 1800-luvun lopussa, jolloin perhekokoa kasvoi vaikka lapsia ei olisi syntynytäkään yhtä paljon kuin aikaisemmin.²¹⁶

Aineistosta voidaan tulkita, että perheen perustaminen ei välttämättä ollut kaikkien naisten päämääränä. Ajatusta tarkoituksenmukaisesta lapsettomuudesta tukee myös Markkolan tutkimus tamperelaisista työläisperheistä: lapsilukua sääteli korkea avioitumisikä (nainen yli 40-vuotias avioituessaan), mutta tästä huolimatta noin kymmenesosa työläisten avioliitoista jäi lapsettomiksi. Kaikki alle 25-vuotiaina avioituneetkaan eivät saaneet lapsia ja suurin osa lapsettomista avioliitoista kesti pitkään.²¹⁷ Kun tätä peilataan keruun vastauksiin, voidaan tehdä arvio, että lapsettomuus on voinut ollut pariskunnille myös tietoinen valinta. Sitä, kuinka yleinen tällainen ajatus tai toive oli, ei aineistosta voida selvittää. Syitä lapsettomuuden taustalla ei kuitenkaan voida tietää varmaksi. Tietoisien valinnan lisäksi lapsettomuus on voinut johtua myös olosuhteiden pakosta: naiselle on esimerkiksi saattanut tulla monta keskenmenoa, eikä lastenhankinta ole tämän takia onnistunut, vaikka sitä olisi toivottukin.

Lasten saaminen kuului ajan naiskuvaan ja sitä pidettiin normina, jonka edessä naiset kuitenkin uupuivat sekä henkisesti että fyysisesti ja heillä oli tietoista ajattelua syntyvyyden säännöstelystä ja lapsiluvun rajoittamisesta

---

²¹⁶ Markkola 1994, 56.

²¹⁷ Markkola 1994, 59.

4.3 Raskauden pelko pitkän imettämisen takana

Vaikka 1900-luvun alussa ei ollut vielä laajasti käytössä toimivaa, mekaanista ehkäisyä²¹⁸, niin keruun vastaukset osoittavat, että tietoiset pyrkimykset kohti tehokasta syntyvyyden säännöstelyä ovat kuitenkin selvästi olleet naisten päämääränä. Keruuaineisto tarjoaa mahdollisuuden tarkastella naisten pyrkimyksiä syntyvyyden säännöstelyyn kolmen kohdan kautta: ”Mitä tekevät liian ”hedelmälliset” naiset, jotta eivät lapsia saisi?”, ”Voivatko ja haluavatko naiset seudullanne ylipäättään lapsia imettää? Käytetäänkö ollenkaan imettäjiä?” ja ”Montako kuukautta naiset keskimäärin imettävät seudullanne ja imettävätkö tavallista kauemmin jottei uutta raskautta syntyisi?”

Tarkastelen ensin imettämistä ehkäisykeinona, eli vastauksia keruun imettämistä käsitteleviin kysymyksiin²¹⁹, sillä niiden vastaajajoukko on jo lukumäärällisestikin hyvin kattava. Lisäksi otan esille myös niitä kohdan 10. vastauksia, joissa imetyksen ja ehkäisyn välinen yhteys nousee esiin. Kohtiin on jättänyt molempiin vastaamatta vain 30 vastaajaa. Imetys oli luultavasti niin vakiintunut, luonnollinen ja näkyvä toimintatapa synnytyksen jälkeen, että kätilöiden tai muiden satunnaisten vastaajien (esimerkiksi lääkärit, kirkkoherrat, opettajat) on ollut helppo vastata imetystä käsitteleviin kysymyksiin. Kohtaan 10 on jättänyt vastaamatta huomattavasti suurempi joukko, 147 vastaajaa, eli melkein puolet keruun vastaajista. On kuitenkin huomioitava, että vaikka vastaajamäärä ei tähän yksittäiseen kysymykseen ole yhtä suuri, niin pyrkimys ehkäisyyn on saattanut silti tulla ilmi kahden imetystä käsittelevän kysymyksen kautta, sillä vain kahdessatoista keruulomakkeessa on jätetty kokonaan vastaamatta kaikkiin kolmeen kohtaan.

Imettämisen käyttö ehkäisy tarkoituksessa tunnistetaan ja tiedetään vastaajien keskuudessa laajasti. Vastausten perusteella naiset eivät ole synnytyksen jälkeen halunneet käyttää erillisiä imettäjiä, sillä yksikään keruun vastaajista ei tuo esiin, että heidän seudullaan olisi käytetty imettäjiä. Keruun vastaajat tuovat peittelemättä esiin, että naiset imettävät pitkään ehkäisy tarkoituksessa, usein niin kauan kunnes uusi raskaus todetaan:

Kyllä voivat ja haluavat naiset imettää lapsiaan. Imettäjiä ei käytetä ollenkaan.²²⁰

²¹⁸ Mekaanisella ehkäisyllä tarkoitetaan ehkäisymenetelmiä, jotka tarjoavat fyysisen esteen sperman ja munasolun väliin, näitä ovat nykyisin esimerkiksi miesten kondomit, naisten kondomit, pessaari ja ehkäisysieni. Katso esim. Ritamies 2006, 101.

²¹⁹ Kysymykset 47 ja 52 (LIITE 1).

²²⁰ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 202. Kätilö, Ilomantsi.

Kaikki jotka vain voivat, imettävät itse lapsensa. Imettämistä estää vain se, ettei tule maitoa, tai sitte se, jos äiti on köyhä ja täytyy antaa lapsi pois, mennäkseen palvelukseen.²²¹

Voivat ja haluavat. Naapurin vaimo imettää satunnaisesti, jos äiti on matkustanut ja viipyy koko päivän tai jos äiti on kuollut.²²²

Ihmiset jotka ei tahdo lapsia imettävät 2-3kin vuotta. Muuten tapahtuu rinnasta jättäminen -9 - 10 - 11 kk. kuluttua ja ainakin heti kun huomataan uusi raskaus alkaneeksi.²²³

Kuten ylläolevista lainauksista näkee, niin naiset imettivät itse lapsensa muutamia poikkeustapauksia lukuun ottamatta. Näin oli esimerkiksi silloin, että nainen oli poissa kotoa, jolloin saatettiin satunnaisesti käyttää esimerkiksi ”naapuria”. Imettäjään jouduttiin turvautumaan myös silloin, kun äiti oli menehtynyt synnytyksessä. Useimmiten imetyksen esteeksi mainitaan kuitenkin se, että maitoa ei ole tullut riittävästi. Näissä tapauksissa on erillisen imettäjän sijasta päädytty pullo- tai joissakin tapauksissa sarviruokintaan. Korvikkeena naiset ovat käyttäneet lehmänmaitoa:

Usiampiakin on jotka ei voi imettää kun pari kolme kuukautta. Kaikki haluais. Nimeksi käytetään imettäjiä.²²⁴

Niillä äideillä joilla riittää maito niin he imettää, muussa tapauksessa käytetään lehmänmaitoa. Imettäjiä ei käytetä.²²⁵

Imettäjän käyttö oli eittämättä myös taloudellinen kysymys ja riippui ihmisten sosioekonomisesta asemasta. Kuten vastauksista tulee ilmi, suurimmalla osalla kansasta ei olisi ollut edes varaa palkata imettäjää. Esimerkiksi Huittisten Lauttakylässä toiminut kättilö tuo esiin, että imettäjiä ei käytetty kuin varakkaammissa perheissä.²²⁶ Merkittävää on kuitenkin, että vastauksista ei nouse esiin myöskään toiveita imettäjän käytöstä. Muutamaa yksittäistä vastaajaa lukuun ottamatta nähdään, että naiset halusivat imettää. Tämä olikin ymmärrettävää sekä taloudelliselta että fyysiseltä kannalta, sillä tärkeä syy imetykselle on ollut juuri raskauden ehkäisy ja imettämällä haluttiin siirtää seuraavaa raskautta.

Kuten jo lisääntymisterveyttä käsittelevässä luvussa tuli ilmi, niin kuukautisten ja raskauden yhteys tunnettiin laajasti. Samainen Lauttakylässä toiminut kättilö tuo tämän myös esiin kertoessaan mitä tekevät naiset, jotta eivät saisi lapsia:

Imetetään kauan. Sanotaan sen pitävän niin heikkona, ettei voi tulla raskaaksi. Luullaan, että ei voi tulla raskaaksi ilman kuukautisia.²²⁷

²²¹ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 11. Kättilö, Paimio.

²²² SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 197. Piirilääkäri, Viipuri.

²²³ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 166. Kättilö, Pielavesi.

²²⁴ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 98. Kättilö, Jämsä.

²²⁵ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 58. Kättilö, Siikainen.

²²⁶ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 33. Kättilö, Lauttakylä, Huittinen.

²²⁷ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 33. Kättilö, Lauttakylä, Huittinen.

Vastauksesta käy ilmi naisten pyrkimys heikentää omaa terveydentilaansa uuden raskauden välttämiseksi. Naiset ovat siis tunnistanee, että imettämällä ruumis pysyi niin heikkona, että raskaus oli epätodennäköisempi. Luultavasti on tiedetty myös kuukautisten poisjäämisen vaikuttavan hedelmällisyyteen imetyksen aikana, sillä aineistosta käy ilmi, että imettämällä on nimenomaan yritetty pitkittää myös kuukautisten alkamista synnytyksen jälkeen. Ei ole varmaa, kuinka tarkasti naiset ovat olleet perillä imetysajan hedelmällisyydestä lisääntymisterveyden kannalta, mutta on tutkittu että imetysaikana naisen hedelmällisyys on merkittävästi vähentynyt. Kuukautisten puuttuessa munarakkula ei kehity normaalisti eli munasarjojen toiminta estyy imetyksen aikana ja näin naisella ei tapahdu ovulaatiota. Imetysajan amenorrea²²⁸ on edelleen merkittävä ehkäisymenetelmä esimerkiksi kehittyvissä maissa mikäli luotettavia ehkäisyvälineitä ei ole riittävästi saatavilla. Etenkin imetyksen alussa hedelmällisyys on täydessä "lamassa" ja ylipäätään hedelmällisyys on heikompi useamman kuukauden ajan. Hedelmällisyys puolestaan lisääntyy nopeasti, kun kuukautiskierto imetysmäärän vähentyessä alkaa palautua.²²⁹ Pitkällä imetyksellä ja huonolla ravitsemuksella on ollut raskautta ehkäisevä vaikutus. Naiset ovat selkeästi myös tunnistanee kuukautisten ja hedelmällisyyden yhteyden ja kuukautisten jäädessä pois pitkän imetyksen seurauksena raskaaksi tulon mahdollisuuden on nähty pienenevän.

Raskaus ja synnytys ovat voimakkaita naisia koskeneita ruumiillisia ja emotionaalisia kokemuksia. Raskaus on jo fyysisesti hyvin pitkä aika ja itse synnytys taas erittäin voimakas ruumiillinen ponnistus, joka jättää jälkensä naisruumiiseen. Itse synnytystapahtumaan liittyi 1900-luvun alussa vielä paljon myös aiheellista pelkoa, sillä ei ollut takeita siitä, että nainen esimerkiksi selvisi synnytyksestä hengissä. 1900-luvun alussa synnytyksuolleisuus oli vielä korkea ja yli sata äitiä (tuhatta synnyttäjää kohden vuodessa) menehtyi synnytyksessä.²³⁰ Muistitiedossa täytyy kiinnittää huomiota myös siihen, mitä mahdollisia merkityksiä käytetyt sanat meille voivat paljastaa ajan ihmisten tunnetiloista. Myös Duodecimin aikalaisaineistoon on välittynyt raskauden ja synnytyksen herättämiä voimakkaita tunteita. Ryttylässä toiminut kättilö näkee, että yleensä naiset imettävät lastaan noin vuoden, mutta myös kauemminkin suojellakseen itseään uudelta raskaudelta.²³¹ Vastaukset osoittavat, että raskaus aiheutti naisissa selvästi voimakasta pelkoa, sillä vastauksissa toistuu kirjoitettuna

---

²²⁸ Imetysajan amenorrealla tarkoitetaan kuukautisten pois jäämistä imetyksen aikana. Katso esim. Perheentupa, Antti: "Raskaudenehkäisy imetysaikana" *Aikauskirja Duodecim*. 2004;120(12):1467-73.

²²⁹ Perheentupa, "Raskaudenehkäisy imetysaikana" *Aikauskirja Duodecim*. 2004;120(12):1467-73.

²³⁰ Turpeinen 1987, 361–362.

²³¹ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 108. Kättilö, Ryttylä, Tervakoski.

tunteena useasti nimenomaan uuden raskauden pelko tai itsensä suojele uudelta raskaudelta, kun vastataan kysymykseen imettävätkö naiset jottei uutta raskautta tulisi:

Kymmenen tahi kaksitoista jotkut kyllä peläten uutta raskautta enemmänkin aikaa.²³²

1,5 v. Hyvin paljon imettävät tavallista kauvemmin raskauden pelosta.²³³

Osa naisia haluavat imettää kauemmin raskauden pelosta.²³⁴

Kuten Salmi-Nikander kirjoittaa, niin yleensä tällaiset ruumiiseen liittyneet voimakkaat kokemukset muistetaan.²³⁵ Raskaus ja toistuvat synnytykset olivat naiselle valtava haaste paitsi henkisesti niin fyysisen suoriutumisen ja jaksamisen kannalta sekä synnytyksen aikana että sen jälkeen. Tämän valossa ei ole ihme, että synnytystä kohtaan tunnettiin pelkoa ja siltä haluttiin suojautua. Englantilaisten naisten seksuaalisuutta ja syntyvyyden säännöstelyn historiaa tutkinut Hera Cook kirjoittaa, että on osoitettu että noin neljän, viiden synnytyksen jälkeen riski komplikaatioihin synnytyksen yhteydessä kasvaa ja kuolleen lapsen synnytys tai äitiyskuolleisuus kohoaa naisilla kaikissa yhteiskunnissa. Reproduktio asettaa naiselle siis aivan erilaisen taakan verrattuna mieheen.²³⁶

Imetykseen suhtaudutaan keruun vastauksissa kahtalaisesti: imetys nähdään selvästi luonnollisena asiana, ja niissä muutamissa vastauksissa joissa tuodaan esille, että nainen ei haluaisi imettää, tästä kirjoitetaan paheksuvaan sävyyn tai katsotaan, että nainen ei esimerkiksi ole ”terve”, jos maito ei riitä imetykseen. Keruun vastaajat tuovat peittelemättä esiin, että naiset imettävät pitkään ehkäisyarkoituksessa. Kuitenkin joissakin vastauksissa on myös sävyjä, joissa liian pitää imetystä kommentoidaan:

Nykyään eivät tahdo imettää, kun luulevat että äiti pysyy kauniimpana ku ei imetä.²³⁷

Kaikki terveet äidit imettävät itse, muussa tapauksessa syötetään lehmänmaidolla.²³⁸

Tavallinen imetysaika on yksi vuosi. Imetyksellä yritetään, ettei lisää lapsia tulisi; joskus annettu rintaa jopa viisi vuotiaaksi asti!²³⁹

Toisaalta siis ajateltiin, että kaikkien naisten tulisi imettää ja sitä pidettiin terveen äidin merkinä, mutta toisaalta liian pitkään imettämistä ei myöskään ole pidetty hyvänä. Tämä

---

²³² SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 17. Kätilö, Rusko, Muurila.

²³³ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 57. Kätilö, Ruovesi.

²³⁴ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 62. ”Räätälin vaimo”, Vammala.

²³⁵ Salmi-Nikander 2006, 199.

²³⁶ Cook 2004, 11–12.

²³⁷ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 223. Kätilö, Wätrsilä.

²³⁸ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 147. Kätilö, Savonlinnan ympäristö; Sääminki.

²³⁹ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 82. Kätilö, Helsinki, Pitäjänmäki, Vantaa.

kertoo siitä, että vaikka imetys keinona oli vakiintunut ja normaali tapa säännöstellä syntyvyyttä, niin syntyvyyden säännöstely itsessään tai ainakin sen avoin suunnittelu ja siitä puhuminen olivat vielä vieraita, yksityiseen elämänpiiriin kuuluvia asioita 1900-luvun alun yhteiskunnassa.

Imetyksellä on siis selkeästi pyritty säännöstelemään syntyvyyttä. Analyysin tulos on osittain ristiriidassa väestötieteilijöiden tulkinnan kanssa luonnollisesta hedelmällisyydestä, jonka aikana syntyvyyttä ei tietoisesti olisi pyritty rajoittamaan. Ritamies ja Notkola tuovat esimerkiksi esiin, että imetyksen säätely, avioituminen, avioitumisikä ja erilaiset seksuaaliset tabut vaikuttavat syntyvyyteen. Ihmiset siis voivat käyttäytymisellään vaikuttaa lasten syntymäväleihin, vaikka lapsilukua ei tietoisesti pyritäkään säännöstelemään.²⁴⁰ Tietoisia vaikuttamisyritysten mahdollisuutta ei kuitenkaan tuoda juuri esiin. Synnytysvälejä ja hedelmällisyyttä kuitenkin selvästi yritettiin säädellä imettämällä, eli syntyvyyteen on pyritty vaikuttamaan myös tietoisesti, vaikka esimerkiksi erilaiset fysiologiset tekijät tai yhteiskunnan normit ovat omalta osaltaan myös vaikuttaneet hedelmällisyyden taustalla.

4.4 Muut kansan parissa tunnetut ehkäisymenetelmät

”Suurta lapsijoukkoa ei toivota. Hedelmätöntä naista ollaan valmiita halveksimaan ja pitämään epäluulon alaisena ehkäisyopista y.m.”²⁴¹

Näin kirjoittaa Äänekoskella työskennellyt kättilö kertoessaan kansan suhtautumisesta ”hedelmättömiin” naisiin. Reproductiokulttuurin vähittäinen modernisoituminen näkyi 1900-luvun arjessa monin tavoin ja ulottui jo esimerkiksi ehkäisyvälineiden käyttöön. Ehkäisy kuului vahvasti ihmisten yksityisen elämänpiiriin ja kuten ylläolevasta lainauksesta käy ilmi, niin se on herättänyt myös epäluuloisuutta keruun vastaajien joukossa. Vaikka osassa keruun vastauksia, joissa ehkäisymenetelmistä puhutaan on samanlainen epäluuloinen sävy, niin vastaukset paljastavat sen merkittävän seikan, että naisilla on selvästi ollut pyrkimyksiä rajoittaa lapsilukua useampien menetelmien avulla. Käsittelen tässä alaluvussa millaisia ehkäisymenetelmiä keruusta nousee imetyksen lisäksi esiin pääasiassa kohdan 10. ”Mitä tekevät liian hedelmälliset naiset, jotteivät lapsia saisi?” kautta. Joitakin yksittäisiä vastauksia

---

²⁴⁰ Notkola 1989 & 1994; Ritamies 2006, 33.

²⁴¹ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 129. Kättilö, Äänekoski.

ehkäisymenetelmistä tai suhtautumisesta ehkäisyyn nousee myös muiden ”A. Raskaudesta” (LIITE 1) kohdan kysymysten kautta, jolloin olen ottanut niitä tarvittaessa mukaan analyysiin.

Keruun kohtaan kymmenen vastaajat ovat suoraan eritelleet käytössä olevia ehkäisymenetelmiä. Melkein puolet vastaajista (142) ei ole vastannut tähän nimenomaiseen kohtaan mitään. Aineiston joukosta löytyy myös paljon vastauksia, joissa aihe on kuitattu epätietoisuudella sanoin ”tuntematointa” tai kerrottu, ettei vastaaja tiedä aiheesta mitään. Lasten saamista pidettiin tuona aikana normina ja seksuaalisuus ja varsinkaan toisten seksielämä, etenkin ehkäisyarkoituksessa, ei välttämättä ollut helppo aihe kaikille keruun vastaajille. Hera Cook tuo esiin, että esimerkiksi Englannissa ehkäisyn käytöstä alettiin kuitenkin raportoida 1910-luvulla työväen keskuudessa.²⁴² Myös Duodecim-keruusta nousee ehkäisyn käytön osalta esiin vastauksia, joissa nimenomaan työväestön nähdään käyttävän ehkäisyvälineitä. Esimerkiksi Turussa työskentelevä lääkäri kommentoi seuraavasti: ”Maaseudulla hiivaa ja kaljaa siittimiin, Turussa on kordongin ja ruiskeitten käyttäminen työväen piirissä yleinen.”²⁴³ Myös Orivedellä työskentelevä lääkäri näkee, että erityisesti tehdasalueilla on ”kumitavaran käyttö” levinnyt.²⁴⁴ Muitakin vastaavia näkemyksiä esiintyy:

Ehkä jotkut sosialistit käyttävät apukeinoja.²⁴⁵

Työläiset käyttävät nykyajan varokeinoja. Talonpoika ei mitenkään.²⁴⁶

Ei tiedetä. Nuoret sosialistit käyttävät nykyajan tuomia ehkäisyvälineitä.²⁴⁷

Tehtaalaiset yleensä käyttävät kaikenlaisia varokeinoja.²⁴⁸

Duodecim-keruun ajankohta osuu Cookin mainitseman 1910-luvun kanssa yksiin. Suomi seurasi eurooppalaista kehityskulkua ja reproduktiokulttuurin modernisaation vaikutukset näkyvät jo osassa keruun vastauksista. Työläisten ehkäisyn käyttö voi nousta vastauksissa esiin myös sen vuoksi, että työväestön piirissä alettiin kiinnittää huomiota naisten jaksamiseen toistuvien synnytysten, perheen ja työn ristipaineessa. Asiasta keskusteltiin myös julkisesti, mikä oli 1900-luvun alussa vielä epätyypillistä. Työväestökään ei silti suhtautunut ehkäisyyn varauksettomasti, kuten Markkola osoittaa. Ehkäisyn käytöstä esiintyi mielipiteitä, joissa peloteltiin ”maailmanlopulla”. Ehkäisyn nähtiin ilmeisesti pienentävän lapsilukua radikaalisti. Toisaalta ehkäisyn käyttöä myös puolustettiin, sillä siveettömänä

---

²⁴² Cook 2004, 112–113.

²⁴³ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 22. Lääketieteen lisensiaatti, Turku.

²⁴⁴ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 50. Lääketieteen lisensiaatti, Orivesi.

²⁴⁵ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 46. Kätilö, Mouhijärvi, Uotsala.

²⁴⁶ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 138. Kätilö, Lappeenranta.

²⁴⁷ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 154. Kätilö, Karttula.

²⁴⁸ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 174. Kätilö, Tainionkoski.

pidettiin myös sitä, että perheisiin syntyi enemmän lapsia kuin mihin varat riittivät.²⁴⁹ Samanlaista ajattelua esiintyi myös Ruotsissa, joskaan Ruotsiin verrattuna Suomessa ei työväestön tai vasemmiston keskuudessa vielä 1900-luvun taitteessa puolustettu ehkäisyä yhtä äänekkäästi. Kling nostaa esiin, miten Ruotsissa syntyvyyden säännöstely liittyi poliittiseen vakaumukseen ja sen puolesta kamppailivat sosialistit ja ”vasemmistoradikaalit”. Ehkäisyä propagandoitiin Ruotsissa selkeästi sillä argumentilla, että se nähtiin työväestön keinona taistella köyhyyttä vastaan.²⁵⁰

Suomessa ehkäisymenetelmien julkinen puolustaminen ei perustunut niinkään yksilön oikeuteen päättää omasta lisääntymisestään, vaan aikakaudelle tyypillisiin näkemyksiin siveellisyydestä ja siveettömyydestä. Samalla täytyy ottaa huomioon, että uutta raskautta pelkäävillä naisilla ei välttämättä ollut mielessä yhteiskunnallinen keskustelu siveellisyydestä, vaan yksinkertaisesti pyrkimys välttää uusi raskaus. Siveettömäksi leimautumisen pelko on kuitenkin voinut vaikuttaa ajan ehkäisykäyttämiseen. On huomioitava, että 1900-luvun taitteessa ylipäänsä siveellisyyden käsitettä alettiin neuvotella uudelleen. Aiemmin siveellisyydellä (ruotsiksi *sedlighet*) viitattiin J. V. Snellmanin hegeliläisessä ajattelussa hyvään tapaan. Termin merkitys alkoi irtautua snellmanilaisesta määritelmästä ja ”siveellisyydellä” alettiin viitata yleisesti etiikkaan ja moraaliin. Naisasialiike otti termin käyttöön yleiskäsitteeksi, jolla määritettiin elämänpiiriä niin kodissa kuin valtiossa. Siveellisyys käsitettiin yksilön kyvyksi noudattaa moraalisia, hänelle määrättyjä ideoita. Myöhemmin käsite on kaventunut tarkoittamaan seksuaalista siveellisyyttä.²⁵¹ Puhuttaessa työväestön siveettömyydestä suhteessa varallisuuteen, ei viitata niinkään käsitteen seksuaaliseen merkitykseen, vaan eettisesti ja moraalisesti oikeanlaiseen toimintaan. Kun taas puntaroidaan suhdetta ehkäisyyn ja seksuaaliseen käyttäytymiseen, käsitteeseen liittyy myös seksuaalinen merkitys.

Tutkimuskysymykseni valossa keruuaineisto näyttäytyy minulle erilaisena, kuin esimerkiksi synnytyskulttuurin murrosta tutkineelle Marja-Liisa Keinäselle. Keinänen käyttää tutkimuksessaan myös Duodecimin keruuaineistoa, josta hän on selvittänyt syntymän jälkeisiä rituaaleja ja lapsen sosiaalista syntymää suomalaisella maaseudulla 1800–1900-luvun taitteessa. Hän tutkii Duodecimin keruuta eri valossa keskittyen syntymän jälkeiseen aikaan: millaisia riittejä kansanomaisessa synnytyskulttuurissa esiintyi ja millainen merkitys

---

²⁴⁹ Markkola 1994, 59.

²⁵⁰ Kling 2007, 106–107.

²⁵¹ Pulkkinen & Sorainen 2011, 10–11; Elomäki 2011, 132–133

näille riiteille annettiin lapsen tulevaisuuden kannalta. Keinänen nostaa tärkeän huomion esiin aineistosta: aineiston päämääränä on ollut tallentaa syntymään ja synnytykseen liittyntä perinnettä, jonka nähtiin olevan katoamassa. Tämä on mahdollisesti jättänyt jälkensä aineistoon ja johtanut Keinäsen mukaan siihen, että kerääjien huomio on ollut yksipuoleisesti heidän vanhaksi, säilyttämisen arvoiseksi perinteeksi määrittelemissään traditioissa ja johtanut siihen, että modernisaation mukanaan tuomat prosessit on seulottu aineistosta pois.²⁵² Keinänen kirjoittaa:

"vaikka aineisto kerättiin synnytyskulttuurin murrosvaiheessa, luo se siitä huolimatta kuvan maaseudusta, jossa aika oli pysähtynyt ja joka säilöi ikuista, muuttumatonta ja eksoottiseksiin koettua perinnettä."²⁵³

Analyysini aineistosta ei tue väitettä, että modernisaation mukaan tuomat prosessit olisi kokonaan onnistuttu seulomaan pois aineistosta. Tämä johtuu luultavasti tutkimusongelmien erilaisuudesta, sillä Keinänen keskittyy tarkastelemaan nimenomaan lapsen syntymän jälkeistä aikaa ja siihen liittyviä keruun kysymyksiä. Raskausaika ja kysymys naisten pyrkimyksistä syntyvyyden säännöstelyyn ja raskauden keskeytykseen muodostavat hyvin erilaisia tutkimuskysymyksiä kuin lapsen syntymän jälkeiseen aikaan liittyvät käytännöt. On totta, että aineisto ei anna vastausta esimerkiksi siihen, kuinka tehokkaita erilaiset syntyvyyden säännöstelyyn käytetyt menetelmät olivat. Keruuaineisto ei kuitenkaan oman tutkimukseni valossa anna kuvaa maaseudusta, missä modernisaation mukanaan tuomat käytänteet eivät olisi näkyneet. Pikemminkin keruuta tulee tarkastella oman tutkimuskysymyksen kannalta kriittisesti siinä valossa, että onko niin sanottu vanha, muistamisen arvoinen traditio, esimerkiksi erilaiset "taikauskoa" sisältävät ehkäisymenetelmät, suodatettu pois vastauksista, joiden avulla olisi voinut vielä monipuolistaa kuvaa käytetyistä ehkäisymenetelmistä ja pyrkimyksistä syntyvyyden säännöstelyyn. Tämä tulee ilmi myös keruusta, sillä esimerkiksi yksi keruuseen vastannut lääkäri on kirjoittanut lomakkeeseen, että uskoo kättilöiden voivan antaa tarkempia vastauksia esimerkiksi taikauskon käytöstä, sillä lääkäriltä yleensä "peitetään" taikauskoiset ehkäisykeinot.²⁵⁴ Päätelleen siitä, että kättilötkään eivät viittaa taikauskoisiin menetelmiin kuin muutamissa vastauksissa, myöskään heille ei ole niistä joko kerrottu tai he eivät ole halunneet nostaa niitä keruun vastauksiin.

---

²⁵² Keinänen 2012, 194–199.

²⁵³ Keinänen 2012, 199.

²⁵⁴ SKS KRA. E 186–190.

Vaikka työläisten ja maalaisväestön välille tuotetaan eroa osassa keruun vastauksia, täytyy kuitenkin huomioda, että ehkäisyvälineiden ja menetelmien käytöstä puhutaan myös yleisellä tasolla, joka kertoo siitä, että myös maaseudulla erilaisilla menetelmillä imettämisen lisäksi on yritetty rajoittaa syntyvyyttä:

Sanotaan käyttävän ehkäisyvälineitä.²⁵⁵

Käytetään kaupoissa olevia suojellus-välineitä.²⁵⁶

Muutamat käyttävät ehkäisyvälineitä. Toiset imettävät mahdollisimman kauan nuorintaan, noin 2 v. Jne.²⁵⁷

Nykyään on jonkun verran jo ehkäisyvälineitä käytännössä. Imettävät lapsiaan niin kauvan kuin vaan menses 'et pysyvät poissa. Coitus interruptus. Vaimo pidättää hengitystä ejakulation aikana.²⁵⁸

Ehkäisyvälineiden olemassaolo siis tiedettiin kansan keskuudessa ja osa niihin jo turvautuikin. Esimerkiksi kondomeita oli saatavilla Suomessa jo 1800-luvun lopulla, mutta tuolloin harva käytti niitä. Kondomeja alettiin Ritamiehen mukaan tuoda laajamittaisemmin maahan 1900-luvun alussa, mutta jo 1800-luvun lopulla niitä myytiin apteekkeissa.²⁵⁹ Ehkäisyvälineiden ostaminen ja ehkäisy koettiin 1900-luvun alussa vielä tabuna, eikä niistä juuri keskusteltu. Esimerkiksi lehdissä kirjoiteltiin ehkäisymenetelmistä 1900-luvun edetessä ja osassa myös mainostettiin erilaisia ”varmuusvälineitä.” Ritamies huomauttaa, miten vuoden 1912 *Valkonauha*-lehdessä kirjoitettiin, kuinka ”vaara uhkaa käytäntöön tulleiden ehkäisyesineiden eli ”siveettömyysesineiden” muodossa.” Myös kristillinen *Kylväjä* kritisoi ehkäisyvälineiden mainontaa ja näki niiden alkoholin tavalla muuttavan ”köyhälistön kurjalistoksi”. Erityisesti paheksuttiin *Työmies*-lehteä, jonka takasivulla mainostettiin ”terveysesineitä” ja ”varmuusvälineitä”. Muissakin työväenlehdissä oli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä ilmoituksia ehkäisyvälineistä ja niitä luvattiin lähettää huomaamattomasti postimyynnillä. Ehkäisyvälineiden tehokkuudesta ja käytöstä puhuttiin lehdissä kuitenkin harvoin.²⁶⁰ Ruotsalaisessakin siveellisyysdebatissa kiinnitettiin huomiota lehtien kirjoitteluun. Ruotsissa esimerkiksi työläisten lukemassa sundvallilaisessa sanomalehdessä *Nya Samhälletissa* käytiin keskustelua siveellisyydestä ja syntyvyyden säännöstelystä. Lehestä pystyi lukemaan

---

²⁵⁵ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 32. Kätilö, Lauttakylä.

²⁵⁶ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 45. Kätilö, Merikarvia.

²⁵⁷ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 52. Kätilö, Pihlavesi.

²⁵⁸ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 102. Kunnanlääkäri, Lappi.

²⁵⁹ Esimerkiksi Aktiebolaget Helsingfors Apotekarnas Drognerlagin vuoden 1897 hinnastossa esiteltiin erilaisia kondomeja, joiden hinnat vaihtelivat 3 markasta 15 markkaan tusinalta. Helsingin lisäksi kondomi tunnettiin kuitenkin laajemminkin, esimerkiksi Venäjän puolelta Itä-Suomessa vierailleita kauppiaita syytettiin ”siveellisyyttä loukkaavien kuvien ja muun luvattoman tavarantoiminnan myymisestä”, jolla tarkoitettiin ilmeisesti myös kondomeita. Katso esim. Ritamies 2006, 102.

²⁶⁰ Ritamies 2006, 166.

informaatiota syntyvyyden säännöstelystä, vaikkakaan lehden kirjoittajat eivät suhtautuneet varauksettomasti lapsiluvun rajoittamisesta käytyyn keskusteluun. Myös Ruotsissa lapsiluvun rajoittamisen pelättiin johtavan liian alhaiseen syntyvyyteen.²⁶¹

Vaikka 1900-luvun alussa erilaisia sukupuoliasioista kertovia opas- ja valistuskirjasia alkoi ilmestyä, niin julkaisut eivät kuitenkaan merkittävästi kohottaneet ihmisten ehkäisytiетouden tasoa tai erilaisten ehkäisymenetelmien tuntemusta. Oppaissa ei esimerkiksi eritelty olemassa olevia ehkäisyvälineitä tai annettu käyttöohjeita.²⁶² 1900-luvun alussa käytiin voimakasta keskustelua siveydestä ja sukupuolimoraalista, jossa yhtenä kiistakysymyksenä oli ehkäisy, mutta silti keruun vastaajat eivät ole viitanneet ehkäisyvälineisiin kertaakaan termillä ”siveettömyysesineet.”

Erilaisilla keruussa esiintyvillä ”varokeinoilla” viitataan kuitenkin myös muuhun, kuin kondomin käyttöön. Näitä muita keinoja on kiinnostavaa tarkastella juuri naisten pyrkimysten valottamiseksi. Kuten Yesilova & Helen huomauttavat, ennen tehokkaita ehkäisymenetelmiä yleisin tapa säännöstellä syntyvyyttä oli keskeytetty yhdyntä. Kondomin tultua markkinoille ehkäisy pysyi kuitenkin edelleen miehisellä alueella ja se oli jotakin, josta miesten tuli huolehtia.²⁶³ Raskauden pelko kuitenkin kosketti nimenomaan naisruumista, joka ajoi naiset myös kokeilemaan erilaisia ehkäisymenetelmiä:

Käyttävät emätinhuuhteluja y.m. Ehkäisykeinoja ja välineitä.²⁶⁴

Jotkut paitsi pidättäytymistä sukupuoliyhdyntästä, joitakin lääkkeitä.²⁶⁵

Tapauksen olen kuullut joka on syönyt pellavan siemeniä ja jotain muutakin tarkoituksella ettei muka saisi lapsia.²⁶⁶

Olen kuullut että käyttävät jotain huhteluja.²⁶⁷

Käyttävät varmuusesineitä, huuhteluita ja ottavat kalun ulos siemenvuodon ajaksi.²⁶⁸

Keskeytetyn yhdynnän lisäksi naiset ovat yrittäneet käyttää erilaisia huuhteluita, öljyjä tai ruoka-aineita, joiden on toivottu estävän raskaaksi tulemista. Jyväskylässä työskennelleellä kättilöllä on varsin optimistinen kuva naisten ehkäisyn käytöstä, sillä hän kirjoittaa, että ainakin 60 prosenttia käyttää ehkäisyvälineitä.²⁶⁹ Esimerkiksi Ala-Nikkola kuvaa, miten 1900-luvun vaihteessa ehkäisykeinot rajoittuivat käytännössä keskeytettyyn yhdyntään, varmoihin päiviin

---

²⁶¹ Kling 2007, 69–70.

²⁶² Ritamies 2006, 156.

²⁶³ Yesilova & Helen 2006.

²⁶⁴ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 99. Kättilö, Laulumaa, Korkeakoski.

²⁶⁵ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 180. Kansakoulunopettaja, Koivikko, Heimoniemi.

²⁶⁶ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 265. Kättilö, Nivala.

²⁶⁷ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 221. Kättilö, Sortavalan maalaiskunta.

²⁶⁸ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 113. Kättilö, Valkeakoski.

²⁶⁹ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 121. Kättilö, Jyväskylän maaseurakunta.

sekä pidättäytymiseen. Kondomin tiedetään olleen jo käytössä, esimerkiksi Englannissa kondomia käytettiin jo 1700-luvulla, mutta sitä pidettiin kalliina ja epäluotettavana ehkäisyvälineenä.²⁷⁰

Hedelmällisyyden transition kaudella ehkäisyyn liittyvissä asioissa selvin muutos oli se, että yhä useammat ihmiset tulivat tietoisiksi syntyvyydensäännöstelyn mahdollisuudesta. Tiedon leviäminen oli kuitenkin hidasta, vaikka ihmiset eri yhteiskuntaluokista alkoivat nähdä syntyvyyden säännöstelyn oikeutena sen sijaan, että se olisi esimerkiksi syntiä.²⁷¹ Jabain nostaa kuitenkin gradussaan esille, että vielä 1950-luvullakin aborttia hakeneiden naimattomien naisten ehkäisytietous vaikuttaa olleen hyvin vähäistä. Kyseinen tulkinta perustuu siihen, että osa naisista kertoi saaneensa tietoa ehkäisystä ja sukupuolisasioista vasta naimisiin mentyään.²⁷²

Naisilla oli monipuolisia pyrkimyksiä raskauden ehkäisyyn 1900-luvun alun Suomessa. Ehkäisykeinojen käyttäminen ei kuitenkaan vielä tuolloin tehokkaasti ehkäissyt uutta raskautta. Toimivien ehkäisykeinojen puuttuessa ja uuden raskauden alkaessa epätoivo raskauden suhteen saattoi kuitenkin syventyä ja joillekin naisille ainoaksi ratkaisuksi muodostui ajatus epätoivotun raskauden päättämisestä.

---

²⁷⁰ Ala-Nikkola 1993, 47–48.

²⁷¹ Ritamies 2006, 171.

²⁷² Jabain 2015, 94.

5. Ei-toivotun raskauden keskeyttäminen

Suomessa säädettiin ensimmäinen laki raskauden keskeyttämisestä vuonna 1950, jolloin raskaudenkeskeytystä pystyi hakemaan lääketieteellisiin syihin vedoten. Ennen tätä raskauden keskeyttäminen oli mahdollista ainoastaan vuoden 1889 rikoslain pakkotilasäädökseen vetoamalla, jolloin raskaus voitiin keskeyttää mikäli nainen oli hengenvaarassa. Ennen raskauden keskeyttämisen laillistamista laittomat sikiönlähdetykset, kuten raskauden keskeytystä tuolloin kutsuttiin, olivat yleisiä. Rikoslaki oli siis vuoteen 1950 asti ainoa raskauden keskeyttämistä koskeva oikeussäädös.²⁷³

Ala-Nikkola ja Meskus jaottelevat sikiön lähdeettämiseen käytetyt keinot 1900-luvun alussa kolmeen ryhmään: ulkoiset menetelmät, joihin kuuluivat töytäisy, putoamiset ja emättimen huuhtelut vedellä tai vesiliuoksilla. Ulkoisiin keinoihin kuului myös esimerkiksi vatsan hieronta, raskaiden esineiden nostelu tai korkeilta paikoilta hyppääminen. Sisäiset menetelmät puolestaan tarkoittivat sisäisesti nautittavia aineita, kuten myrkkynyä mausteita, öljyjä ja lääkeaineita. Näiden lisäksi Ala-Nikkola ja Meskus nostavat esiin kohdunsisäiset menetelmät kolmantena kategoriana. Tällaiset menetelmät tarkoittivat pyrkimystä keskeyttää raskaus välineellisesti käyttämällä esimerkiksi kudinpuikkoa, katetria tai lyijykynää.

Erittelen Ala-Nikkolan ja Meskusen jaottelun pohjalta keruusta nousevia naisten pyrkimyksiä keskeyttää ei-toivottu raskaus ulkoisten ja sisäisten menetelmien avulla alaluvussa 5.1, sillä näistä puhutaan usein vastauksissa yhdessä. Kohdunsisäisiä menetelmiä, mikäli niitä nousee keruusta esiin, käsittelen erikseen alaluvussa 5.2. Keskeinen keruun kysymys, jonka kautta raskauden keskeyttämistä on mahdollista tarkastella, on ”mitä he²⁷⁴ tekevät, jotta raskaus menisi kesken?” ”Lisäksi alalukuun nousee joitakin vastauksia ehkäisykeinojen erittelyn yhteydessä, joten nostan myös niitä luvussa esiin.

5.1 Ulkoiset ja sisäiset keinot raskauden keskeyttämiseen

Ala-Nikkola kuvaa, miten raskauden keskeyttäminen on vaikea tutkimusaihe, sillä sikiön lähdeettäminen oli pitkään kriminalisoitu ja myös laillista raskauden keskeyttämistä säädeltiin tarkasti. Hän kuvaa laittomia sikiönlähdetyksiä suomalaisnaisten salatuksi historiaksi, sillä kriminalisoinnin vuoksi naiset eivät ole raportoineet kokemuksistaan julkisesti. Ala-Nikkolan mielestä on mahdotonta löytää aineistoa, joka olisi naisten itsensä kertomaa, sillä

---

²⁷³ Ala-Nikkola 1993, 2; Helén 1997, 32.

²⁷⁴ ”Heillä” viitataan kysymyksessä naisiin, sillä edellinen kysymys (17) on muotoiltu ”Mitä naiset tekevät, jottei tulisi keskenmeno?” (LIITE 1).

sikiönlähdetys oli niin vaiennettu aihe.²⁷⁵ On totta, että raskaudenkeskeyttäminen oli aiheena arkaluontoinen ja naisten itsensä tuottamaa tietoa on vaikea löytää. Duodecim-keruuseen on kuitenkin päätynyt vihjeitä siitä, millaisia keinoja naiset ovat käyttäneet raskauden keskeyttämiseen. Kätilöt ovat olleet tiiviissä yhteydessä synnyttäneiden naisten kanssa ja vastauksista voidaan tehdä päätelmiä, kuinka yleisesti erilaisia keinoja raskauden keskeyttämiseksi tiedettiin ja käytettiin. Jo keruun kysymyksen muotoilu antaa viitteitä siitä, että raskaudenkeskeytysten tiedettiin olleen yleisempiä kuin julkisesti oli lupa puhua, sillä kysymyksessä kysytään suoraan mitä naiset tekevät jotta saisivat keskenmenon. Kysymystä ei ole esimerkiksi esitetty siinä muodossa, että tietävätkö vastaajat tekeekö kukaan raskauden keskeytyksiä. Vastauksissa on myös eritelty varsin suorasanaisesti erilaisia raskauden keskeyttämiseen käytettyjä keinoja.

Ei siis voi sanoa, että olisi mahdotonta löytää aineistoa, joka olisi naisten itsensä kertomaa. Osaltaan olen onnistunut tavoittamaan omaan tutkimukseeni tällaista materiaalia: aineistoa lukiessa pitää kuitenkin pohtia, missä määrin kätilöt edustavat vastauksissaan viranomaistahoa ja missä määrin naisten ääni kuuluu heidän, myös naissukupuolta edustavien viranomaisten, vastauksissa. Mitä aineisto voi paljastaa? Mistä aineistossa puhutaan ja mitä taas jätetään käsittelemättä?

Ulkoiset ja sisäiset keinot olivat menetelmiä, jotka raskaana oleva nainen pystyi tekemään itsenäisesti. Erilaiset ulkoiset ja sisäiset keinot nousevat monella vastaajalla esiin, kun tiedustellaan mitä naiset ovat tehneet raskauden keskeyttämiseksi. Esimerkiksi elohopeaa juotiin yleisesti tarkoituksena keskeyttää raskaus ja se nouseekin muiden lääkeaineiden ohella monesta vastauksesta esiin:

Ottavat mitä lääkkeitä keksivät ja joku neuvoo.²⁷⁶

Syövät väkeviä rohtoja, usein myös elohopeaa. Muutamat ottavat Natr. Salisyl pulveria.²⁷⁷

Jos joku tahtoi keskenmenon, niin hän ottaa elohopeaa.²⁷⁸

Olen kuullut että käytetään jotain aineita tai ehkä useampaakin lajia, mutta en ole saanut tietää muut kun "elävän hopean" jota käyttävät keskenmenon saamiseksi.²⁷⁹

Keskenmenon saadakseen on elohopean nauttiminen paljon käytännössä täällä.

Ottavat myös tärpättä ja vatsaa haudotaan kuumilla hauteilla ja hierotaan.²⁸⁰

---

²⁷⁵ Ala-Nikkola 1993, 17.

²⁷⁶ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 5. Kätilö, Laitila.

²⁷⁷ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 7. Kätilö, Piikkiö, toiminut aikaisemmin Mynämäellä.

²⁷⁸ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 15. Kätilö, Pyhämaa.

²⁷⁹ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 58. Kätilö, Siikainen.

²⁸⁰ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 104. Kätilö, Mänttä.

Elohopean lisäksi on nautittu esimerkiksi alkoholia. Alkoholia on käytetty siis sekä synnytyskipujen lievittämiseen että yritykseen keskeyttää raskaus. Erilaiset vahvat rohdot, pulverit ja siemenet nousevat myös aineistosta esiin. Ala-Nikkola kuvaa, miten Britanniassa 1920-luvulla käytetyimpiä sikiönlähdetyskeinoja olivat pillerit²⁸¹, suihku, lääkkeet, kiniini, suolat, gini, kuumat kylvyt, karvas omena, glyseriini ja yrtit.²⁸² Duodecim-keruusta voi päätellä, että edellä kuvattujen kaltaisia menetelmiä on ollut käytössä myös Suomessa ja etenkin sisäisesti nautittuja aineita on käytetty laajasti ympäri Suomea. Erilaiset huuhtelut tulevat esiin myös raskauden keskeytyksen yhteydessä. Huuhtelut nousevat aineistosta esiin sekä ehkäisymenetelmänä, että keinona keskeyttää raskaus. Esimerkiksi Valkeakoskella työskennellyt kättilö kirjoittaa naisten ruiskuttavan kylmää vettä kohtuun ”sillä tappaakseen sikiön.”²⁸³

Sisäisten keinojen lisäksi naiset ovat käyttäneet ulkoisia keinoja, jossa omaa ruumista on yritetty satuttaa niin, että raskaus mahdollisesti menisi kesken:

Kesken mennäkseen pudottelevat itsensä, loukkaavat jotenki ja vielä koetetaan nauttia joitakin sisällisiä aineita.²⁸⁴
Nauttivat elohopeata. ”Viisasmuija” hieroo saunassa.²⁸⁵
Hyppivät korkeista paikoista kuten pöydiltä, saunankiukaalta jne.²⁸⁶
Nauttivat esim. elohopeaa ja omia tekemiään lääkkeitä, ynnä kiipeilevät ja nostelevat raskaita painoja.²⁸⁷

Vastauksissa esille tulleilla ”viisailla muijilla” tarkoitettiin itseoppineita lapsenpäästäjiä, joiden käyttöä yritettiin saada kansan keskuudesta kitkettyä koulutetun synnytysavun myötä. Vastauksissa nousee esiin myös hieronta, jolla ilmeisesti tarkoitettiin vatsan kovakouraista hieromista siten, että se aiheuttaisi keskenmenon. Useissa vastauksissa kerrotaan esimerkiksi sekä elohopean nauttimista sisäisesti, että tämän lisäksi erilaisista fyysisistä keinoista, joilla naiset ovat yrittäneet loukata itseään. Tyypillisiä ovat olleet juuri raskaiden esineiden nostelut tai erilaiset hyppyt, töytäisyt tai kaatumiset, joiden avulla on yritetty vastaajien mukaan saada ”veri vuotamaan”, jotta tiedettäisiin raskauden menneen kesken. Naisten hätä alkaneesta

---

²⁸¹ Ei ole tietoa, mitä nämä pillerit sisälsivät. Kysymyksessä on epäilty olleen estrogeenipillerit, joiden tarkoituksena oli käynnistää kuukautiset. Myös suomalaiset naiset ovat kertoneet lääkkeaineista ja ruiskeista, joita lääkärit antoivat raskautta epäileville naisille, mutta ilmeisesti naisille ei selitetty, mistä pistoksissa oli kysymys. Joillakin pistoksilla ajateltiin ilmeisesti olevan kohtua supistava vaikutus, jolla pyrittiin edesauttamaan keskenmenoa. Katso esim. Ala-Nikkola, 1993, 50.

²⁸² Ala-Nikkola 1993, 48.

²⁸³ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 113. Kättilö, Valkeakoski.

²⁸⁴ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 16. Kättilö, Rusko.

²⁸⁵ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 67. Kättilö, Karjalohja.

²⁸⁶ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 101. Kättilö, Kuhmoinen.

²⁸⁷ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 121. Kättilö, Jyväskylän maaseurakunta.

raskaudesta on ollut näissä tapauksissa niin suuri, että pyrkimys raskauden keskeyttämiseen on mennyt oman terveydentilan edelle.

5.2 Kohdunsisäiset menetelmät

Keruusta ei nouse suoraa esiin tarkkoja kuvauksia kohdunsisäisistä menetelmistä keskeyttää raskaus. Ulkoiset ja sisäiset keinot olivat kuitenkin toimenpiteitä, jotka raskaana ollut nainen pystyi itse suorittamaan ilman avustusta. Kohdunsisäinen, välinein toimitettu keskenmeno alkoi yleistyä 1900-luvun alussa, mikä merkitsi Meskuksen mukaan myös sitä, että sikiönlähdettämisen luonne muuttui, sillä instrumenttien käyttäminen onnistui parhaiten toisten ihmisten avustamana. Välineenä saatettiin käyttää esimerkiksi kudinpuikkoa, katetria tai lyijykynää.²⁸⁸ Aineistosta löytyy joitakin viitteitä avustettuun keskenmenoon, esimerkiksi Lahdessa toiminut kunnanlääkäri kommentoi seuraavasti kysymykseen ”liiallisen hedelmällisyyden” vähentämisestä:

Kaikenlaiset ”estävät” keinot levinneet jo kansan keskuuteen ja useat matkustavat Helsinkiin sikiön poisajamista varten.²⁸⁹

Mielenkiintoista on, että kunnanlääkäri on erikseen maininnut Helsingin paikkana, jossa raskauden keskeytys onnistuu. Helsinki nousee myös Ritamiehen tutkimuksessa esiin sairaalassa hoidettujen keskenmenojen kautta. Ritamiehen mukaan tutkimustietoa on ollut saatavilla vain Helsingin sairaaloista. Helsingin sairaaloissa hoidettujen keskenmenojen määrä kasvoi vuosina 1908–1917. Ritamiehen mukaan Helsingin sairaaloissa tapahtuneista keskenmenoista 90% oli ”rikollisia”, jolla hän viittaa siihen, että raskaus ilmeisesti keskeytettiin tarkoituksella lääkärin toimesta.²⁹⁰ Ritamies perustaa väitteen Aulis Apajalahden vuonna 1939 laatimaan tutkimukseen, jossa tarkastellaan keskenmenojen lisääntymistä ja siihen vaikuttaneita tekijöitä Helsingin sairaaloissa vuosina 1907–1937. Ritamies ei kuitenkaan avaa Apajalahden käyttämää tutkimusaineistoa sen enempää. Myös Meskuksen tutkimuksessa Helsingin yhteys raskauden keskeytyksiin nousee esiin. Meskus käyttää aineistonaan Helsingin raastuvanoikeudessa käsiteltyjä sikiönlähdetystapauksia vuosina 1910–1920 ja 1930–1940. Sikiönlähdetysten määrä ei tutkimuksen aikarajaukseen osuvan ensimmäisen tarkasteluajanjakson aikana noussut kovin korkeaksi. Meskuksen mukaan tuomioita annettiin

---

²⁸⁸ Ala-Nikkola 1993, 48–49; Meskus 2001, 291.

²⁸⁹ SKS KRA. E 186–190. Vastaja 93. Kunnanlääkäri, Lahti.

²⁹⁰ Ritamies 2006, 199.

Suomessa noin kymmenen vuodessa. Merkittävää kuitenkin on, että kaikki aineiston tapaukset koskivat avustettuja raskauden keskeytyksiä ja syytettyjen joukossa on miehiä ja naisia. Naisten joukossa on sekä kättilökoulutuksen saaneita että maallikkoja.²⁹¹

Meskuksen mukaan naiset muodostivat keskenään tiedon verkostoja, sillä sikiönlähdettäjän löytäminen edellytti yhteystietojen hankkimista. Apua haettiin työkavereiden, ystävien, samassa asunnossa tai talossa asuvien tuttavien sekä sukulaisten kautta naistenkeskiseen myötätuntoon tukeutuen. Raskauden keskeyttäjää etsittiin 1910-luvulla myös sanomalehti-ilmoitusten kautta. 1930-luvun kuluessa laittomasta raskauden keskeyttämisestä tuli kaupunkinen työläispiireissä julkinen salaisuus, johon liittyi yleinen tietoisuus käytettyjen menetelmien tehokkuudesta sekä toimenpiteen hiljainen hyväksyntä. Meskuksen mukaan laittomaan raskauden keskeyttämiseen liittyvä lehti-ilmoittelu muuttui myös siten, että ilmoituksia jättivät nyt pääasiassa sikiönlähdettäjät. Mielenkiintoista tässä on, että koodi jota ilmoituksissa käytettiin oli ilmeisesti ”kättilö auttaa hoidettavia” ja tätä käyttivät hyväkseen myös maallikkolähdettäjät. Ammattitaitoiset, yksityisesti toimivat kättilöt saivat yhä enemmän raskauden keskeyttämistä koskevia pyyntöjä. Käsitellessään 1930-luvun sikiönlähdetystapauksia Meskus kirjoittaa, että Helsinkiin tultiin muualta, sillä naiset olivat kuulleet helsinkiläisten kättilöiden suorittavan raskauden keskeytyksiä.²⁹² Ilmeisesti tämä on joillakin paikkakunnilla ollut ajatuksena jo vuonna 1914, koska Helsinki nousee Duodecimin keruuaineistosta erikseen esiin. Kättilöt ja itseoppineet lapsenpäästäjät näyttävät kamppailleen keskenään sekä synnytysavun tarjoamisesta että raskauden keskeytyksen toimittamisesta. Aineistosta löytyy muutamia viitteitä Meskuksen esille tuomaan kättilöiden ja raskauden keskeyttämisen väliseen yhteyteen. Naiset ovat vedonneet raskaudenkeskeyttämisessä myös lääkäriin:

Koittavat saada keskusia (muutamat pyytävät siinä kättilöäkin avukseen).²⁹³

Nykyään ei toivota paljon lapsia, 2-3 olisi kylliksi. Käyvätpä joskus aviovaimotkin lääkäriä pyytämässä abortin tekemään. Hedelmättömiä ei halveksita, mieluummin kadehditaan.²⁹⁴

Vastausten yhteydessä ei kuitenkaan nouse esiin, miten kättilöt tai lääkärit ovat reagoineet mahdollisiin pyyntöihin keskeyttää raskaus. Tämä on ymmärrettävää ottaen huomioon sen,

---

²⁹¹ Meskus 2001, 288.

²⁹² Meskus 2001, 291–292.

²⁹³ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 7. Kättilö, Piikkiö, toiminut aikaisemmin Mynämäellä.

²⁹⁴ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 102. Kunnanlääkäri, Lappi (Satakunnassa).

että kysymyksessä oli kuitenkin laiton toimenpide. Kätilöiden toiminta oli jo synnytyksen aikanaikin rajoitettua. Vuoden 1879 kätilöohjesäännön jälkeen kätilöt saivat opetella synnytyspihtien käyttöä, mutta Hännisen mukaan siihen saattoi saada luvan erikoistapauksissa. Vaikeammissa synnytyksissä paikalle oli kutsuttava lääkäri.²⁹⁵ Tampereen kaupungin kätilöiden synnytysluetteloiden lukeminen paljastaa, että pihtisynnytyksen toimitti usein lääkäri. Kätilöt ovat kirjanneet huomautuksia kohtaan esimerkiksi seuraavasti: ”pihtisynnytyksen teki tohtori Börgvist.” Kätilötkin ovat ilmeisesti toimittaneet joitakin pihtisynnytyksiä, sillä osa pihtisynnytyksistä on kirjattu ylös muodossa ”pihtisynnytys tehtiin”.²⁹⁶ Kätilöt tuovat myös esiin, että tietävät raskauden keskeytyksistä, mutta heille ei kerrota asiasta. Tässä yhteydessä he eivät viittaa ammattilaisiin, vaan raskauden keskeytyksen toimittaa yleensä aina joku muu, kuten kansanlääkäri tai ”puoskari”:

He hierottavat, nauttivat elohopeata, lusikkavettä, kansanlääkärit sekä miehet että naiset laittavat keskenmenoja raskaille naisille, mutta minulle he eivät uskalla sanoa miten.²⁹⁷

Meskus kirjoittaa sikiönlähdettämistä elämän hallinnan alakulttuurina ja yhteiskunnallisena anomaliana eli poikkeavuutena. Hän tarkoittaa alakulttuurin käsitteellä epävirallista, usein maanalaista toimintaa, joka on luovaa ja aktiivista, mutta myös vastarintaista ja epäjärjestystä tuottavaa. Artikkelissa hän määrittelee sikiönlähdetyksen alakulttuurin valtakulttuurista poikkeavaksi toimintamuodoksi, joka asettaa vallitsevalle kulttuurille vakavan haasteen uudistaen sitä pelkällä olemassaolollaan. Sikiönlähdetyksellä oli ristiriidassa vallitsevan reproduktiopolitiikan kanssa ja siihen reagoitiin lopulta laillistamalla raskauden keskeyttäminen vuonna 1950.²⁹⁸ Tosin tällöinkin keskeytystä oli vaikea saada ja sosiaalisiin syihin vedoten raskauden keskeytys laillistettiin vuonna 1970, jonka Ala-Nikkola on rinnastanut osaksi samaan aikaan käynnissä ollutta seksuaalista vallankumousta.²⁹⁹

Meskus näkee, että historiallisena ilmiönä sikiönlähdettäminen oli osa urbaania työläisyhteiskuntaa, jossa oli piirteitä kaupunkiköyhälistön rikollisesta alamaailmasta. Tälle alamaailmalle oli hänen mukaansa tyypillistä pyrkimys toimeentuloon ja vaurastumiseen samalla kun sillä on ollut konfliktialtista suhdetta ympäröivään valtakulttuuriin.³⁰⁰

---

²⁹⁵ Hänninen 1965, 119.

²⁹⁶ Tampereen terveydenhoitolautakunnan arkisto. E. II. Kätilöiden ilmoituksia synnytyksistä. 1911. Molemmat lainaukset samasta luettelosta.

²⁹⁷ SKS KRA. E 186–190. Vastaaaja 124. Kätilö, Konginkangas.

²⁹⁸ Meskus 2001, 287–288.

²⁹⁹ Ala-Nikkola 1993,

³⁰⁰ Meskus 2001, 296.

Keruuaineistosta ei raskauden keskeyttämisen osalta tehdä eroa kaupunkityöväestön ja maaseudun ”talonpoikien” välille. Keruun vastaajat eivät myöskään käytä termiä ”sikiönlähdetyt” eritellessään naisten keinoja raskauden keskeytykseen. Useasti mainitaan esimerkiksi, että yritetään saada keskonen syntymään tai jotkut vastaajat, pääasiassa lääkärit, käyttävät jo termiä abortti:

Useasti koittavat saada, tavalla tai toisella keskoiset syntymään.³⁰¹

Joskus kovakouraista hierontaa saadakse abortin luvattomasta raskaudesta.³⁰²

Yllä mainittu luvaton raskaus tarkoittaa avioliiton ulkopuolista raskautta, josta yleensä seurasi naiselle häpeää. Avioton raskaus oli jyrkästi siveellisyyden ihanteen vastaista ja paljasti väistämättä aviottoman seksuaalisuuden harjoittamisen. Avioton lapsi ei vastannut yhteiskunnan normia, mutta se ei silti välttämättä merkinnyt naiselle sosiaalista katastrofia, eikä heitä ajettu yhteisön tai perheen ulkopuolelle.³⁰³ Aviottomalle äideille raskaus ja lapsen saaminen saattoi sosiaalisen häpeän lisäksi merkitä myös taloudellista katastrofia. Lisäksi täytyy huomioda, että keruuseen vastanneet kättilöt eivät ole eritelleet vastauksissaan naimattomien ja naimisissa olevien toimintatapoja. Moni tuon ajan synnyttäjistä kuitenkin oli naimisissa ja naiset, joiden kanssa kättilöt olivat tekemisissä olivat väistämättä joko ensisynnyttäjiä tai sitten heillä oli takanaan jo useampi synnytys. Raskauden keskeytyksen pyrkivät siis yleensä tekemään naiset, joilla oli jo monta synnytystä takana ja jotka olivat uupuneita suuren lapsilauman keskellä. Raskaus saattoi siis olla ei-toivottu myös naimisissa olevien naisten, ei vain naimattomien, keskuudessa. Naisten toimijuutta raskauden keskeytyksen anomisessa 1950-luvulla tutkinut Miina Keski-Petäjä esimerkiksi toteaa, että valtaosa aborttia hakeneista naisista oli naimisissa olevia, uupuneita äitejä.³⁰⁴

Raskauden keskeytykseen ei ryhdytty kevyin perustein, vaan se kertoo jotain perustavanlaatuisesta naisen hädästä. Ala-Nikkola kuvaa, miten sikiönlähdettäminen oli hengenvaarallista ja ei myöskään automaattisesti onnistunut jokaisella yrityskerralla. Myös Kling kirjoittaa raskaudenkeskeytyksiin liittyvistä riskeistä. 1900-luvun taitteessa raskaudenkeskeytys oli myös Ruotsissa laitonta. Toiminnan rikollisuus aiheutti sen, että vaikka naiset olisivatkin löytäneet apua välinein toimitettuun keskenmenoon, olivat riskit komplikaatioihin suuret. Koska raskaudenkeskeytys oli kielletty, ei kouluttautunutta,

---

³⁰¹ SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 11. Kättilö, Paimio.

³⁰² SKS KRA. E 186–190. Vastaaja 19. Piirilääkäri, Salo.

³⁰³ Saarimäki 2010, 108 & 2012, 182.

³⁰⁴ Keski-Petäjä 2012, 43.

ammattitaitoista apua ollut saatavilla. Raskaudenkeskeytykseen saatettiin silti päätyä suuresta riskistä huolimatta.³⁰⁵ Naiset saattoivat yrittää sikiönlähdetystä useampaan kertaan tai joka tapauksessa joutua synnyttämään ei-toivotun lapsen, jos säilyivät toimenpiteestä hengissä ja raskauden keskeytys ei ollut onnistunut. Nikkolan mukaan viimeisiä keinoja välttää avioton äiteys saattoi olla lapsenmurha, joka ei kuitenkaan ollut kovin yleinen keino Suomessa. Esimerkiksi 1816–1865 aviottomia lapsia syntyi 170 000, mutta todistettuja lapsenmurhia tehtiin samana ajanjaksona vain 356.³⁰⁶ Ajatus pelkän aviottoman raskauden välttämisestä myös poissulkee sen tosiasian, että muutkin kuin naimattomat naiset pyrkivät aiheuttamaan itselleen keskenmenon. Ritamies kirjoittaa, miten lapsenmurhaa käytettiin Euroopassa perhekoon kontrolloimiseen 1800-luvun loppuun saakka. Hän kuitenkin jatkaa, että naisten on todettu harvoin suunnitelleen lapsen surmaamista.³⁰⁷ Lapsenmurhia ja niihin liittyviä oikeudenkäyntejä tutkinut Mona Rautelin osoittaa, että lopulta kovin moni naimaton nainen ei päätenyt surmaamaan lastaan. Piiloraskaus oli 1800-luvulla melko yleistä, mutta sitä ei osattu yhdistää lapsenmurhatapauksiin. Piiloraskauden yleisyyteen vaikuttivat Rautelinin mukaan häveliäs raskauskulttuuri, raskauden vaiheisiin liittyvän sanaston puuttuminen sekä häpeä ei-aviollisesta raskaudesta. Piiloraskaus päättyi usein avustamattomaan synnytykseen ja vastasyntyneen tapaturmaiseen kuolemaan. Piiloraskaudet on mielletty tiedon puutteessa usein poikkeuksetta salatuiksi raskauksiksi, joissa tarkoituksena on ollut surmata vastasyntynyt lapsi.³⁰⁸ On siis liian suorasukaista väittää, että lapsenmurhilla olisi tietoisesti ja yleisesti kontrolloitu perhekoko.

Ala-Nikkola kirjoittaa, miten periaatteellisella oikeudella ja vapaudella valita oli vähän merkitystä verrattuna sosiaaliin ja taloudellisiin olosuhteisiin, jotka määrittivät naisten reproduktiivisia valintoja. Naisten lisääntymistä koskevat valinnat ja valinnanmahdollisuudet ovat olleet sidoksissa yhteiskuntaan, sukupuoleen, ikään ja luokkaan. Ala-Nikkola kehystää naisten lisääntymisoikeudellisia valintoja lainsäädännön ja sosiaaliturvan kehityksen kautta, joiden avulla naisten oli mahdollista tehdä omia henkilökohtaisia valintojaan ja järjestää elämänsä olosuhteita uudella, vapaammalla tavalla.³⁰⁹ Naisten reproduktiivisen valinnan mahdollisuuksia on lisännyt esimerkiksi lisääntymisoikeuksia koskevan lainsäädännön kehitys. Kuitenkin tutkimusaineistoni osoittaa,

---

³⁰⁵ Kling 2007, 182.

³⁰⁶ Ala-Nikkola 1993, 49.

³⁰⁷ Ritamies 2006, 88.

³⁰⁸ Rautelin 2017, 168–171.

³⁰⁹ Ala-Nikkola 1993, 9, 15.

että valintoja raskaudenkeskeytyksen suhteen on tehty jo kauan ennen abortin laillistamista. Naisten reproduktiotoiveet ja -pyrkimykset ovat vaikuttaneet reproduktiokulttuurin muutokseen ja pakottaneet esimerkiksi yhteiskunnan rakenteita taipumaan muutoksen mukana ja kehittämään esimerkiksi aborttilainsäädäntöä.

6. Päätelmät

Kansan naisilla on ollut monipuolisia pyrkimyksiä oman lisääntymisensä suhteen, joilla on myös aktiivisesti haastettu vallitsevaa reproduktiokulttuuria. 1900-luvun alussa reproduktioon liittyvät ajatukset ja toimintamallit näyttäytyivät moninaisina ja naisilla oli myös erilaisia pyrkimyksiä vaikuttaa omaan lisääntymiseensä. Sekä naisten pyrkimyksiä saada lapsia, rajoittaa lapsilukua että keskeyttää raskaus yhdistää se, että niitä tavoiteltiin aktiivisesti oman toiminnan kautta.

Aineistosta voidaan tehdä päätelmä, että naiset tunsivat synnytyksen kulkua ja tunnistivat esimerkiksi kun synnytys alkoi, sillä useissa vastauksissa tuodaan esille, miten naiset tiesivät syntymään liittyvät poltot. Myös lisääntymisterveyteen yritettiin vaikuttaa, vaikka kaikki toiminta ei välttämättä olisi aina terveyttä edistänytkään. Esimerkiksi alkoholilla yritettiin tavallisesti lievittää synnytyksen aiheuttamia tuskia, mutta itse synnytystapahtuman yhteydessä mainitaan useasti, että esimerkiksi välilihaa ei tuettu tai ”jälkeiset” otettiin kovakouraisesti pois. Tällainen toiminta on luultavasti lisännyt lapsivuodeajan kuolleisuusriskiä. Synnytys oli lisääntymisterveyden kannalta rankka tapahtuma naiselle. Jos syntyvä lapsi esimerkiksi kuoli synnytyksen yhteydessä, olivat toimenpiteet lapsen ulossaamiseksi usein brutaaleja. Naisen piti kestää sekä kivulias synnytys, lapsen menettäminen, että kuolleen lapsen ulossaaminen kohdusta. Kaikki naiset eivät selvinneetkään synnytyksistä hengissä.

Lisääntymisterveyttä kehitettiin esimerkiksi kätilöiden aktiivisella koulutuksella ja ammatillista synnytysapua yritettiin juurruttaa kansan keskuuteen myös valtion taholta. Tämä kuitenkin herätti naisissa myös epäluuloja, jolloin saatettiin mieluummin turvautua tuttuun lapsenpäästäjään kuin vieraaseen kätilöön. Vaikka laitossynnytys, joka alkoi 1900-luvun alussa olla kaupungeissa mahdollinen, olisi ollut turvallisempi, niin siihen suhtauduttiin pelolla. Synnytyslaitokseen mentiinkin aluksi yleensä silloin, kun kotisynnytyksessä ei ollut enää mitään tehtävissä ja naisen ja lapsen selviämismahdollisuudet olivat jo valmiiksi huonot. Tämä sai tilanteen näyttämään siltä, että synnytyslaitoksesta oli huonot mahdollisuudet selvitä hengissä. Ammatillisen synnytysavun ja laitossynnytysten juurruttaminen kansan naisten keskuuteen olikin 1900-luvun alussa vielä hidasta. Naiset käytännössä olivat siis huolissaan lisääntymisterveyteensä liittyvistä seikoista, mutta toisaalta ammatillista tietoutta ei oltu saatu vielä vakiinnutettua kansan keskuuteen, jolloin oma toiminta saattoi myös huonontaa naisten terveyttä. Lisäksi valistusta keskitettiin paljon syntymän jälkeiseen aikaan ja lasten hoitoon, eikä annettu niinkään konkreettisia ohjeita turvallisen raskausajan takeeksi, joka myös näkyy

vastauksissa: naiset käytännössä kiinnittivät huomiota fyysiseen varovaisuuteen esimerkiksi raskaiden esineiden kanssa, jotta keskenmenon riski pienenesi.

1900-luvun alussa lasten saaminen oli vahva yhteiskunnallinen normi ja lapsettomia naisia pidettiin osittain sairaina tai "viallisina". Keruusta nousi esimerkiksi kommentteja, että he eivät ole "todellisia naisia" tai "naisia sisäelimistään". Mikäli nainen kuitenkin halusi lapsen, lapsettomuuden hoitoon ei käytännössä ollut keinoja. Lääkärin hoitoon hakeuduttiin, mutta aineistosta ei nouse esiin tietoa, pystyivätkö lääkärit ratkaisemaan näitä ongelmia mitenkään. Luultavasti eivät, sillä esimerkiksi mitään toimivia hedelmöityshoitoja ei ollut vielä olemassa. Ainoaksi keinoksi saattoikin joskus muodostua rukoilu tai erilaiset taikauskon menetelmät, joista toivottiin apua raskaaksi tuloon.

Lapsettomuus ei näyttäytynyt kaikkien naisten mielestä kuitenkaan katastrofina. Keruusta nousee paljon vastauksia, joissa naiset ovat kättilöiden mielestä tyytyväisiä, mikäli eivät saa lapsia. Erityisesti tapana näyttää olleen, että naiset, joilla oli paljon lapsia kadehtivat lapsettomia naisia. Tässä kohtaa täytyy huomioda, että kadehtimista näyttää olleen molemmin puolin: lapsettomat kadehtivat naisia joilla oli lapsi ja toisin päin. On mahdollista, että lapsettomuus oli myös tietoinen valinta, sillä esimerkiksi tamperelaisten työläisten avioliitoista noin kymmenen prosenttia pysyi kokonaan lapsettomina. Syitä lapsettomuuden taustalla ei kuitenkaan voida tietää tarkasti, lapsettomuuteen on voinut vaikuttaa esimerkiksi toistuvat keskenmenot. Toisaalta aineistosta tulee myös ilmi, että ne, joilla ei ollut yhtään lapsia olisivat halunneet edes yhden. Naisilla ja pariskunnilla on kuitenkin selvästi ollut aktiivista toimintaa lapsiluvun rajoittamiseksi. Lapseton nainen oli aikansa poikkeuksellinen tyypillisyyys, joka kuitenkin paljastaa kauhistelun sijaan jotakin olennaista ajan yhteiskunnasta: kaikkien naisten tai pariskuntien toiveissa ei voida sanoa olleen pyrkimys jälkikasvuun.

Raskaudet toistuivat usein ja kuormittivat naisia niin henkisesti kuin fyysisesti. Suuri lapsijoukko oli myös taloudellinen haaste. Taloudellisten ja sosiaalisten ongelmien sijaan aineistosta nousee kuitenkin esiin nimenomaan toistuvan raskauden pelko. Raskauden pelko johti pitkiin imetyksiin, joilla hedelmällisyys saatiin pidettyä alhaisena ja naisten synnytysvälit pitenivät. Kuukautisten alkamista yritettiin esimerkiksi pitkittää imettämällä, sillä naiset tunnistivat kuukautisten ja hedelmällisyyden yhteyden. Imetys oli luonnollinen osa syntymän jälkeistä arkea ja imetykseen suhtaudutaan keruussa myös osittain luonnollisena ehkäisykeinona. Kaikkien äitien myös selkeästi odotettiin imettävän lapsiaan. Kuitenkin, jos imettäminen oli jatkunut "liian pitkään" sitä myös kommentoitiin. Imettäminen nähtiin siis

toisaalta luonnollisena, mutta toisaalta ehkäisy ei ollut ajan normi, jolloin sitä myös kommentoitiin.

Naisilla oli kuitenkin myös imettämisen lisäksi aktiivisia pyrkimyksiä rajoittaa syntyvyyttä. Erilaisia tehokkaaksi toivottuja menetelmiä näyttää olleen laajasti käytössä. Kondomit, erilaiset huuhtelut, keskeytetty yhdyntä ja pidättäytyminen ylipäättään olivat naisten ja pariskuntien keskuudessa tunnettuja menetelmiä raskauden estämiseksi. Suuri lapsiluku ei näytä olleen keruun valossa kovinkaan monen naisen toiveissa, josta myös keinot syntyvyyden säännöstelyyn kielivät.

1900-luvun alussa sukupuoliasioihin ja ehkäisyyn kiinnitettiin huomiota ja selvin muutos oli se, että pyrkimyksistä syntyvyyden säännöstelyyn on myös raportoitu ja syntyvyyttä on yritetty aktiivisesti rajoittaa. Yhä useammat ihmiset olivat tietoisia mahdollisuudesta syntyvyyden rajoittamiseen ja näitä mahdollisuuksia on myös hyödynnetty. Tieto levisi kuitenkin hitaasti, vaikka syntyvyyden säännöstely alettiin nähdä oikeutena sen sijaan, että se olisi esimerkiksi siveellisyyden vastaista. Vaikka tehokkaita ehkäisymenetelmiä ei ollut laajasti käytössä, niin ehkäisyyn pyrittiin aktiivisesti erilaisilla tuolloin tehokkaiksi katsotuilla menetelmillä. Aineisto osoittaa, että ihmisten toiveet lapsiluvusta ja lasten hankinnasta eivät ole olleet aikaansidonnaisia, vaikka aina kulloisestakin ”nykyajasta” tulkitessa ajatellaan, että ennen naiset ovat halunneet paljon lapsia, mutta eivät enää. Suurta lapsijoukkoa ei toivottu, mutta toisaalta kokonaan lapseton nainen saattoi myös joutua marginaaliin ja tarkastelun kohteeksi.

Naisten aktiivisesta toiminnasta oman lisääntymisensä suhteen kertovat myös pyrkimykset keskeyttää raskaus. Aineistosta tulee esiin, että erityisesti elohopeaa ja muita lääkkeitä nauttimalla naiset ovat yrittäneet sisäisin menetelmin keskeyttää raskauden. Useat vastaajat kirjoittavat myös pohtiessaan mitä keinoja naisilla on liiallisen hedelmällisyyden estämiseksi, että he yrittävät saada keskosen syntymään. Raskauden keskeytystä toivottiinkin usein paitsi aviottoman raskauden tuottaman häpeän vuoksi, niin siitä syystä, että naiset eivät halunneet enää lisää lapsia. Usein tämä johtui äitien uupumuksesta. Keskeytykseen pyrittiin myös esimerkiksi ulkoisin menetelmin, kun naiset pyrkivät loukkaamaan itsensä siten, että raskaus menisi kesken. Aineistosta nousee myös esiin, että lääkäreiltä ja kättilöiltä on pyydetty apua raskauden keskeytykseen, mutta tarkemmin ei eritellä sitä, onko tällaista apua tarjottu. Kokonaisuudessaan myös raskauden keskeyttämistä ohjasivat niin sosiaaliset kuin taloudelliset syyt. Raskauden keskeytys oli yleensä viimeinen keino, eikä siihen päädytty

kevyin perustein. Naisilla oli suuri riski kuolla toimenpiteen yhteydessä, eivätkä keskeytykset aina onnistuneet. Mikäli nainen selvisi toimenpiteestä hengissä, ainoaksi vaihtoehdoksi saattoi silti jäädä ei-toivotun lapsen synnytys.

Tutkimuksen tärkein anti on mielestäni se, miten yleisiä toivomukset syntyvyyden säännöstelystä olivat. Naisten toiveet lapsiluvusta eivät eroa nykypäivän toivomuksista merkittävästi. Vaikka ajan käytänteet ja reproduktiokulttuuri näyttäytyy nykypäivän valossa hyvin erilaiselta, merkittävää on kuitenkin toivomusten samanlaisuus. Suuria lapsijoukkoja ei olla toivottu 1900-luvun alussakaan, vaan useassa tapauksessa se on luultavasti ollut pakon sanelema lopputulos tehokkaan ehkäisyn vielä puuttuessa.

Vaikka naisliike ajoi 1900-luvun vaihteessa seksuaalisesti pidättäytyvää elämäntyyliä ja siihen kannustettiin yhteiskunnallisesti, pidättäytyminen yhdynnästä ei kuitenkaan siveellisessä mielessä nouse aineistosta esiin.

Tutkimukseni osoittaa, että esimerkiksi Helstin kritiikki käyttämäni tutkimusaineistoa kohtaan ei näyttäydy historian tutkimuksessa samanlaisena ongelmana, kuin etnologiassa. Vaikka aineisto on 1900-luvun alun ammattilaisten kirjoittamaa, niin käyttämälläni muistitietotutkimuksen ja mikrohistoriallisen tutkimuksen menetelmillä naisten pyrkimykset nousevat aineistosta monivivahteisina esiin, kuten olen edellä osoittanut. Aineistoni paikkaa myös Ala-Nikkolan tutkimuksessaan esittämää väitettä siitä, että naisten reproduktiota olisi mahdotonta tutkia naisten itsensä kautta. Ala-Nikkola näkee, että tällaista aineistoa on ”mahdotonta” löytää. Ala-Nikkolan tulkinta osoittautuu kuitenkin tutkimukseni kohdalla liian suppeaksi, sillä aineistosta on noussut monipuolisesti esiin niin pyrkimyksiä saada lapsia, rajoittaa lapsilukua kuin keskeyttää raskaus.

Aineistosta pystyy tarkastelemaan nimenomaan naisten toiveita ja toimintatapoja, sillä aineiston kysymykset keskittyvät niihin. Oma tutkimukseni kuvaa naisten toimintaa suomalaisessa yhteiskunnassa yleisesti. Koska Duodecimin keruuaineisto on kuitenkin kerätty laajasti ympäri Suomea ja organisoitu arkistoon alueittain, on jatkotutkimuksessa tilaa tarkastella lähemmin esimerkiksi jonkun Suomen alueen reproduktiokulttuurissa tapahtuneita muutoksia.

Lähteet ja kirjallisuus

I ARKISTOLÄHTEET

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, perinteen ja nykykulttuurin kokoelma (SKS KRA)
Duodecim. E. 1914-1950.

Tampereen kaupungin arkisto

Tampereen terveydenhoitolautakunnan arkisto.

E. II. Kätilöiden ilmoituksia synnytyksistä. 1897–1918.

II PAINETUT LÄHTEET

Kätilölehti, seuraavat artikkelit:

Suomen kätilötoimesta ja sen parantamisesta, 5/1898.

Mietelmiä kätilöidemme sivistyksestä. 12/1914

Lähetettyjä kirjoituksia. Pikku seikkoja. 11/1907.

III INTERNETLÄHTEET

Yleinen suomalainen asiasanasto: <https://finto.fi/ysa/fi/>

Suomen virallinen tilasto: Väestö: Syntyneet: 002 Elävänä syntyneet sukupuolen ja äidin avioisuuden mukaan 1761–2018.

Suomen virallinen tilasto: Väestö: Syntyneet: 008 kokonaishedelmällisyys vuosina 1776–2018.

Suomen virallinen tilasto: Väestö: Kuolleet. Imeväiskuolleisuus Suomessa vuosina 1751–2018.

IV KIRJALLISUUS

Alasuutari, Pertti, *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino: Tampere, 1993.

Ala-Nikkola, Merja, *Laiton lailliseksi ja kielletty sallituksi, tutkimus raskauden keskeytyksen laillistamisesta Suomessa*. Tampereen yliopisto: Tampere, 1993.

Cook, Hera, *The Long Sexual Revolution: English Women, Sex, and Contraception 1800-1975*. Oxford University Press: Oxford. 2004.

- Davis, Natalie Zemon, "Sosiaalhistorian haasteet" (suom. Rahikainen Marjatta & Jyri Kokkonen). Teoksessa Rahikainen, Marjatta (toim.), *Matkoja moderniin*. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki, 1996. Alkuperäinen teksti "The Shapes of Social History" ilmestynyt julkaisussa *Storia della Storiografia/History of Historiographie*, 1990 No: 17. 28–34.
- Elomäki, Anna, "Politiikan siveellisyys ja siveellisyyden politiikka suomalaisten naisasianaisten teksteissä". Teoksessa Pulkkinen, Tuija & Sorainen, Antu (toim.), *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen. Poliittisen käsitteen historia*. SKS: Helsinki, 2011. 131–152.
- Gardarsdóttir, Ölof, *Saving the Child. Regional, cultural and social aspects of the infants mortality decline in Iceland 1770-1920*. Umeå Universit., Umeå, 2002.
- Hakosalo, Heini, "Virkaa tekemässä – lääkärinaiset 1900-luvun alun Suomessa". *Tieteessä tapahtuu* 26 (2008):8, 13–21.
- Harjula, Minna, *Terveyden jäljillä. Suomalainen terveystaloudellinen politiikka 1900-luvulla*. Tampere University Press: Tampere, 2007.
- Helen, Ilpo, *Äidin elämän politiikka: naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Gaudeamus: Helsinki, 1997.
- Helsti, Hilka, *Kotisynnytysten aikaan: etnologinen tutkimus äitiyden ja äitiysvalistuksen konflikteista*. SKS: Helsinki, 2000.
- Hytönen, Kirsi-Maria, Laine-Frigren, Tuomas & Markkola, Pirjo: "Muuttuva työläisperhe tutkimuksen kohteena". Teoksessa Hytönen, Kirsi Maria & Laine-Frigren, Tuomas (toim.), *Työläisperhe arjessa ja kriisissä*. Työväenhistorian ja perinteen tutkimuksen seura, 2015.
- Hänninen, Sisko-Liisa, *Kätilötyön vaihteita*. Otava: Helsinki, 1965.
- Ignatius, Jaakko: *Suomalainen Lääkärisseura Duodecim 1881–2006*. Osa I. Kustannus Oy Duodecim: Helsinki, 2012.

- Jabain, Ellen, *"Ei, ei se lapsi synny" Nuorten naisten abortinhaku ja toimijuus Helsingin sosiaalineuvolassa 1950- ja 1960-luvuilla*. Helsingin yliopisto: Helsinki, 2015.
- Keinänen, Marja-Liisa, "Vastasyntyneen muovaaminen lapseksi. Syntymän jälkeiset rituaalit ja lapsen sosiaalinen syntymä suomalaisella maaseudulla 1800-luvun jälkipuoliskolla ja 1900-luvun alussa". Teoksessa Saarimäki, Pasi & Hytönen, Kirsi-Maria & Niskanen, Heli (toim.), *Lapsi matkalla maailmaan. Historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään*. SKS: Helsinki, 2012, 194–244.
- Keski-Petäjä, Miina, *Aborttitoiveet ja abortintorjunta, Raskaudenkeskeytysten hakeminen 1950-60-lukujen Suomessa*. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen katsauksia: Helsinki, 2012.
- Kling, Sofia, *Vi vågå ej helt leva. Barnbegränsning, sexualitet och genus under den svenska fertilitetstransitionen*. Print & Media, Umeå Universitet: Umeå, 2007.
- Korppitommola, Aura, "Wichmann, Seth (1885–1939) lapsenpäästöopin ja gynekologian professori". Teoksessa Klinge, Matti (toim.), *Suomen kansallisbiografia*. SKS:Helsinki, 2007, 480–481.
- Koskinen, Seppo & Martelin, Tuija, "Kuolleisuus". Teoksessa Koskinen, Seppo (toim.), *Suomen väestö*. Gaudeamus: Helsinki, 1994, 150–225.
- Levi, Giovanni, "On Microhistory". Teoksessa Burke, Peter (toim.), *New Perspectives on Historical Writing*, 1991, 1.painos.
- Markkola, Pirjo, Työläiskodin synty, *Tamperelaiset työläisperheet ja yhteiskunnallinen kysymys 1870-luvulta 1910-luvulle*. Historiallisia tutkimuksia 187. Suomen historiallinen seura: Helsinki, 1994.
- Markkola, Pirjo, *Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860-1920*. SKS: Helsinki, 2002.

- Markkola, Pirjo, "Työläislapsen matka maailmaan". Teoksessa Saarimäki, Pasi & Hytönen, Kirsi-Maria & Niskanen, Heli (toim.), *Lapsi matkalla maailmaan. Historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään*. SKS: Helsinki, 2012, 283–320.
- Meskus, Mianna, "Väestön elinvoima ja tahallinen keskenmeno. Raskauden keskeyttämisen politisoituminen 1900-luvun alun Suomessa". Teoksessa Helén, Ilpo & Jauho, Mikko (toim.), *Kansalaisuus ja kansanterveys*. Gaudeamus: Helsinki, 2003, 211–232.
- Meskus, Mianna "Sikiönlähdettämisen alakulttuuri 1900-luvun alun Suomessa". *Sosiologia* 38:4 (2001), 287–299.
- Notkola, Irma-Leena, *Luonnollisesta hedelmällisyydestä lapsirajoitukseen*, Suomen Väestötieteen yhdistyksen julkaisuja N:o 12: Helsinki, 1989.
- Notkola, Irma-Leena, "Hedelmällisyys". Teoksessa Koskinen, Seppo (toim.), *Suomen väestö*. Gaudeamus: Tampere, 1994, 64–106.
- Nätkin, Ritva, *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä: maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Tammer-Paino Oy: Tampere, 1997.
- Peltonen, Matti, "Mikrohistorian lajit". Teoksessa *Muistitietohistoria. Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2006, 145–174.
- Pitkänen, Kari, "Suomen väestön historialliset kehityslinjat". Teoksessa Koskinen, Seppo (toim.), *Suomen väestö*. Gaudeamus: Tampere, 1994, 19–63.
- Pulkinen, Tuija & Sorainen, Antu, *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen. Poliittisen käsitteen historia*. SKS: Helsinki, 2011.
- Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva, *Suomen lastensuojelun historia*. Lastensuojelun keskusliitto: Helsinki, 1987.
- Rahikainen, Marjatta (toim.), *Matkoja moderniin*. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki, 1996.

- Rautelin, Mona "Piiloraskauksien ja lapsenmurhien eettinen tutkimus". Teoksessa Lindman, Satu, Koskivirta, Anu & Eilola, Jari (toim.), *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus: Helsinki. 2017, 162–180.
- Ritamies, Marketta, *Sinappikylvystä ehkäisy pilleriin – suomalaisen perhesuunnittelun historia*. Väestöliitto: Helsinki, 2006.
- Räisänen, Arja-Liisa, *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. Bibliotheca historica 6. Suomen Historiallinen seura: Helsinki, 1995.
- Saarimäki, Pasi, *Naimisen normit, käytännöt ja konfliktit. Esiaviollinen ja aviollinen seksuaalisuus 1800-luvun lopun keskisuomalaisella maaseudulla*. Jyväskylä University Printing House: Jyväskylä, 2010.
- Saarimäki, Pasi, "Aviottoman raskauden ongelma 1800-luvun lopun sisäsuomalaisissa maaseutuyhteisöissä". Teoksessa Saarimäki, Pasi & Hytönen, Kirsi-Maria & Niskanen, Heli (toim.), *Lapsi matkalla maailmaan. Historiallisia ja kulttuurisia näkökulmia syntymään*. SKS: Helsinki, 2012, 157–193.
- Salmi-Nikander, Kirsti, "Tapahtuma, kokemus ja kerronta". Teoksessa Fingerroos, Outi (toim.), *Muistitietohistoria. Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2006, 199–221.
- Sulkunen, Irma, *Naisen kutsumus. Miina Sillanpää ja sukupuolten maailmojen erkaantuminen*. Helsinki, 1989.
- Tuomaala, Saara, "Sukupuolen kokemuksista muistitietohistoriaan". Teoksessa Fingerroos, Outi (toim.), *Muistitietohistoria. Metodologisia kysymyksiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 2006, 271–291.
- Yesilova, Katja & Helén Ilpo, "Shepherding Desire: Sexual Health Promotion in Finland from the 1940s to the 1990s", *Acta Sociologica* 49:3 (2006), 257–272.

Yesilova, Katja, *Ydinperheen politiikka*. Gaudeamus: Helsinki, 2006.

Vainio-Korhonen, Kirsi, *Ujostelemattomat. Kättilöiden, synnytysten ja arjen historiaa*. WSOY: Helsinki, 2012.

Wisselgren, Maria J., *Att föda barn– från privat till offentlig angelägenhet. Förlossningsvårdens institutionalisering i Sundsvall 1900–1930*. Umeå university: Umeå, 2005.

Wrede, Sirpa, *Decentering Care for Mothers. The Politics of Midwifery and Design of Finnish Maternity Services*. Åbo Akademi University Press: Turku, 2001.

LIITTEET

LIITE 1

Duodecim-seuran kansatieteellinen kyselykaavake N:o 1, koskeva lapsenpäästöä ja pienten lasten hoitoa.

Vastausten lähettäjän nimi, arvo ja osoite:

A. Kuukautisista:

1. Onko erikoisia tapoja, taikauskoa tai mahdollisesti juhlallisia menoja (seremonia) käytännössä kuukautisten eli vaatteellisten aikana, etenkin kun ne ensikertaa ilmestyvät, ja jos on, mitä?
2. Mistä kansa arvelee kuukautisten johtuvan ja minkä merkityksen se niille antaa?
3. Minkä ikäisillä tytöillä kansa arvelee kuukautisten ensi kertaa keskimäärin ilmestyvän? Montako päivää arvelee kansa säännöllisen kuukausivuodon saavan kestää?
4. Käytetäänkö yleensä tai erikoisesti kuukautisten aikana jotain häpyä peittävää ja tukkivaa vaatetta tai imuliinaa vuodon kokoamiseksi ja miten kansa sellaista nimittää?
5. Mitä keinoja naiset käyttävät saadakseen kuukautiset takaisin, jos ne jostain syystä ovat lakanneet, tai tehdäkseen ne runsaammiksi, jos ne ovat hyvin vähäiset?
6. Mitä keinoja naiset käyttävät saadakseen kuukautiset vähäisemmiksi, ja jos ne ovat liian runsaat, tai kokonaan lakkaamaan, kun "vanhan naisen" ikäraja on tullut?
7. Minkä merkityksen kansa antaa valkovuodolle ja mitä keinoja naiset käyttävät päästäkseen siitä?

B. Raskaudesta

8. Toivotaanko yleensäseudullanne runsasta lapsijoukkoa ja hyljeksitäänkö "hedelmätöntä" naista?
9. Mitä tekevät "hedelmättömät" naiset saadakseen lapsia?
10. Mitä tekevät liian "hedelmälliset" naiset, jotta lapsia eivät saisi?

11. Kuinka kansa arvelee naisen raskauden aikana täytyvän käyttäytyä ja mitä ruokia, juomia tai lääkkeitä nauttia, jottei erinäisiä raskaudenaikaisia häiriöitä (pahoinvointia, oksennuksia, riippavatsaa, raskaudenpisamia jne. syntyisi?)
12. Kuinka naiset raskauden aikana pukeutuvat? Käyttävätkö tällöin mitään erikoisia taikaesineitä (amuletteja), rintarahoja, ristejä, tms.?
13. Uskovat naiset ns. ”pahaan silmään”, ”kateen silmään” tai ”silmmiseen” ja mitä he tekevät sitä vastaan?
14. Mistä naiset luulevat mahdollisesti jo raskauden aikana voivansa tietää, tuleeko poika vai tyttö syntymään?
15. Toivotaanko yleensä poikalapsia ja mitä naiset mahdollisesti tekevät saadakseen juuri pojan tai tytön?
16. Onko käytännössä tapoja tai menoja raskauden 7 ja 8 kuussa ja jos on, millaisia ja missä tarkoituksessa?
17. Mitä naiset tekevät, jottei tulisi keskenmenoa?
18. Mitä he tekevät, jotta raskaus menisi kesken?
19. Pidetäänkö naista pienempänä tai suurempana osana raskauden aikaa epäpuhtaana (”saastaisena”)?

C. Synnytyksestä:

20. Mitä valmisteluja tehdään synnytystä varten? Millaisissa vaatteissa on nainen synnyttäessään?
21. Löytyykö erilaisia tapoja, menoja tai laitteita synnytyshuonetta ja synnytysvuodetta valmistettaissa?
22. Kylpevätkö naiset ennen synnytystä ja synnyttävätkö usein tai tavallisesti saunassa?
23. Missä he synnyttäessään ovat: sängyssä tuolilla, lattialla, maassa, saunan lauteilla vai missä?
24. Missä asennossa naiset synnyttävät: seljälläan maaten, polvillaan, kyykyllään, istullaan (mahdollisesti kaadetun tuolin päällä) vai miten?
25. Mitä kansa tietää niistä elimistä (munasarjoista ja torvista, emästä, emättimestä ja ulkosynnyttimistä), jotka ovat synnytyksen yhteydessä ja kuinka se niitä nimittää?
26. Tietääkö kansa että ”poltot” johtuvat emän kokoonpuristumisista ja että ne avaavat pehmeätä synnytystietä, vai arveleeko se niillä olevan jonkun muun merkityksen?

27. Mitä kansa tietää vaimon omien ponnistusten merkityksestä ja kuinka opinkäymättömät kansanparantajat neuvovat synnyttäviä käyttäytymään synnytystyön eri vaiheissa?
28. Ovatko ainoastaan naispuoliset kansanihmiset synnytyksiä avustamassa, vai kutsutaanko joskus (vaikeammissa?) synnytystapauksissa miehiä avustamaan?
29. Mitä kansa tekee synnytyksen jouduttamiseksi ja helpottamiseksi (esim. hyvin kivullisien polttojen lievittämiseksi jne.)?
30. Millä tavalla kansan keskuudessa synnyttäjää avustetaan lapsen juuri syntyessä (II ajanvaiheen lopulla)? Tuetaanko välilihaa?
31. Miten jälkeisten syntymistä hoidetaan ja kiirehditään? Otetaanko ne kansan keskuudessa usein kädellä pois?
32. Tutkitaanko jälkeisiä, istukkaa ja napanuoraa ja mitä niille tehdään? Säilytetäänkö niitä joko kokonaan tai osaksi jonkun aikaa ja missä tarkoituksessa?
33. Mitä kotiparannuskeinoja käytetään verenvuodon sattuessa raskauden, synnytyksen ja lapsivuoteen aikana?
34. Mitä taikauskoa on mahdollisesti olemassa synnytyksen yhteydessä olevista asioista? Onko yleensä ajan ja erikoisesti kuun eri vaiheilla jotain erikoista merkitystä lapseen tai äitiin nähden kansan käsityksessä?
35. Löytyykö mitään sääntöjä tai tapoja, joita miehen tulee noudattaa raskauden, synnytyksen tai lapsivuoteen aikana vaimonsa takia, ja jos on, millaisia tapoja ja missä tarkoituksessa?

D. Lapsivuoteesta:

36. Kuinka kauan naiset paikkakunnallanne itsestään makaavat lapsivuoteessa? Jos synnyttävät saunassa, kauanko asuvat saunassa synnytyksen jälkeen?
37. Syövätkö ja juovatko naiset lapsivuoteen aikana erikoisia ravintoaineita?
38. Pidetäänkö naista synnyttämisen jälkeen epäpuhtaana ("saastaisena"); jos pidetään, kuinka kauan ja miten puhdistuminen tapahtuu (kirkottamisella vai miten)?
39. Milloin ja missä naiset ensi kerran synnytyksen jälkeen kylpevät?
40. Pitkähkö ajan kuluttua kansa arvelee raskauden ja synnytyksen aikaansaamien muutosten häviävän ja naisen olevan entisellään?
41. Mitä taikauskaisia menoja tai tapoja noudatetaan mahdollisesti lapsivuoteen aikana?

E. Pienten lasten hoidosta

42. Mitä tapoja, menoja tai mahdollisesti taikauskoa on olemassa vastasyntyneen ensihoidon yhteydessä, kuten napanuoraa sidottaissa, sen tynkää hoidettaissa, ensikylpyjä annettaissa (milloin se annetaan?), vaatteissa jne.?
43. Onko tapana käsillä tai siteiden avulla koittaa antaa lapsen päälle kauniimpi tai jollain tavoin parempi muoto sen ensi elinviikkoina tai kuukausina ja jos on, millaista päänmuotoa halutaan saada kehittymään?
44. Mihin asetetaan vastasyntynyt ensin lepäämään: vuoteeseen, koriin, kehtoon vai mihin ja annetaanko sille erikoisia juomia, ruokia tai lääkeaineita jossain erikoisessa tarkoituksessa heti syntymisen jälkeen?
45. Onko märkivä silmätulehdus seutunne vastasyntyneillä tavallinen, mistä kansa arvelee sen johtuvan ja mitä se itse ilman ohjausta tekee tämän silmätulehduksen ehkäisemiseksi ja parantamiseksi?
46. Onko olemassa mitään erikoisia tapoja tai taikauskoa kaksoisten syntymisen yhteydessä ja mistä kansa arvelee kaksoisraskauden johtuvan?
47. Voivatko ja haluavatko naiset seudullanne ylipäättään lapsia imettää? Käytetäänkö ollenkaan imettäjiä?
48. Monentenako päivänä synnytyksen jälkeen alkavat äidit imettää ja pidetäänkö ensi maitoa, pihka- eli ternimaitoa lapselle vaarallisena ja minkätähden?
49. Kuinka usein vuorokaudessa äidit antavat lapselle rintaa ja pitävätkö säännöllisiä väliaikoja?
50. Mitä keinoja: erikoisia ruokia, juomia, kotilääkkeitä jne. naiset käyttävät saadakseen enemmän maitoa?
51. Mitä keinoja, jotta maidon erityys loppuisi joko imetyksen aikana tai lasta vierotettaissa?
52. Montako kuukautta naiset keskimäärin imettävät seudullanne ja imettävätkö tavallista kauemmin jottei uutta raskautta syntyisi?
53. Hoidetaanko rintoja erikoisella tavalla imetyksen aikana ja miten?
54. Mitä parannuskeinoja käytetään nännihaavoja ja rintapaiseita vastaan?
55. Mitä kansa tekee lapsivuodekuumeen sattuessa?
56. Mitä muita tapoja sekä mahdollisesti taikauskoa on olemassa synnytyksen ja vastasyntyneen lapsen hoidon yhteydessä?